

**T.C.
AMASYA ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN DİJİTAL OKURYAZARLIKLARI,
DİJİTAL ORTAMDA AHLAKİ DEĞERLERİNE DÖNÜK ALGILARI
VE SİBER ZORBALIK DÜZEYLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MELTEM GÖNEN

OCAK

**ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN DİJİTAL OKURYAZARLIKLARI,
DİJİTAL ORTAMDA AHLAKİ DEĞERLERİNE DÖNÜK ALGILARI VE
SİBER ZORBALIK DÜZEYLERİ**

Meltem GÖNEN

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
BİLGİSAYAR VE ÖĞRETİM TEKNOLOJİLERİ EĞİTİMİ
ANABİLİM DALI**

DANIŞMAN

Prof. Dr. Özgen KORKMAZ

**AMASYA ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

OCAK 2024

Yüksek Lisans Tezi Kabul ve Onay Sayfası

Meltem GÖNEN tarafından hazırlanan “Ortaokul Öğrencilerinin Dijital Okuryazarlıkları, Dijital Ortamda Ahlaki Değerlerine Dönük Algıları ve Siber Zorbalık Düzeyleri” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ ile Amasya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Prof. Dr. Özgen KORKMAZ

Bilgisayar Bilimleri Anabilim Dalı, Amasya Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum

Başkan: Prof. Dr. Ertuğrul USTA

Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Anabilim Dalı, Necmettin Erbakan Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum

Üye: Doç. Dr. Feray Uğur ERDOĞMUŞ

Bilgisayar Bilimleri Anabilim Dalı, Amasya Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum

Tez Savunma Tarihi: .../.../...

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

.....

Doç. Dr. Ümit YILDIRIM

Fen Bilimleri Enstitüsü Müdürü

ETİK BEYAN

Amasya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Meltem GÖNEN

ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN DİJİTAL OKURYAZARLIKLARI, DİJİTAL
ORTAMDA AHLAKİ DEĞERLERE DÖNÜK ALGILARI VE
SİBER ZORBALIK DÜZEYLERİ
(Yüksek Lisans Tezi)

Meltem GÖNEN

AMASYA ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Ocak 2024

ÖZET

Bu araştırmanın amacı ortaokul öğrencilerinin dijital okuryazarlıklarının, dijital ortamdaki ahlaki değerlere dönük algılarının ve siber zorbalık düzeylerinin belirlenmesidir. Araştırma betimsel tarama modeli ile gerçekleştirilmiştir ve çalışma grubunu 2022-2023 eğitim öğretim yılında ortaokulda okuyan toplam 553 öğrenci oluşturmaktadır. Veri toplama araçları; dijital okuryazarlık ölçeği, ortaokul öğrencilerinin dijital ortamda ahlaki değerlere dönük algıları ölçeği, siber zorbalık ölçeğidir. Toplanan verilerden ölçeklerin Cronbach's Alpha değerleri; dijital okuryazarlıkta 0,905, ortaokul öğrencilerinin dijital ortamda ahlaki değerlere dönük algılarında 0,861, siber zorbalıkta 0,979 olarak hesaplanmıştır. Verilerle aritmetik ortalama, standart sapma, bağımsız örneklem t-testi, One-Way ANOVA, korelasyon testi ve regresyon analizi yapılmıştır. Ortaokul öğrencilerinin dijital okuryazarlık düzeylerinin yüksek, dijital ortamda ahlaki değerlere dönük algı düzeylerinin orta ve siber zorbalık düzeylerinin düşük; kız ve erkek öğrencilerin dijital okuryazarlık düzeylerinin benzer olduğu ancak kızların siber zorbalık düzeylerinin erkeklere göre düşük olduğu ve kızların erkeklere göre dijital ortamda ahlaki değerlere dönük algı düzeylerinin daha yüksek olduğu; dijital okuryazarlık, dijital ortamda ahlaki değerlere dönük algı ve siber zorbalık düzeylerinin, farklı sınıf düzeylerinde anlamlı farklılık gösterdiği; dijital okuryazarlıklarının dijital ortamda ahlaki değerlere dönük algıları ile pozitif yönde anlamlı bir ilişkilerinin olduğu ancak siber zorbalık ile istatistiki olarak anlamlı bir ilişkilerinin olmadığı; dijital ortamda ahlaki değerlere dönük algıları ile siber zorbalıkları arasında negatif yönde istatistiki olarak anlamlı bir ilişkinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Dijital ortamda ahlaki değerlere dönük algı ve siber zorbalık değişkenlerinin birlikte dijital okuryazarlık ile düşük düzeyde; dijital okuryazarlık ve siber zorbalık değişkenlerinin birlikte dijital ortamda ahlaki değerlere dönük algı ile orta düzeyde; dijital okuryazarlık ve dijital ortamda ahlaki değerlere dönük algı değişkenlerinin birlikte siber zorbalık ile orta düzeyde anlamlı bir ilişkiye sahip olduğu ve bunların sırasıyla toplam varyansın yaklaşık %11 ; %25 ; %18'ini açıkladığı sonucuna ulaşılmıştır.

Sayfa Adedi : 76
Anahtar Kelimeler : Ortaokul öğrencileri, Dijital okuryazarlık, Dijital ortamda ahlaki değerlere dönük algı, Siber zorbalık
Danışman : Prof. Dr. Özgen KORKMAZ

MIDDLE SCHOOL STUDENTS' DIGITAL LITERACY, THEIR PERCEPTIONS OF
MORAL VALUES IN THE DIGITAL ENVIRONMENT AND
LEVELS OF CYBERBULLYING

(M. Sc. Thesis)

Meltem GÖNEN

AMASYA UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF NATURAL AND APPLIED SCIENCES

January 2024

ABSTRACT

The aim of this research is to determine middle school students' digital literacy, their perception of moral values in the digital environment, and their cyber bullying levels. The research was conducted with a descriptive survey model and the study group consists of a total of 553 students studying in middle school in the 2022-2023 academic year. Data collection tools; digital literacy scale, middle school students' perceptions of moral values in the digital environment scale, and cyber bullying scale. Cronbach's Alpha values of the scales from the collected data; It was calculated as 0.905 in digital literacy, 0.861 in middle school students' perceptions of moral values in the digital environment, and 0.979 in cyber bullying. Arithmetic mean, standard deviation, independent sample t-test, One-Way ANOVA, correlation test and regression analysis were performed on the data. Middle school students' digital literacy levels are high, their perception of moral values in the digital environment is medium, and their cyber bullying levels are low; Digital literacy levels of male and female students are similar, but girls' cyberbullying levels are lower than boys, and girls' perception of moral values in the digital environment is higher than boys; The levels of digital literacy, perception of moral values in the digital environment and cyber bullying differ significantly at different grade levels; digital literacy has a positive and significant relationship with their perception of moral values in the digital environment, but they do not have a statistically significant relationship with cyber bullying; It was concluded that there is a statistically significant negative relationship between their perceptions of moral values in the digital environment and cyber bullying. Perception of moral values in the digital environment and cyber bullying variables were found to be at low levels together with digital literacy; The variables of digital literacy and cyber bullying together with the perception of moral values in the digital environment are at a medium level; The variables of digital literacy and perception of moral values in the digital environment together have a moderately significant relationship with cyber bullying, and they account for approximately 11% of the total variance, respectively; 25% ; It was concluded that it explained 18% of the data.

Number of pages : 76

Keywords : Dijital literacy, Middle school student, Perception of moral values in the digital environment, Cyber bullying

Supervisor : Prof. Dr. Özgen KORKMAZ

ÖN SÖZ VE TEŞEKKÜR

Bu araştırmada ortaokul öğrencilerinin dijital okuryazarlıkları, dijital ortamda ahlaki değerlerine dönük algıları ve siber zorbalık düzeyleri incelenmeye çalışılmıştır.

Araştırmanın tüm aşamalarını titizlikle inceleyip ne olursa olsun tüm sorularıma cevap vererek desteğini esirgemeyip yol gösteren danışmanım Prof. Dr. Özgen KORKMAZ'a sonsuz teşekkür ederim.

Yüksek lisans eğitimim boyunca desteğini benden esirgemeyen eşim İlker GÖNEN'e ve varlığıyla bana mutluluk veren kızım İrem GÖNEN'e teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
ÖN SÖZ VE TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
ÇİZELGELER DİZİNİ	ix
ŞEKİLLER DİZİNİ	x
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	xi
1. GİRİŞ	1
1.1.Problem Durumu	1
1.2. Problem	5
1.2.1.Alt problemler.....	5
1.3. Araştırmanın Amacı	6
1.4. Araştırmanın Önemi.....	6
1.5. Varsayımlar	6
1.6. Sınırlılıklar	7
1.7. Tanımlar	7
2. KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR	8
2.1. Dijital Okuryazarlık.....	8
2.2. Dijital Ortamda Ahlaki Değerlere Dönük Algı.....	10
2.2.1. Dijital ortam.....	10
2.2.2. Değer	10
2.2.3. Değerler eğitimi	12
2.3. Siber Zorbalık.....	13
2.4. İlgili Araştırmalar	16
2.4.1. Ulusal araştırmalar.....	16
2.4.2. Uluslararası araştırmalar	25
3. YÖNTEM	35
3.1. Araştırma Deseni.....	35
3.2. Çalışma Grubu.....	35
3.3. Veri Toplama Araçları	36
3.3.1. Dijital okuryazarlık ölçeği	36

3.3.2. Ortaokul Öğrencilerinin Dijital Ortamda Ahlaki Değerlere Dönük Algıları	36
3.3.3. Siber zorbalık ölçeği	38
3.4. Verilerin Toplanması.....	38
3.5. Verilerin Analizi.....	38
4. BULGULAR.....	41
4.1. Ortaokul Öğrencilerinin Dijital Okuryazarlıkları, Dijital Ortamda Ahlaki Değerlere Dönük Algıları Ve Siber Zorbalık Düzeyleri	41
4.2. Ortaokul Öğrencilerinin Cinsiyete Göre Dijital Okuryazarlıkları, Dijital Ortamda Ahlaki Değerlere Dönük Algıları Ve Siber Zorbalık Düzeyleri	42
4.3. Ortaokul Öğrencilerinin Sınıf Düzeylerine Göre Dijital Okuryazarlıkları, Dijital Ortamda Ahlaki Değerlere Dönük Algıları Ve Siber Zorbalık Düzeyleri	44
4.4. Ortaokul Öğrencilerinin Dijital Okuryazarlıkları İle Dijital Ortamda Ahlaki Değerlere Dönük Algıları Arasındaki İlişki	49
4.5. Ortaokul Öğrencilerinin Dijital Okuryazarlık Düzeyleri İle Siber Zorbalık Düzeyleri Arasındaki İlişki	50
4.6. Ortaokul Öğrencilerinin Dijital Ortamda Ahlaki Değerlere Dönük Algıları İle Siber Zorbalık Düzeyleri Arasındaki İlişki.....	51
4.7. Ortaokul Öğrencilerinin Dijital Okuryazarlıkları, Dijital Ortamda Ahlaki Değerlere Dönük Algıları Ve Siber Zorbalık Düzeyleri Birbirlerini Yordaması	51
5.TARTIŞMA	55
6.SONUÇ VE ÖNERİLER.....	62
6.1. Sonuçlar.....	62
6.2. Öneriler.....	65
KAYNAKLAR	65
ÖZGEÇMİŞ	76

ÇİZELGELER DİZİNİ

Çizelge	Sayfa
Çizelge 3.1. Çalışma Grubunun Sınıf ve Cinsiyete Göre Dağılımı	35
Çizelge 3.2. Ortaokul öğrencilerinin dijital okuryazarlık, dijital ortamdaki ahlaki değerlere dönük algıları ve siber zorbalıklarına ilişkin normallik testi	39
Çizelge 4.1. Ortaokul öğrencilerinin dijital okuryazarlıkları, dijital ortamda ahlaki değerlere dönük algıları ve siber zorbalık düzeylerinin betimsel istatistikleri	41
Çizelge 4.2. Ortaokul öğrencilerinin dijital okuryazarlıkları, dijital ortamda ahlaki değerlere dönük algıları ve siber zorbalık düzeyleri cinsiyete göre bağımsız örneklem t-testi sonuçları	42
Çizelge 4.3. Ortaokul öğrencilerinin dijital okuryazarlıkları, dijital ortamda ahlaki değerlere dönük algıları ve siber zorbalık düzeylerinin sınıflara göre betimsel istatistikleri	44
Çizelge 4.4. Ortaokul öğrencilerinin dijital okuryazarlıkları, dijital ortamda ahlaki değerlere dönük algıları ve siber zorbalık düzeylerinin sınıflara göre ANOVA sonuçları	46
Çizelge 4.5. Ortaokul öğrencilerinin dijital okuryazarlıkları ile dijital ortamda ahlaki değerlere dönük algıları arasındaki ilişki	49
Çizelge 4.6. Ortaokul öğrencilerinin dijital okuryazarlıkları ile siber zorbalıkları arasındaki ilişki.....	50
Çizelge 4.7. Ortaokul öğrencilerinin dijital ortamda ahlaki değerlere dönük algıları ile siber zorbalıkları arasındaki ilişki.....	51
Çizelge 4.8. Ortaokul öğrencilerin dijital okuryazarlıklarının dijital ortamdaki ahlaki değerlere dönük algıları ve siber zorbalıkları tarafından yordanması	52
Çizelge 4.9. Ortaokul öğrencilerin dijital ortamdaki ahlaki değerlere dönük algılarının, dijital okuryazarlıkların ve siber zorbalıkları tarafından yordanması.....	52
Çizelge 4.10. Ortaokul öğrencilerin siber zorbalıklarının, dijital okuryazarlıkları ve dijital ortamdaki ahlaki değerlere dönük algıları tarafından yordanması	53

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil

Sayfa

Şekil 2.1: Dijital Okuryazarlık Düzeyleri	9
---	---

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

Bu çalışmada kullanılmış bazı simgeler ve kısaltmalar, yanda açıklamaları verilmek üzere aşağıda listelenmiştir.

Kısaltmalar	Açıklama
MEB	Millî Eğitim Bakanlığı
OECD	Organisation for Economic Co-operation and Development
TDK	Türk Dil Kurumu
UNİCEF	United Nations International Children's Emergency Fund
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
BİT	Bilgi ve İletişim Teknolojileri
STEM	Science, Technology, Engineering ve Mathematics
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization

1. GİRİŞ

Bu bölümde problem durumu, problem, araştırmanın amacı, araştırmanın önemi, varsayımlar, sınırlılıklar ve tanımlar başlıklarına yer verilmiştir.

1.1.Problem Durumu

İnsanlar internet üzerinden tek bir tıklama ile yararlı bilgilere ulaşabilir, farklı mekânlarda bulunmalarına rağmen diğer insanlarla iletişim kurabilir, bilet ayırtıp ürünler satın alabilirler. Dolayısıyla insanların hayatlarında internet aracılığıyla yararlı değerler yer almaktadır (Kim ve Kim, 2002). Son yıllarda teknoloji, hangi yaşta olursa olsun birçok kişinin hayatının odak noktası olabilmektedir. Yetişkinler dışında gençler de cep telefonu kullanabilmektedir. Bilgi edinmek isteyenler web sitelerini, müzik dinlemek ya da film izlemek isteyenler internet aracılığıyla edindikleri materyalleri bilgisayarlara kaydedip istedikleri zaman kullanabilmektedir. İnsanların kullandığı diğer hizmetler; online alışveriş, bankaların internet şubeleri, dijital oyunlar, sosyal ağ siteleri ve pek çok WEB 2.0 teknolojisidir (MEB, 2020).

Teknolojinin ilerlemesiyle beraber kamu kurumları insanların kullanımı için dijital ortamlar oluşturmakta ve bilgiye ulaşım hızlı hale getirilmektedir. Teknolojideki gelişimler ve oluşan hız dünyamızı değiştirmektedir (Kozan ve Bulut Özek, 2019). Değişen dünyayla beraber insanların dijital ortamlarda doğru davranışlar sergileyebilmeleri ve bu ortamların hayatımızdaki yerini anlayabilmeleri için dijital okuryazar olmaları gerekmektedir (Çelik ve Kılıçoğlu, 2022). Böylece insanlar teknolojiden olumlu bir şekilde yararlanabilir, dijital çağa ayak uydurabilirler.

Doğduğu çevrede teknolojik olanakları iyi olan ve bunları en iyi şekilde kullanan bireyler dijital yerli, böyle bir çevrede doğmayıp sonradan teknolojik gelişmelere şahit olan ve bu teknolojileri kullanan bireyler ise dijital göçmen olarak adlandırılmaktadır (Prensky, 2001). Gençlerin teknolojinin fazla olduğu bir ortamda doğup büyümelerinden kaynaklı, teknolojiden yararlanma anlamında kendilerine fazla güvendikleri söylenebilir. Bilgi edinmek için internete başvurmakta ve bilmedikleri teknolojik içerikleri çalıştırabilmektedirler. Ancak bilgiler ödevlere kopyala yapıştır şeklinde yansıyabilmektedir. İnternette edindikleri bilgilerin doğruluğunu ve arama terimlerinin

kullanılabilirliğini bilemeyebilirler. Bu nedenle böyle bir ortamda doğmaları onların yeterli bir şekilde dijital okuryazarlığa sahip olduğunu ifade etmeyebilir (MEB, 2020). Genel anlamda okuryazarlık kavramı alt dallara ayrılmaktadır. Bunlardan bazıları; bilgi okuryazarlığı, görsel okuryazarlık, ağ okuryazarlığı, sayısal okuryazarlık ve dijital okuryazarlıktır. Bu alt dallardan bilgi iletişim teknolojisi olarak dijital okuryazarlık ön plana çıkmaktadır (Kozan ve Bulut Özek, 2019).

Dijital okuryazarlık bireylerin çeşitli amaçlarla teknolojik araçlarda okuyup yazmalarıdır (Maden, Maden ve Banaz, 2018). Chase ve Laufenberg'e (2011, s.535) göre ise dijital okuryazarlık sadece dijital ortamda okuyup yazmak değildir. Okumayı, aynı konu üzerinde yazılar yazmış birden fazla yazarın o konu ile ilgili ortaya koyduklarını anlamak için çok sayıda araç ve kod geçişi kullanarak bunlarda gezinerek özgün metinle ilgilenmek, kısaca dijital okuryazarlığı "otantik, çok modlu, geniş kapsamlı, çok amaçlı, birbirine bağlı kod" şeklinde ifade etmektedir. Yani dijital okuryazarlıkta tekrar tekrar anlamlandırmak, yeniden değerlendirmek ve bunlara göre inşa etmek vardır (Kurudayıoğlu ve Tüzel, 2010). Karabacak ve Sezgin'e (2019) göre dijital okuryazarlık, "dijital kaynaklara erişme ve onları doğru kullanma yeteneği"dir. Dolayısıyla interneti doğru ve faydalı bir şekilde kullanan, bilgi kirliliğinin olduğu ortamlarda güvenilir ve doğru bilginin farkına varabilen, uygun içerikleri seçebilen ve bu ortamlarda etik davranışlar sergileyen bireyler dijital okuryazarlık becerilerine sahiptir (Çelik ve Kılıçoğlu, 2022). Bilgi çağındaki insanlardan da bilgiye ulaşım yollarını bilmesi, ihtiyacı olduğunda bilgiyi kullanabilmesi ve yeni bilgiler üretebilmesi beklenmektedir (Gündüz ve Odabaşı, 2004). Birçok sürecin teknoloji ile yürütüldüğü bir dünya da dünyanın nasıl işlediğini anlamak için de dijital okuryazarlık önemlidir (Ng, 2012). 21. yüzyılda okuryazarlık bilgiyi oluşturmak ve doğrulamakla ilişkilidir (OECD,2021). Dolayısıyla eğitim sisteminin dijital okuryazar bireyler yetiştirmesi beklenmektedir. Çünkü toplumda yaşanan değişiklikler eğitim sisteminde de değişikliği gerektirmektedir (Karoğlu, Kübra ve Çimşir, 2020).

Eğitim sisteminin, insanlara bilgi kazandırmak, meslek sahibi olmalarını sağlamak dışında kişiliklerinin, davranışlarının oluşmasına da yön vermek gibi amaçları vardır (Ulusoy ve Dilmaç, 2014). İnsanların ahlaki değerlerinin oluşmasında yani iyi ile kötüyü ayırt edebilmesinde eğitim önemlidir. Eğitim gibi ahlak eğitimi de ailede başlar okulda devam eder. Sonuçta insanlar yaşamı boyunca çevresinin de etkisiyle davranışlarını oluştururlar (Ulusoy, 2007).

Aydın'a (2003) göre ahlak bireyin davranışlarını etkileyen, inançları, huyları, tutumları ve duyguları sonucunda meydana gelen, bireyin davranışlarını iyi veya kötü olarak ifade eden davranışlar bütünüdür. TDK'de ise ahlak, bireylerin toplumda uymak zorunda oldukları davranış biçimleri ve kuralları olarak anlamlandırılmaktadır. Sosyal varlık olan insanın toplumla uyumlu olması sosyal varlık olmanın getirilerini bilmesi ve bunları başarıyla uygulamasıyla ilgilidir (Kaya, 2007). Yani hayatını birtakım değerlere bağlı olarak sürdürmektedir. Bu değerlerin hem gerçek hayatta hem de dijital ortamda aynı olması beklenebilir. Doğrudan dijital ahlaka ilişkin bir kavramsal tanıma rastlanmasa da dijital ortamdaki ahlaki değerlerin de kişinin konu ile ilgili doğru değerlendirmeler yaparak davranışlarına yön vermesini sağladığı ifade edilmektedir (Korkmaz, Kovancı ve Uğur Erdoğan, 2021). Eğitim kurumları, ahlaki değerlerin kişiler arasında yaygınlaşmasında ve kişiler arası iletişimde etkili olmasında büyük bir etkiye sahiptir (Keskin ve Yazar, 2018).

Ahlaki değerlerin yaygınlaşmasındaki en önemli etkenlerden biri olan kişiler arası iletişim de teknolojik gelişmelerden etkilenmiştir. Teknolojik gelişmeler iletişim sıklığını artırmış ve insanlar yaşadığı duyguları bu dijital ortamlara da taşımıştır. Bu taşınan duygular sadece sevgi gibi olumlu olanlar değil aynı zamanda nefret gibi olumsuz duygulardır. Bu durum siber zorbalık kavramının ortaya çıkmasını sağlamıştır (Kozan ve Bulut Özek, 2019). Daha önceleri öğrenciler arasında yüz yüze olan zorbalık, teknolojinin gelişmesi ile sanal dünyaya taşınmış, zorbalığa uğrayan kişinin her an karşılaşabileceği bir duruma dönüşmüş ve her yaş grubundaki bireylerin yaşayacağı bir hâl olmuştur (Maviş, 2021).

UNICEF'e (2022) göre; "Siber zorbalık, dijital teknolojilerin kullanılmasıyla yapılan zorbalıktır." Siber zorbalığın ilk etapta e-posta yolu ile gerçekleştirilirken zamanla kişisel bloglara, web sitelerindeki video içeriklerine ve son yıllarda da TikTok, Snapchat, Instagram gibi sosyal medya iletişim platformlarında uygulanmaya başlandığı görülmektedir (Kumar ve Goldstein, 2020). Türkiye'deki çocukların interneti ve dolayısıyla sosyal medyayı daha fazla kullandığı göz önünde bulundurulursa siber zorbalığa maruz kalma ihtimallerinin arttığı düşünülebilir ki Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından 2021'de "Çocuklarda Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması" gerçekleştirilmiştir. Bu araştırmada 6-15 yaş aralığındaki çocukların internet kullanımı %82,7, interneti düzenli kullanan çocuklardan interneti sadece sosyal medya için kullananlar %31,3, kendisine ait en az bir tane bilişim teknolojisi aracı olan çocuklar %66,6'dır. 2013 yılında yapılan çalışma ile 2021 yılında yapılan çalışmanın sonuçları karşılaştırıldığında ise çocukların interneti kullanım oranı ile

interneti sosyal medya için kullanım oranının arttığı görülmektedir. Kendilerine ait teknolojik araçları olanların çocukların sayısında da artış olduğu görülmektedir. You ve Lim'e (2016) göre internetin yaygın kullanımı siber suçlar için risk oluşturmaktadır ve interneti uzun süre kullanan ergenlerin bu suçu işleme olasılığı daha yüksektir. Siber zorbalığı engelleyebilmek adına ergenleri siber zorbalık materyallerini kullanmamaya teşvik etmek önemlidir (Barlińska, Szuster ve Winiewski, 2013).

Siber suç risk durumuna karşın gençlerin dijital ortamdaki davranışlarını ahlaki çerçevede şekillendirdiklerini ifade eden çalışmalarda yer almaktadır. O'Reilly, Levine ve Law (2020) yaptıkları çalışmada, öğrencilerin sosyal medyayı çevrim içi iletişim kurmak ve sosyal çevrelerini geliştirmek için hevesli bir şekilde kullandığını, bu ortamlardaki davranışlarından kaynaklı sorumluluklarının bilincinde olduklarını ve eğer bu ortamlardaki davranışlarına dikkat etmediklerinde başkalarının ruh sağlığına zarar vereceklerinin farkında olduğunu belirtmektedirler. Yine bu çalışmada öğrencilerin dijital ve fiziki dünyalarını birleştirdikleri ifade edilmektedir. Harrison ve Polizzi (2022) ise 13-16 yaş arasındaki gençlerle ilgili yaptıkları çalışmada çevrim içi ortamda nezaketsiz bir durumla karşılaştıklarında gençlerin ikilemlerini çözmek için ahlaki değerlere bağlı kaldıklarını ve ahlaki tepkilerinin daha yüksek olduğunu ifade etmektedir. Gençlerin ortaya koydukları bu düşünceler ve internetin yaygın kullanımından kaynaklı siber suç tehdidi göz önünde bulundurulması, gençlerin dijital ortamlardaki ahlaki davranışları nasıl algıladıklarının, bu ortamlarda ne düzeyde siber zorbalık davranışları sergilediklerinin tespit edilmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Alan yazın incelendiğinde dijital okuryazarlık ile siber zorbalık arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmaların olduğu gözlenmektedir. Örnek olarak öğretmen adaylarının dijital okuryazarlıkları ile siber zorbalık duyarlılıklarını (Kozan ve Bulut Özek, 2019), ortaokul 5.sınıf öğrencilerinin dijital okuryazarlık düzeyleri ile siber zorbalık düzeylerindeki ilişkiyi (Erdoğan, 2021), 8.sınıf öğrencilerinin dijital vatandaşlık ve siber zorbalık düzeylerindeki ilişkiyi (Öztürk, 2019), ortaokul öğrencilerinin ahlaki değer düzeylerini sınıf ile cinsiyet değişkenlerine göre (Şimşek ve Kara, 2021), 10-13 yaş aralığındaki özel yetenekli öğrencilerin ahlaki değerlerini ele alan (Umar, 2018), ortaokul öğrencilerinin değerlere yönelik tutumlarını okul ortamında (Çepni, Kılınç ve Palaz, 2019), ortaokul öğrencilerinin siber zorbalık, mağduriyet ve insani değerlerindeki ilişkiyi (Metli ve Şirin, 2019), ortaokul 7 ve 8. sınıf öğrencilerinin siber zorbalığa ilişkin duyarlılığını (Gelmez, 2020) yine 7 ve 8. sınıf öğrencilerinin siber zorbalıktan etkilenme durumlarını (Sarışık, Aydoğdu, Yamak,

Dönmez ve Kahya, 2022), 8.sınıf öğrencilerinin siber kurban/zorba davranışları ile hoşgörü, öz güven değerlerindeki ilişkiyi (Kaplan, 2020) ortaokul öğrencilerinin bilişim etiğini (Gökçearslan, Günbatar ve Berikan, 2015) ve lise öğrencilerinin bilişim etiğini (Bayra ve Baysan, 2022) inceleyen çalışmalar verilebilir. Alan yazındaki çalışmalar temel alındığında dijital okuryazarlığın, ahlaki değerlerin ve siber zorbalığın önemli kavramlar olduğu ve bu üç kavramın birlikte ele alınması gerektiği söylenebilir. Dijital okuryazarlığa sahip olmak, bireylerin çevrim içi suçlarını azaltmak için özdenetimlerini yükseltebilir (Peng ve Yu, 2022). Ayrıca öğrencilerin dijital ortamla gerçek dünyayı birleştirmeleri onların dijital okuryazarlıklarının, dijital ortamdaki ahlaki değerlere dönük algılarının ve siber zorbalık düzeylerinin belirlenmesini gerekli kıldığı söylenebilir. Ancak alan yazında bu üç becerinin birlikte ele alındığını gösteren yeterince kanıt rastlanamamıştır. Bu nedenle bu araştırmada ortaokul öğrencilerinin dijital okuryazarlıklarının, dijital ortamdaki ahlaki değerlere dönük algılarının ve siber zorbalık düzeylerinin belirlenmesi amaçlanmaktadır.

1.2. Problem

Ortaokul öğrencilerinin dijital okuryazarlıkları, dijital ortamda ahlaki değerlere dönük algıları ve siber zorbalık düzeyleri nasıldır?

1.2.1.Alt problemler

Ortaokul öğrencilerinin;

- Dijital okuryazarlıkları, dijital ortamda ahlaki değerlere dönük algıları ve siber zorbalık düzeyleri genel olarak nasıldır?
- Dijital okuryazarlıkları, dijital ortamda ahlaki değerlere dönük algıları ve siber zorbalık düzeyleri cinsiyete göre farklılaşmakta mıdır?
- Dijital okuryazarlıkları, dijital ortamda ahlaki değerlere dönük algıları ve siber zorbalık düzeyleri sınıf düzeylerine göre farklılaşmakta mıdır?
- Dijital okuryazarlıkları ile dijital ortamda ahlaki değerlere dönük algıları arasında ilişki var mı?
- Dijital okuryazarlık düzeyleri ile siber zorbalık düzeyleri arasında ilişki var mı?

- Dijital ortamda ahlaki değerlere dönük algıları ile siber zorbalık düzeyleri arasında ilişki var mı?
- Dijital okuryazarlıkları, dijital ortamda ahlaki değerlere dönük algıları ve siber zorbalık düzeyleri birbirlerini yordamakta mıdır?

1.3. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmada ortaokul öğrencilerinin dijital okuryazarlıklarının, dijital ortamdaki ahlaki değerlere dönük algılarının ve siber zorbalık düzeylerinin belirlenmesi amaçlanmaktadır.

1.4. Araştırmanın Önemi

Ergenlik çağında bulunan kişiler ile internet deneyimi fazla olmayan kişilerin internet ortamındaki bilgiler ve burada karşılaştıkları kişilerle iletişimde dikkatli olmaları dolayısıyla dijital okuryazarlık becerilerine sahip olmaları önem arz etmektedir (Hamutoğlu, Canan Güngören, Kaya Uyanık ve Gür Erdoğan, 2017). İnternetin giderek fazla kullanılmaya başlanması ile bu bireylerin siber zorbalık gibi bazı risklerle karşı karşıya kalmasına neden olduğu söylenebilir ki hem ulusal hem de uluslararası araştırmalarda siber zorbalık ve siber mağduriyet konularının çok fazla araştırılmaya başlandığı görülmektedir (Akgül, 2020). Teknolojik gelişmelerin içinde doğup büyüyen bireyler Z kuşağı olarak da ifade edilmektedir ki bu bireyler kendilerine sanal bir profil oluşturup zihinlerinde yer alan gerçek dışı bir dünya da gerçek kimliğinin var olduğu toplumla uyum sağlamayan bir durumla karşılaştıklarında etik olmayan davranışlarda sergileyebilmektedir (Özden, 2022).

Tüm bu durumlar dijital okuryazarlık, siber zorbalık, dijital ortamda etik davranış kavramlarının üzerinde durulması gerektiğini göstermektedir ki bu çalışma ile de ergenlik çağında bulunan ortaokul öğrencilerinin dijital okuryazarlıklarının, dijital ortamdaki ahlaki değerlere dönük algılarının ve siber zorbalık düzeylerinin belirlenmesi hedeflenmektedir.

1.5. Varsayımlar

- Ortaokul öğrencilerinin veri toplama araçlarındaki sorulara içtenlikle ve gerçek cevaplar verdikleri varsayılmıştır.

- Ortaokul öğrencilerinin ölçekleri cevaplama sürecine istekli bir şekilde katıldığı varsayılmıştır.

1.6. Sınırlılıklar

- Araştırma, 2022-2023 eğitim öğretim yılında ortaokulda eğitim öğretim gören öğrencilerle sınırlıdır.
- Araştırma, 553 ortaokul öğrencisi ile sınırlıdır.

1.7. Tanımlar

Dijital Okuryazarlık: Bireylerin dijital kaynakları tanımlamak, erişmek, yönetmek, bütünleştirmek, değerlendirmek, analiz etmek ve sentezlemek, yeni bilgi oluşturmak, medya ifadeleri oluşturmak ve başkalarıyla iletişim kurmak için dijital araçları ve olanakları uygun şekilde kullanma farkındalığı, tutumu ve yeteneğidir.

Dijital Ortam: Bilgisayar, tablet, cep telefonu vb. elektronik aygıtlar aracılığıyla okunup yazılabilen her türlü bilgi için veri kaydı amacıyla kullanılan kayıt ortamı veya veri taşıyıcısıdır.

Değer: Kişinin kendi davranışlarını içerisinde bulunduğu toplumun ve bireylerin yararına düzenleyebilmesini, iyi ve doğru olana ulaşması için düşüncelerini ve davranışlarını kontrol edebilmesini sağlayan vicdani ölçütlerdir.

Değerler Eğitimi: Güncel toplumun benimsediği ve bu toplumdaki bireylerin çoğunluğu tarafından kabul gören değerlerin yeni nesle aktarılması sürecidir.

Siber zorbalık: Bir birey veya grup tarafından başkalarına zarar vermeyi amaçlayan kasıtlı, tekrarlanan ve düşmanca davranışları desteklemek için bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanılmasıdır.

2. KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

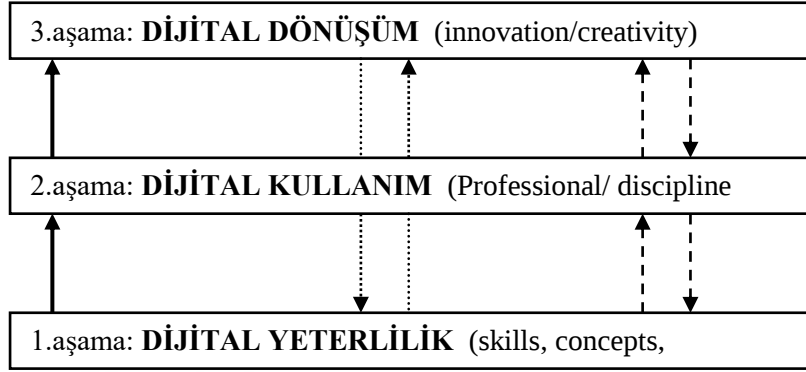
Bu bölümde dijital okuryazarlık, dijital ortamdaki ahlaki değerlere dönük algı ve siber zorbalık incelenmiş ve bunlarla ilgili yapılan ulusal ve uluslararası çalışmalara yer verilmiştir.

2.1. Dijital Okuryazarlık

Hobbs’a (2010) göre okuryazarlık denilince insanların aklına okuma, yazma, konuşma ve dinleme gelmektedir. Ancak bunlar okuma yazmanın temel unsurları olmasına rağmen günümüzde çok farklı ifade ve iletişim türleri olduğu için okuryazarlığı, anlamın sembol sistemleri aracılığıyla paylaşılma becerisi şeklinde tanımlamaktadır. Dijital okuryazarlık kavramına ilişkin tanımlamalara bakıldığında Alexander, Adams Becker, Cummins ve Hall Giesinger’a (2017) göre dijital okuryazarlık ile ilgili tartışmalar medya ve web kaynakları üretme üzerinde odaklanmakta ve bundan dolayı da teknolojik değişmelere ayak uydurabilmek adına stratejik planlar geliştirilmesi gerekli görülmektedir. Ayrıca dijital okuryazarlık kavramı veri analizi ve kodlama gibi yeni becerileri kapsayacak şekilde gelişirken yapay zekâ gibi gelişmelerin dijital okuryazarlık tanımlarının ve modellerinin de gelişmesine neden olabileceği belirtilmektedir. Şu zamana kadar dijital okuryazarlık kavramı ile ilgili birçok tanımlamaların yapıldığı görülmektedir. Karabacak ve Sezgin (2019)’e göre de dijital okuryazarlık, sosyal medyada yer alan içeriklerde dâhil dijital ortamda yer alan tüm içeriklerin okunması, yorumlanması ve buradan elde edilen bilgilerle yeni içeriklerin üretilmesidir. İlk olarak Paul Gilster tarafından kullanılan dijital okuryazarlık kavramı ise kısaca “tuşlara basmakla değil, fikirlerde ustalaşmakla ilgilidir” şeklinde ifade edilmektedir (Gilster,1997 akt. McLoughlin, 2011, s.473). Yine Paul Gilster tarafından “Bilgisayarlar aracılığıyla sunulduğunda, çok çeşitli kaynaklardan gelen bilgileri birden çok biçimde anlama ve kullanma becerisi” dijital okuryazarlığı ifade etmek için kullanılmıştır. (Gilster,1997 akt. Spante, Hashemi, Lundin ve Algers, 2018, s.14).

Martin ve Grudziecki (2006, s.35) DigEuLit projesi ile Avrupa’daki öğretmen ve öğrenciler için dijital okuryazarlığın ne olduğu ile ilgili genel bir tanım ve yapı ortaya konulduğunu ifade etmektedirler. DigEuLit projesi ile ortaya konan tanım; “Kişilerin dijital kaynakları anlamlandırma, erişme, yönetme, bütünleştirme, değerlendirme, analiz etme ve sentezleme, yeni bilgi oluşturma, medya ifadeleri oluşturma ve iletişim kurmak için doğru şekilde

kullanma farkındalığı, tutumu ve yeteneğidir.” Bu proje ile dijital okuryazarlık gelişimi için üç aşama olduğu ifade edilmektedir. Bu aşamalar sırasıyla: “Dijital yeterlilik, dijital kullanım ve dijital dönüşüm” şeklindedir.

Şekil 2.1: Dijital Okuryazarlık Düzeyleri

Rodríguez-de-Dios ve Igartua (2016) özellikle reşit olmayan bireyler için dijital okuryazarlık becerisini ifade eden 5 aşamalı bir model önermişlerdir.

1. **Teknolojik veya araçsal beceri:** Farklı yazılım ve donanımla çalışabilme ve yeniliklere uyum sağlayabilme becerisi
2. **İletişim becerisi:** İletişim kurabilme becerisi
3. **Bilgi becerisi:** Bilginin bulunması ve uygunluğunun değerlendirilebilmesi becerisi
4. **Eleştirel beceri:** Bilgilerinin doğruluğunun eleştirel bir şekilde analiz edilebilmesi becerisi
5. **Güvenlik becerisi:** Çevrim içi ortamda kişisel bilgilerin nasıl korunacağını ve nelerin paylaşılması gerektiğine karar verebilme becerisi

Bazı tanımlar dijital okuryazarlık ile ilgili sadece dijital becerilere odaklanırken bazıları çok boyutlu bir kavrama odaklanmaktadır yani tanımlar ikiye ayrılabilir. Birincisi insanların anlayabileceği teknik becerilere odaklanırken ikincisi fikirlerin ustalığına önem verir ama insanların hem dijital becerilerin hem de çevrim içi içeriği anlama ve kullanma becerilerinin artırılması çok önemlidir (Peng ve Yu, 2022).

2.2. Dijital Ortamda Ahlaki Değerlere Dönük Algı

2.2.1. Dijital ortam

Dijital ortam, TDK (2023) tarafından “Bilgisayar, tablet, cep telefonu vb. elektronik aygıtlarda okunup yazılabilen bilgiler için veri depolamak amacıyla kullanılan kayıt ortamı veya veri taşıyıcı” olarak tanımlanmaktadır. Dijital ortam, sosyal ağ sitesi şeklinde düşünüldüğünde ise “kişilerin bir sistem içerisinde profil oluşturmalarına, kullanıcı listelerini ifade etmelerine, bağlantı paylaşım başka kişiler tarafından oluşturulmuş bağlantıları görmelerine, bunlar arasında geçiş yapmalarını sağlayan web tabanlı hizmetler” şeklinde ifade edilebilir (Body ve Ellison, 2007). Vergili (2022) de sosyal ağı “internet teknolojiyle gelişen, her yaştan kullanıcının evrensel ortamda çevrim içi olarak içerik oluşturmaya, paylaşmaya imkân sağlayan sanal etkileşim ortamları” şeklinde ifade etmektedir. Dijital ortama ilişkin gerçekleştirilen farklı tanımlamalar dijital ortamların okuyuculara sağladığı avantajları ve dezavantajları ortaya çıkarmaktadır.

Dijital ortamda kolaylıkla metin düzenlemesi yapabilmek, internet erişiminin olması, okuma materyallerinin taşınmasında kolaylık sağlaması, kâğıt israfının olmaması, zamandan tasarruf sağlaması, bilgiyi kaydetme, aktarma, paylaşma gibi işlemlerin kolaylıkla yapılması avantajları olarak sayılırken sayfalarda dolaşma problemi, maliyet, şarj problemi, sağlık ile ilgili problemler dezavantaj olarak sayılabilir (Çetin, 2022).

2.2.2. Değer

Değer ifadesi birçok alan tarafından kullanılan bir kavramdır ve bundan dolayı değeri ifade eden birden fazla tanımlama yapılmıştır. TDK’de (2023) yer alan tanımlara bakıldığında ekonomi alanında “bir şeyin para ile ölçülebilen karşılığı; kıymet, paha”, felsefe alanında “kişinin isteyen, gereksinim duyan bir varlık olarak nesne ile bağlantısında beliren şey”, matematik alanında “bir değişkenin veya bilinmeyen sayı ile anlatımı” şeklinde ifade edildiği görülmektedir. TDK’de karşılaşılan ilk tanım ise “bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü, bir şeyin değdiği karşılık”tır. Başka bir tanımlama ile değer kavramı: “kişinin kendi davranışlarını içerisinde bulunduğu toplumun ve bireylerin yararına düzenleyebilmesini, iyi ve doğru olana ulaşması için düşüncelerini ve davranışlarını kontrol edebilmesini sağlayan vicdani ölçütler” şeklinde ifade edilebilir (Kapkın, Çalışkan ve

Sağlam, 2018). Türkiye’de 2018 yılından itibaren kullanılan öğretim programlarında da değerler için “Temel insani özelliklerimizi oluşturan değerlerimiz, hayatımızın rutin akışında ve karşılaştığımız sorunlarla başa çıkmada eyleme geçmemizi sağlayan kudretin ve gücün kaynağıdır.” ibaresi yer almaktadır (MEB, 2018b). Öğretim programlarında yer alan kök değerlerde: “adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik”tir (MEB, 2018a). Bilim ve teknolojide yaşanan değişimler insan davranışlarını, kültürü dolayısıyla da en çok değerleri etkilemiştir, toplumu bir arada tutan değerlerin kaybedilmesi beraberinde toplumsal sorunları getireceğinden değer kavramının üzerinde durulmalıdır (Yurdakul, 2020).

Toplum açısından da önem arz eden değerlerle ilgili Yurdakul (2020) bazı özellikler ortaya koymaktadır. Bunlar;

- 1. Değerlerin süreklilik arz etmesi:** Bireylerin toplumuna ait değer gibi kültürel mirasını geçmişten geleceğe aktarması gerekmektedir.
- 2. Değerlerin ortak paylaşım ölçütleri olması:** Bireylerin toplum yararına olduğunu düşündüğü ve herkes tarafından kabul edilen bir ölçüt olmalıdır.
- 3. Değerlerin tarihselliği:** Bireyler doğduğu kültürün değerlerine göre şekillenir ve onları geliştirerek geleceğe iletmektedir. Tarihsel süreçte bazen değerler gelişirken bazen gelişmeye gerek duymadan aktarılmaktadır.
- 4. Değerlerin toplum düzenini sağlaması ve sürdürmesi:** Değerler, bireylerin toplum içindeki ilişkilerinin düzenlenmesinde ve sosyal hayatını düzene sokmasında etkilidir. Toplumsal değerler kanunların güç kaynağı olmaktadır.
- 5. Değerlerin bağlı olduğu kültürlere göre değişmesi:** Değerler kültürü etkilemektedir. Dolayısıyla her kültürün farklı değerleri olabilmektedir.
- 6. Değerlerin dil ve sembollerle aktarılması:** Değerlerin gelecek kuşaklara aktarılmasında dil ve kültürel semboller önemlilik arz etmektedir.
- 7. Değerlerin bireysel ve toplumsal olabildiği gibi evrensel de olabilmesi:** Bireylerin yaşamları kendi iç dünyasını etkilemekte ve dolayısıyla bireysel değerlerinin oluşmasına

vesile olmaktadır. Bazen bu değerler toplum tarafından da kabul görüp evrensele dönüşmektedir.

2.2.3. Değerler eğitimi

Değerler eğitimi ile ilgili farklı tanımlamalar yer almaktadır. Okulda verilen değerler eğitiminin tanımı; güncel toplumun benimsediği ve bu toplumdaki bireylerin çoğunluğu tarafından kabul gören değerlerin yeni nesle aktarılması süreci şeklinde ifade edilebilir (Yıldırım ve Demirel, 2019). Türkiye’de değerler dolaylı ya da doğrudan öğretim programlarında işlenmiştir. Örneğin; matematik öğretim programında “Eğitim sistemimiz, her bir üyesine uygun ahlaki kararlar alma ve bunları davranışlarında sergileme yeterliliğini kazandırma amacıyla hareket eder.” ibaresi yer almaktadır (MEB, 2018b). Değerleri dikkate alarak 5.sınıf matematik kitabını inceleyen Sayın, Orbay ve Şam (2019) en çok öz denetim, adalet, yardımseverlik, sorumluluk en az ise dostluk, dürüstlük, vatanseverlik, saygı ve sevgi değerlerine değinildiğini ifade etmişlerdir.

Genç neslin topluma uyumu değerlerin onlara aktarılması ile sağlanabileceği için aktarımı yapıp onlarda da var olan değerleri topluma uygun bir şekle getirmekte eğitimin hedeflerindendir. “Toplum, değer ve eğitim” arasında sıkı bir ilişki vardır (Çalışkan ve Yıldırım, 2021). Dolayısıyla değer ve değerler eğitimi üzerine birçok araştırma yapılmaktadır. Yıldırım ve Demirel’e (2019) göre değer ve değerler eğitimi üzerine birçok araştırma yapılmasının nedenleri; bireylerin değerlerinin kaybolmaya başlaması ve eğitimin güncel olması gerekliliğinden kaynaklı topluma uygun bireyler yetiştirebilmek adına güncel toplumsal değerleri sistematik olarak bireylere aktarabilmektir, yani bireyler istediği zaman istediği yerde bilgiye ulaşabilmektedir. Ancak eğitim, bilişsel donanım dışında kişisel sınırlarının farkında olan bireyler yetiştirme yükümlülüğüne sahip olmalıdır dolayısıyla değerler ve değerler eğitimi üzerine yapılan çalışmaların sayısı da artmaktadır. Cinayet, sahtekârlık, açgözlülük, intihar ve uyuşturucu kullanımı gibi kötü davranışlardaki artış değerler eğitiminin ön plana çıkmasına neden olmaktadır (Karataş, 2022).

Değer eğitiminde farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Bunlar: “değer gerçekleştirme, karakter, vatandaşlık ve ahlak eğitimleri”dir (Kirschenbaum, 1995; akt. Akbaş, 2008). Ulusoy ve Dilmaç’a (2020) göre de değerler eğitimi yaklaşımları:

- 1. Değerlerin doğrudan öğretimi yaklaşımı:** Daha çok öğretmen merkezli bir yaklaşımdır. Telkin yoluyla öğretim yöntemi ve davranış değiştirme yöntemleri önemli görülmektedir.
- 2. Değerleri belirginleştirme yaklaşımı:** Temeli kişinin hayatında neyi kıymetli gördüğünü ne şekilde belirlediğine dayanmaktadır.
- 3. Değer analiz yaklaşımı:** Kişiler değerleri öğrenirken kendilerine sunulan dışında kendi seçtiklerini öğrenmeye çalışırlar ve bu süreçte muhakeme ve akıl yürütme sürecini kullanırlar.
- 4. Bütüncül yaklaşım-Kohlberg'in adil topluluk okulları:** Bunda ana değerleri analiz, kişilerarası etkileşim, mantıksal çözümleme, akıl yürütmeye teşvik, sorumluluk paylaşımı, demokratik bir ortamda var olma esas alınmaktadır.
- 5. Değerler eğitiminde gizil güç: Örtük Programı:** Resmi programın dışında örtük programının önemine vurgu yapan bir yaklaşımdır.
- 6. Karakter eğitimi:** Resmi ya da örtük programlarla yeni kuşaklara değerlerin öğretilmesi ve onların bunları davranışlarına yansıtmasını hedeflemektedir.

2.3. Siber Zorbalık

Tanrıkulu'na (2020) göre Türk araştırmacıları arasında siber zorbalık ve sanal zorbalık kavramları arasında bir fikir birliği bulunmamaktadır. Yani bazı araştırmalar siber kelimesini tercih ederken bazıları sanal kelimesini tercih etmektedir. Örneğin; Kabadayı, Akgün, Yılmaz ve Bostancı (2022) ile Akman (2022) zorbalık için siber kelimesini tercih ederken Zengin ve Kesgin (2023) ile Er Vargün ve Kızıltepe (2023) ise sanal kelimesini tercih etmektedir. Ancak siber ve sanal kelimelerinin TDK'deki (2023) anlamlarına bakıldığında siber “genel ağa ait olan, bilgisayara ait olan” şeklinde ifade edilirken sanal “gerçekte yeri olmayıp zihinde tasarlanan; bilgisayar, tablet, cep telefonu vb. kullanılarak genel ağ ortamında oluşturulan; dijital” şeklinde ifade edildiği görülmektedir. Sanal kelime ile ilgili verilen ikinci tanımın siberin tanımı ile benzerlik gösterdiği söylenebilir. Bu yüzden İngilizce karşılıklarına bakıldığında ise siber “cyber”, sanal “virtual” şeklinde kullanılmaktadır ve uluslararası araştırmalarda “cyber bullying” “virtual bullying” yerine daha çok kullanılmaktadır (Tanrıkulu, 2020). Dolayısıyla bilişim teknolojileri ile

gerçekleştirilen zorbalık davranışları için siber zorbalık kavramının tercih edilebileceği ifade edilebilir. Böylece siber zorbalık kavramının alan yazındaki tanımları incelenebilir.

Siber zorbalık ile ilgili ilk tanım “bir birey veya grup tarafından başkalarına zarar vermeyi amaçlayan kasıtlı, tekrarlanan ve düşmanca davranışları desteklemek için bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanılmasını” şeklinde Belsey (2003) tarafından ifade edilmiştir. Başka tanımlamalara bakıldığında ise siber zorbalık, “zorbalığın, fiziksel mekânın ve o anın dışına çıkmış hali” (Gökçen Kaygısız, 2020); “cep telefonu ve internet kullanılarak yapılan zorbalık” (Smith, Mahdavi, Carvalho, Fisher, Russell ve Tippett, 2008); “genel olarak internetin veya diğer dijital iletişim araçlarının birine hakaret etmek veya tehdit etmek amacıyla kullanılması” (Juvonen ve Gross, 2008) şeklinde ifade edildiği görülmektedir. Dolayısıyla siber zorbalık tanımının için de “kasıtlı, tekrarlanan, zarar, bilgisayarlar, cep telefonları ve diğer elektronik cihazlar” ibareleri yer almalıdır (Cyberbullying Research Center, 2023) yani geleneksel zorbalık ile siber zorbalık arasındaki fark siber zorbalıkta elektronik iletişim araçlarının kullanılmasıdır (Sticca ve Perren, 2012) ve bireyler siber zorbalık ile ilgili olarak üç farklı konumda yer alabilirler: siber zorba veya siber mağdur ya da aynı anda iki durumda da olabilirler (Turgut ve Aslan, 2020). WEB 1.0 alt yapısının olduğu zamanlarda bireylerin karşılaştığı siber zorbalık davranışları “ağ atakları, ddos saldırıları, virüs, trojen gönderme gibi ağ trafiğini aksatma siber mağdurun bilgisayarına veya ağına zarar vermeye yönelik davranışları içerirken WEB 2.0 araçlarıyla beraber siber zorbalık davranışları artmış ve bu siber zorbalık davranışları aşağıdaki gibi sınıflandırmak mümkün hale getirilmiş (Kaygısız, 2020).

1. Gizliliğe saldırı: Bireylerin kişisel bilgilerini haberleri dâhilinde olmadan elde etmektir. Hesap şifrelerini öğrenmek; mağdurun elektronik cihazlarını izinsiz karıştırmak; bireyin özel hayatı ile ilgili bilgi ve belgeleri elde edip onları yaymak, kullanmak; kredi kartı ve hesap bilgilerini elde etmek ve değiştirmek; bireyin özellikle sosyal medyadaki özel bilgilerini toplamak onun verilerinin gizliliğine saldırı olarak nitelendirilebilir.

2. Taciz: Belirli kişilere tekrar tekrar saldırganca bir tavırla mesaj göndermektir. Karşı tarafının izni olmaksızın sosyal medyadan direkt mesaj gönderimi; cinsel içerikli fotoğraf istemi; topluluklara yönelik ayrımcı dil kullanmak, küfür ve hakaret etmek; kişilerin ya da kurumların itibarlarını zedeleyici kampanyalar yürütmek gibi davranışlar taciz olarak nitelendirilebilir.

3. Takip: Bireyin sosyal medyadaki hareketlerini takip etmek; konumunu yerini izlemek; sık sık aramak ve cevapsız kaldığında sinirlemek gibi davranışlar bu grubun içerisinde yer alabilmektedir.

4. Komplo: Bireyin adına sahte hesaplar açmak ve bunlarla dolandırıcılık yapmak; hesaplarını ele geçirip etkisiz hale getirmek; çevresindeki bireylerle iletişim haline geçmek; sanki birey kendisi söylüyormuş gibi kişiler ve kurumlar hakkında karalama davranışlarında bulunmak; kadınların mahrem yerlerine dikkat çeken görüntü kayıtları almak gibi davranışlar komplo grubunda ele alınabilir.

5. Dışlama: Bireyi rızası dışında çevrim içi gruplardan atmak; kurulan sanal gruplara dâhil etmemek; olay ve durumlar hakkında bilgilendirmemek dışlama davranış olarak nitelendirilebilir.

6. Sömürü ve gözdağı: Kişiler arası iletişim sürecinde mağdurun bilgisi dâhilinde ya da bilgisi olmadan elde edilen verilerini, o an ya da iletişim sürecinin bitiminde paylaşarak yapılan tehdit ve şantajlar bu grubun içerisinde yer alabilmektedir (Kaygısız, 2020).

Sonuç olarak siber şiddeti ifade etmek için “siber zorbalık, siber saldırganlık, trol, siber taciz” gibi birçok ifade birbiri yerine kullanılmaktadır (Peterson ve Densley, 2017) ve intihara yönlendirme, eziyet, tehdit, ayrımcılık, bireylerin huzurunu, haberleşmenin gizliliğini bozma, hakaret gibi suçlar dijital ortamda gerçekleştiğinde hukuki işlem başlatılabilmektedir (Türkşen, 2021).

2.4. İlgili Araştırmalar

2.4.1. Ulusal araştırmalar

Yılmaz ve Ersoy (2014) 5. sınıf öğrencilerinin BİT erişim olanaklarını ve BİT okuryazarlık düzeylerini incelemek amacıyla gerçekleştirdikleri çalışmada BİT erişim olanaklarının ve BİT okuryazarlık düzeyinin evdeki kişi sayısı, bu kişilerin bilgisayar ve interneti kullanım durumları, anne ile babanın mesleği ile eğitim durumlarına göre farklılaştığını tespit etmişlerdir. BİT erişim olanaklarının erkek öğrenciler lehine olduğunu tespit etmişler. Ancak cinsiyete göre öğrencilerin BİT okuryazarlık düzeylerinde anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüş.

Salı, Başak ve Akca (2015) yürüttükleri çalışma ile ortaokulda siber zorbalığın yaygınlık durumunu belirlemeyi amaçlamışlardır. Siber zorbalığın cinsiyet, sınıf seviyesi, yaşanılan şehir, bilgisayarının olup olmaması, internet durumu ve farklı kişilerle iletişime geçip geçmeme, sosyal medyayı kullanıp kullanmama değişkenleri için anlamlı bir farklılığa sahip olup olmadığını da araştırmak istemişler. Siber zorba ve siber mağdur olmanın ilişkili olup olmaması da araştırılan bir diğer problemdir. Çalışmada 7 ve 8. sınıf öğrencileri örneklem olarak tercih edilmiş ve çalışma sonucunda öğrencilerin siber zorbalık davranışı gösterdikleri ve siber zorba olma ve siber zorbalığa maruz kalmada en çok siber sahteciliğin öne çıktığını ve siber zorba ve siber mağdur olmanın pozitif anlamlı bir ilişkilerinin olduğu tespit edilmiş. Cinsiyet değişkeni ile ilgili olarak siber zorbalık yapmada anlamlı bir fark tespit edilirken siber mağdur olmada anlamlı bir farklılığın olmadığı tespit edilmiş. Erkek öğrencilerin daha fazla siber zorbalık davranışı sergiledikleri belirlenmiş. Sınıf değişkeni açısından siber zorba ve mağdur olma düzeylerinin ikisinde de 8. sınıf öğrencilerinin 7. sınıf öğrencilerini, bilgisayarı olanların, internete bağlananların ve sosyal medyada hesabı bulunanların diğer durumdakileri geçtiği tespit edilmiş. Siber zorba olma ve siber mağdur olma düzeyi en yüksek İstanbul'da yaşayan öğrencilerde iken Gaziantep'tekilerin en düşük olduğu tespit edilmiş. İnternette başkaları ile iletişim kurma eğilimde olan öğrencilerin siber zorba ve siber mağdur olma durumlarını daha yüksek olarak tespit etmişler.

Gencer (2017) ortaokul öğrencilerinin internet bağımlılığını ve siber zorbalık davranışlarını incelediği bir çalışma gerçekleştirmiş. Bu çalışmanın örneklemini 7 ve 8. sınıf öğrencilerinden oluşturulmuş. Bu çalışma için belirlenen değişkenler; cinsiyet, sınıf düzeyi, ebeveynlerin

eğitim seviyesi, evde bulunan kitapların sayısı, kişisel çalışma masasına sahip olup olmama, evde internet bağlantısı, kendine ait bilgisayarının olup olmaması, interneti kullanım yeri, gelir düzeyidir. İnternet bağımlılığı ile ilgili olarak sınıf düzeyi, ebeveynlerin eğitim seviyesi, evde bulunan kitapların sayısı, kişisel çalışma masasına sahip olup olmama, bilgisayar, internet bağlantısı değişkenleri için anlamlı bir farklılığın olmadığı tespit edilmiş. Ancak cinsiyet ve interneti kullanım yeri değişkenleri için anlamlı bir farklılık bulunmuş. Erkek öğrencilerin ve interneti okulda kullanmak yerine kafede ya da evde kullanmayı tercih edenlerin daha fazla internet bağımlılığı davranışına sahip olduğu tespit edilmiş. Siber zorbalık davranışı ile ilgili olarak anne baba eğitim düzeyi, evdeki kitap sayısı, çalışma masası, internet bağlantısı değişkenleri için anlamlı bir farklılığın olmadığı tespit edilmiş. Ancak cinsiyet, sınıf düzeyi, kendine ait bilgisayarının olup olmaması, interneti kullanım yeri değişkenleri ile ilgili anlamlı bir farklılık olduğu bulunmuş. Erkek öğrencilerin, 8. sınıf öğrencilerinin, evde kendine ait bilgisayarları olanların, interneti okulda kullanmak yerine kafede ve evde kullanmayı tercih edenlerin daha fazla siber zorbalık gösterdikleri ayrıca internet bağımlılığı ve siber zorbalık için orta düzeyde anlamlı bir ilişki tespit edilmiş.

Metli (2017) siber zorbalık/mağduriyet ve insani değerleri inceleyen bir çalışma yürütmüştür. Ortaokul öğrencilerini ele alan çalışmanın sonucunda erkek öğrencilerin siber zorbalıkları daha yüksek, öğrencilerin kendilerine ait bilgisayarlarının olup olmamasının siber zorbalık davranışlarını etkilemediği, 8. sınıfta okuyanların 6. sınıfta okuyanlara göre daha çok siber zorbalık davranışı sergilediği, interneti ders çalışmak yerine eğlence amaçlı kullanan öğrencilerin siber zorbalık davranışlarının daha yüksek olduğu, siber zorbalık ile internet kullanım süresi arasında pozitif ve orta düzeyde bir ilişki bulunurken internetsiz günlük bilgisayar kullanım süresi ile pozitif ama zayıf bir ilişki, erkek öğrencilerin kız öğrencilerden, 8. sınıf öğrencilerinin 6. sınıf öğrencilerinden daha çok siber mağduriyetlerinin olduğu, kendilerine ait bilgisayar olup olmamasının siber mağduriyet durumlarını değiştirmediği, interneti eğlence amacı ile kullanan öğrencilerin daha fazla siber mağduriyet yaşadığı, siber mağduriyet ile hem günlük internet kullanım süresi hem de günlük internetsiz bilgisayar kullanma süresi arasında pozitif zayıf bir ilişki olduğu tespit edilmiş. İnsani değerlerle ilgili yapılan analizler sonucunda da kız öğrencilerin daha fazla insani değerlerine sahip olduğu ancak insani değerlerin kendilerine ait bilgisayar olup olmamasından ve sınıf düzeylerinden etkilenmediği, interneti ders çalışmak için kullanan öğrencilerin sorumluluk, saygı, barışçıl olma, dürüstlük duygularının daha yüksek olduğu ancak dostluk ve hoşgörü duygularının interneti kullanım amacından etkilenmediği tespit

edilmiş. Günlük internet kullanım süresi ile sorumluk ve saygı duyguları arasında negatif zayıf bir ilişki varken diğer ele alınan duygular için bir ilişki tespit edilememiş. Anlamlılık düzeyi %10 olarak ele alındığında dostluk, %1 olarak ele alındığında dürüstlük duygusunun internetsiz bilgisayar kullanma süresi ile negatif zayıf bir ilişkiye sahip olduğu bulunmuş. Ancak diğer insani değerler ve internetsiz bilgisayar kullanma süresinin bir ilişkisinin olmadığı tespit edilmiş. Öğrencilerin siber zorbalık ve mağduriyetlerinin pozitif orta düzeyde bir ilişkiye sahip olduğu bulunmuş. Siber zorbalık ile insani değerler arasındaki ilişkilere bakıldığında ise sorumluluk, barışçı olma, saygı ve dürüstlük için negatif orta düzeyde, dostluk ve hoşgörü için ise yine negatif yönde ancak zayıf bir ilişki bulunmuş. Siber mağdur olma ile insani değerler arasındaki ilişkilere bakıldığında da dostluk ve dürüstlük için ilişki olmadığı ancak anlamlılık düzeyi %10'da iken barışçı olma ve hoşgörü için, %1'de iken sorumluluk ve saygı duyguları için negatif yönde zayıf bir ilişki bulunmuş. Sonuç olarak insani değerlerin siber zorba ve siber mağduriyet durumları ile negatif yönde düşük bir ilişkisi bulunduğu tespit edilmiş.

Toraman ve Usta (2018) dijital yerliliği ve siber zorbalığı incelemek amacıyla ortaokul öğrencilerini örneklem olarak tercih ettikleri bir çalışma yürütmüşler. Bu çalışma için cinsiyet, sınıf düzeyi, anne ve babanın eğitimleri, annenin bir işte çalışıp çalışmaması, ailenin gelir seviyesi, BİT'e sahip olma ve kullanım düzeyi değişken olarak belirlenmiş. Çalışmaya katılan öğrencilerin %78'nin dijital yerli özelliğine sahip olduğu tespit edilmiş. Dijital yerli olma özelliği açısından cinsiyet, anne babanın eğitim durumu, gelir düzeyi, BİT'e sahip olma değişkenlerinde anlamlı bir farklılık ortaya çıkmış. Erkek öğrencilerin, anne ve baba eğitim seviyesi yüksek olanların ve aile gelir seviyesi yüksek olanların, BİT'e sahip olanların daha fazla dijital yerli olma özelliği gösterdikleri tespit edilmiş. Ancak sınıf düzeyi ve annenin çalışma durumu değişkenleri için anlamlı bir farklılık tespit edilmemiş. Siber zorbalık durumları ile ilgili olarak da katılımcıların %2'sinin siber zorba olduğunu ve ölçekten elde edilen toplam puanın çok yüksek olmadığını belirlemişler. Cinsiyet, sınıf düzeyi, aile gelir seviyesine göre anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiş. Erkek öğrencilerin kızlara göre, 6 ve 7. sınıf öğrencilerinin 8. sınıf öğrencilerine göre, BİT'e sahip olan öğrencilerin olmayanlara göre daha fazla siber zorbalık düzeyine sahip oldukları tespit edilmiş. Ancak annenin bir işte çalışıp çalışmaması, anne ve babanın eğitimleri değişkenleri için anlamlı bir farklılığın olmadığı belirlenmiş. Sonuç olarak ortaokul öğrencilerinin dijital yerliliği ile siber zorbalığının yüksek düzeyde anlamlı pozitif bir ilişkilerinin olduğu tespit edilmiş.

Yiğit, Keskin ve Yurdugöl (2018) ortaokul öğrencilerinin siber zorbalık düzeylerini ve algıladıkları aile desteğini incelemek adına bir çalışma yürütmüşler. Bu çalışmanın değişkenleri; cinsiyet, sınıf düzeyi ve internet kullanım sıklığıdır. Siber zorbalık düzeyi ve algılanan aile desteğinin cinsiyet değişkeni için anlamlı bir farklılığa sahip olmadığı tespit edilmiş. Hem siber zorbalık düzeyinin hem de algılanan aile desteğinin sınıf düzeyine göre anlamlı bir farklılığa sahip olduğu tespit edilmiş. Sınıf düzeyi arttıkça siber zorbalık düzeyinin de arttığı, 5. sınıf öğrencilerinin algıladıkları aile desteğinin diğer sınıflara göre daha yüksek olduğu tespit edilmiş. Sınıf düzeyi arttıkça algılanan aile desteğinin azaldığı şeklinde bir çıkarımda bulunulmuş. İnternet kullanım sıklığına göre ortaokul öğrencilerinin hem siber zorbalık düzeylerinin hem de algıladıkları aile desteğinin farklılık gösterdiği ifade edilmiş. İnternette geçirilen sürenin artmasından kaynaklı kişilerin siber zorbalık davranışı gösterme ihtimallerinin arttığı ancak ailelerle geçirilen sürede azaldığı için aile desteği algılarının da azaldığı şeklinde bir çıkarımda bulunulmuş. Sonuç olarak ortaokul öğrencilerinin siber zorbalık düzeyleri ile algıladıkları aile desteği arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki tespit edilmiş. Öğrencilerin algıladıkları aile desteği arttıkça siber zorbalık düzeylerinin azalacağı ifade edilmiş.

Dönmez (2019) bilgi güvenliği farkındalığı ile dijital okuryazarlığı incelemek amacıyla bir çalışma gerçekleştirmiş. Bu çalışma ile lise öğrencilerinin dijital okuryazarlıklarının iyi olduğunu ve cinsiyete göre bir farklılık göstermediğini tespit etmiş. Ancak bilgi güvenliği farkındalığı açısından cinsiyete göre bir farklılık olduğu tespit edilmiş.

Yontar (2019) öğretmen adaylarının dijital okuryazarlık düzeylerini belirlemek amacıyla sınıf öğretmenliği ve sosyal bilgiler öğretmenliği öğrencilerinden veriler toplamış. Tüm öğretmen adaylarının dijital okuryazarlık düzeylerinin orta seviyede olduğunu, cinsiyet açısından erkek öğretmen adaylarının daha yüksek bir dijital okuryazarlık seviyesinde bulunduğu ancak okudukları bölüm, sınıf düzeyleri, yaşları açısından dijital okuryazarlık seviyelerinde anlamlı bir farklılık bulunmadığını tespit etmiş.

Kozan ve Bulut Özek (2019) öğretmen adaylarının dijital okuryazarlık düzeyleri ve siber zorbalığa ilişkin duyarlılıklarını incelemek amacıyla BÖTE bölümü öğrencileriyle bir çalışma gerçekleştirmişler. Bu çalışmanın değişkenleri; cinsiyet, sınıf düzeyi, kişisel bilgisayar sahipliği, sosyal ağ üyeliği, internette geçirilen süre, en çok kullanılan sitenin türü

olarak belirlenmiş. Çalışma sonucunda katılımcıların dijital okuryazarlık düzeylerini yüksek ancak cinsiyet, kişisel bilgisayar sahipliği, sosyal ağ üyeliği, internette geçirilen süre, en çok kullanılan sitenin türü değişkenlerinde anlamlı bir farklılığın olmadığını tespit etmişlerdir. Sınıf düzeyine göre ise bir farklılaşmanın olduğunu ve genel olarak sınıf düzeyi arttıkça dijital okuryazarlık seviyesinin arttığını belirlemişler. Aynı şekilde siber zorbalığa ilişkin duyarlılık seviyelerinin de yüksek olduğunu, cinsiyet, internette geçirilen süre, sosyal ağ üyeliği ve en çok kullanılan sitenin türü değişkenlerine göre anlamlı bir farklılığın olmadığını ancak kişisel bilgisayara sahip olma durumu ile ilgili anlamlı bir farklılığın olduğunu ve bilgisayarı olan öğretmen adaylarının daha yüksek bir siber zorbalığa ilişkin duyarlılığa sahip olduğunu tespit etmişler.

Pala ve Başbüyük (2020b) 5. sınıf öğrencilerinin dijital okuryazarlık becerileri incelemeyi amaçlamışlar. Bu bağlamda çeşitli değişkenleri kriter olarak ele almışlar. Bunlardan biri de cinsiyet değişkenidir. İlişkisel tarama modeli ile gerçekleştirdikleri çalışmanın sonucunda öğrencilerin dijital okuryazarlık beceri düzeylerinin yüksek olduğunu tespit etmişler. Ancak cinsiyet değişkeni açısından öğrencilerin dijital okuryazarlık becerilerinin farklılaşmadığını belirlemişler. Bu durumun da dijital teknolojilerin cinsiyet fark etmeksizin tüm öğrenciler için önemli olmasından kaynaklandığını ifade etmişler.

Aslan ve Aybek (2020) ortaokul öğrencilerinin dijital okuryazarlık düzeylerini incelemek amacıyla yürüttükleri çalışmada resmi ve özel ortaokulların tüm sınıf düzeylerinde öğrenim gören öğrencilerden veriler elde etmişler. Elde edilen veriler çerçevesinde ortaokul öğrencilerinin dijital okuryazarlık düzeylerinin yüksek olduğunu tespit etmişler. Cinsiyet değişkeninde erkekler lehine anlamlı bir farklılık tespiti bulunurken sınıf düzeyi değişkeninde ise anlamlı bir farklılık tespiti bulunamamış. Bu değişkenlerin yanı sıra akademik başarı, ebeveyn eğitim durumu, okul türü için de anlamlı bir farklılık olduğu belirlenmiş.

Kaplan (2020) siber zorba, siber mağdur olma davranışları ile hoşgörü, öz güven değerleri arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla yürüttüğü çalışmada 8.sınıf öğrencilerini çalışma grubu olarak tercih etmiş. Cinsiyet, evcil hayvanının olup olmaması, kanıt temelli düşünme, iletişim araçlarını ve sosyal medyayı kullanma, ebeveynlerin birlikteliği, ebeveynlerin eğitimi, çevresinin sosyo-ekonomik şartları değişkenlerinde de siber zorbalık/mağduriyet durumunun bir farklılık gösterip göstermediği ele alınmıştır. Siber zorba/mağdur olma için

cinsiyet, kanıt temelli düşünme, iletişim araçlarını kullanma ve sosyal medyayı kullanma için anlamlı bir farklılaşma söz konusu iken ebeveynlerin birlikteliği, çevresinin sosyo-ekonomik durumu ve babanın eğitim düzeyi değişkenleri için anlamlı bir farklılaşma tespit edilememiş. Siber zorba olma ile evcil hayvanının olup olmaması ve annenin eğitim düzeyi için anlamlı bir farklılaşma varken siber kurban olma için anlamlı bir farklılaşmanın olmadığı tespit edilmiş. Ayrıca siber zorba ve mağdur olma davranışları ile hoşgörü, öz güvenlerinin orta düzeyde ilişkiye sahip olduğu tespit edilmiş. 8.sınıf öğrencilerinin siber kurban davranışı; sanal ortamda cinsel zorbalık, engelleme, zarar verme ve söylenti çıkarma davranış eğilimleri ile değer düzeyi arasında orta düzeyde negatif anlamlı bir ilişki tespit edilmiş. Öğrencilerin siber mağduriyet yaşadıkça ve siber zorbalık davranışı sergileme eğilimi artıkça değer düzeylerinin azaldığı tespit edilmiş.

Bolat ve Korkmaz (2021) ortaokul öğrencilerinin siber zorbalıklarını, sosyal medya ile ilgili bağımlılık ve bozukluklarını incelemek amacıyla bir çalışma gerçekleştirmişler. Bu çalışmanın değişkenleri; cinsiyet, sınıf düzeyi, okul çeşididir. Çalışmaya katılan öğrencilerin tüm bağımlı değişkenlerinin düzeyleri düşük olarak tespit edilmiş. Cinsiyet değişkeni ile ilgili sosyal medya bozukluklarının anlamlı bir farklılığa sahip olmadığı ancak siber zorbalık ve sosyal medya bağımlılıkları düzeylerinin anlamlı bir farklılığa sahip olduğu hatta iki bağımlı değişkende de erkek öğrencilerin düzeylerinin fazla olduğu bulunmuş. Sınıf düzeyi tüm bağımlı değişkenlerde anlamlı bir farklılık göstermiş. 6.sınıf öğrencilerinin siber zorbalık düzeylerinin 7 ve 8.sınıfa göre daha düşük olduğu tespit edilmiş. Okul türü değişkeninde ise siber zorbalık ve sosyal medya bağımlılığının ikisinde de anlamlı bir farklılığın olmadığı ancak sosyal medya bozukluklarının anlamlı bir farklılığa sahip olduğu tespit edilmiş. Farklılığın hangi okullarda olduğu incelendiğinde de ortaokuldaki öğrencilerin hem yatılı bölge hem de imam hatip ortaokulunda eğitim gören öğrencilerden farklılık gösterdiği tespit edilirken yatılı bölge okulu ile imam hatip ortaokulunda eğitim görenlerin sosyal medya bozuklukları arasında bir farklılığın olmadığı tespit edilmiş. Sonuç olarak öğrencilerin siber zorbalık düzeyleri arttığında sosyal medya bağımlılıklarının ve bozukluklarının arttığı tespit edilmiş. Aynı tespit sosyal medya bağımlılığı ve sosyal medya bozukluğu arasında da bulunmuş.

Yorulmaz ve Karadeniz (2021) siber zorbalık ve siber mağduriyet kavramları inceleyen, ortaokul öğrencilerini örneklem olarak tercih ettikleri bir çalışma gerçekleştirmişler. Bu çalışmanın değişkenleri; cinsiyet, sınıf, yaş, algılanan akademik başarı, ebeveyn eğitim

düzeyleri, kendine ait telefon, tablet veya bilgisayara sahip olma ve internet kullanım süresidir. Siber zorbalık ile ilgili hem 8. sınıf hem de 7.sınıf öğrencilerinin 6. sınıf öğrencilerine göre; 7. sınıf öğrencilerin 5.sınıf öğrencilere göre; 16-13 yaşındaki öğrencilerin 11, 10, 9 yaşlarındaki öğrencilerden ve 12 yaşındaki öğrencilerinde 10, 9 yaşlarındaki öğrencilerden; orta akademik başarıya sahip olduğunu düşünen öğrencilerinin iyi olarak düşünen öğrencilerden ve kişisel BİT'e sahip olan öğrencilerin olmayanlardan ve internet kullanımı fazla olan öğrencilerin, fazla çevrim içi oyun oynama süresine sahip olan öğrencilerin daha fazla siber zorba oldukları tespit edilmiş. Siber mağduriyet için cinsiyet değişkeni ile ilgili anlamlı bir fark tespit edilememiş. Siber mağduriyet ile ilgili elde edilen farklılıklara bakıldığında 13 yaşındaki öğrencilerin 12 yaşındaki öğrencilere, 8. sınıftaki öğrencilerin hem 5. sınıf hem de 7. sınıftaki öğrencilere göre daha az bir mağduriyet durumuna sahip olduğu tespit edilmiş. Sınıf ve yaş değişkeni birlikte ele alınınca yaş ve sınıf düzeyi ilerledikçe internet konusundaki bilgilerinin artmasından kaynaklı mağduriyetlerinin azaldığı şeklinde bir çıkarımda bulunulmuş. Gelir düzeyi ve eğitim düzeyi ile ilgili olarak her ikisi ile ilgili ayrı ayrı incelemede düşük bir düzeye sahip ailelerin çocuklarının siber mağduriyetlerinin daha fazla olduğu ifade edilmiş. Kişisel BİT sahip olan öğrencilerin, günde 6 saat ve daha fazla internet kullanım süresine sahip olan öğrencilerin ayrıca dijital okuryazarlık, siber zorbalık, şiddet, mağduriyet kavramlarını bilen öğrencilerin daha fazla mağduriyet yaşadığı ifade edilmiş.

Çelik (2021) de tarama modeli ile gerçekleştirdiği çalışmasında ortaokul öğrencilerinin dijital okuryazarlık becerilerini cinsiyet, sınıf düzeyleri, anne ve babanın eğitim durumları ile meslekleri, ailenin geliri, kardeş sayısı, evde internet bağlantısı ve bilgisayar vb. sahip olma, internette bulunma sıklığı ve interneti kullanım amaçlarına göre incelemeyi amaçlamış. Örneklemine 8. sınıf hariç diğer sınıf düzeylerinde öğrenim gören öğrencilerden oluşturmuş ve bu öğrencilerin dijital okuryazarlık düzeylerinin yüksek olduğunu tespit etmiş. Bu yüksekliğin nedeninin de öğrencilerin teknolojik gelişmelere ulaşma imkânlarının artmasından ve okul ortamında da dijital okuryazarlık becerilerini geliştirecek durumların artmasından kaynaklanabileceğini ifade etmiş. Cinsiyet değişkeni açısından da erkek öğrenciler lehine bir farklılığın olduğunu, sınıf düzeyi açısından da 5.sınıf öğrencileri aleyhinde bir farklılığın olduğu tespit edilmiş. Anne ve babanın eğitimi, evde internet bağlantısı ve bilgisayar ya da tablet bulunma, aile gelir, internette bulunma sıklığı değişkenleri için de anlamlı bir farklılık tespit edilirken kardeş sayısı, anne ve babanın

mesleği, interneti kullanma amaçları değişkenlerine göre ise anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir.

Üstündağ (2021) çalışmasında ortaokul öğrencilerinin dijital okuryazarlık düzeylerinin ne olduğunu tespit etmeyi amaçlamıştır. Bu amaç çerçevesinde 12-15 yaş arasındaki ortaokulun tüm sınıf düzeylerinde öğrenim gören öğrencilerden elde ettiği verileri yaş, cinsiyet ve sınıf düzeyi değişkeni açısından incelemiştir. Ortaokul öğrencilerinin dijital okuryazarlık düzeylerini orta olarak tespit etmiştir. Cinsiyet değişkeninde kızlar lehine, yaş değişkeninde 14 yaş lehine, sınıf düzeyi değişkeninde de yaş değişkeni ile uyumlu olarak 7. sınıf düzeyi lehine anlamlı bir fark tespit edilmiştir.

Talan ve Aktürk (2021) dijital okuryazarlık ve bilgi güvenliği farkındalığını incelemek amacıyla ortaöğretim öğrencileri ile bir çalışma gerçekleştirmişler. Bu çalışmada bilgi güvenliği farkındalığı cinsiyet, sınıf düzeyi, internet kullanma süresi, sosyal medyayı kullanma süresi ve yaşanan şehir değişkenleri ile ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Öğrencilerin dijital okuryazarlık seviyeleri ortanın üstünde olarak tespit edilmiştir. Aynı şekilde bilgi güvenliği ile ilgili olarak da seviyelerinin ortalamanın üstünde olduğunu belirlemişler. Bilgi güvenliği farkındalığı seviyeleri konusunda erkeklerin puanlarının kadınlardan daha yüksek olduğu, internet kullanım süresi 7'den fazla olanların farkındalığının daha yüksek olduğu ancak sınıf seviyelerine, yaşadıkları şehre, sosyal medyayı kullanma sürelerine göre bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra dijital okuryazarlık ve bilgi güvenliği farkındalığı için pozitif anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir.

Kovancı (2021) ortaokul öğrencilerinin hem dijital hem de gerçek dünyadaki ahlaki değer algılarını incelemek amacıyla bir çalışma yürütmüştür. Bu çalışma için tercih ettiği değişkenler; cinsiyet, sınıf düzeyi, bilgisayar-tablet ve internete sahip olup olmama durumu, internet kullanım süresi, sosyal hesaba sahip olup olmama ve hesap sayısı, çevrim içi oyun oynayıp oynamama durumudur. Çalışmaya katılan öğrencilerin hem dijital hem de gerçek dünyadaki ahlaki değer algı düzeylerinin yüksek olduğu hatta cinsiyet değişkeni için kız öğrencilerin, çevrim içi oyun oynayıp oynama değişkeni için de oynayanların daha yüksek düzeye sahip olduğu tespit edilmiştir. İnternet kullanım süresi arttıkça öğrencilerin her iki ahlaki değer algı düzeyinin de arttığı tespit edilmiştir. Sınıf düzeyi değişkeninde öğrencilerin hem dijital hem de gerçek dünyadaki ahlaki değer algıları düzeylerinde bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir. Evde bilgisayar-tablet ve internete olup olmama durumu, sosyal hesaba sahip

olup olmama ve hesap sayısı değişkenleri incelendiğinde ise öğrencilerin her iki ahlaki değer algı düzeylerinin de etkilenmediği tespit edilmiştir.

Erdoğan (2021) 5. sınıf öğrencilerinin dijital okuryazarlıkları ile siber zorbalıklarındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla ilişkisel tarama desenini kullanarak bir çalışma yapmış. Bu çalışma ile cinsiyet, kendine ait bilgisayarının olup olmaması, internet kullanım süresi, ebeveyn eğitim durumu değişkenleri kıstas olarak tercih edilmiştir. Öğrencilerin dijital okuryazarlıkları ve siber zorbalıkları bu değişkenlere göre incelenmiştir. Cinsiyet değişkeninin hem dijital okuryazarlıkta hem de siber zorbalıkta anlamlı bir farklılığa neden olmadığı tespit edilmiştir. Kendine ait bilgisayarının olup olmaması ve internet kullanım süresi değişkenleri ile ilgili olarak da dijital okuryazarlıkta anlamlı bir farklılık tespiti varken siber zorbalıkta anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Ebeveyn eğitim durumu değişkeni ile ilgili olarak dijital okuryazarlıkta da siber zorbalıkta da anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Sonuç olarak 5. sınıf öğrencilerinin dijital okuryazarlıkları ile siber zorbalıklarında anlamlı ve negatif yönlü bir ilişki olduğu belirlenmiştir.

Metin (2022) dijital okuryazarlık ile öğrenme stilleri arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla gerçekleştirdiği çalışmada ortaokulun tüm sınıf düzeylerinde öğrenim gören öğrencilerden veriler toplamıştır. Bu verileri şehir merkezinde ya da dışında eğitim görme, cinsiyet, sınıf düzeyi, ailenin gelir düzeyi, kardeş sayısı, ebeveyn eğitim durumu ve mesleği, fen bilimleri dersindeki puan, evlerde iletişim aracına, internet bağlantısına sahip olup olmama ve internet bağlantı sıklığı değişkenlerine göre incelemiştir. Şehir merkezinde eğitim görenlerin dijital okuryazarlıklarının daha yüksek olduğu, dijital okuryazarlık toplam puanında cinsiyet değişkeni için bir farklılaşmanın olmadığı ancak problem çözme alt boyutu için erkek öğrencilerin daha yüksek dijital okuryazarlık düzeyine sahip olduğu, yüksek dijital okuryazarlık becerisine sahip olan öğrencilerin fen bilimleri dersi başarısının da yüksek olduğu tespit edilmiştir. Sonuç olarak sınıf ve ailenin gelir düzeyi, kardeş sayısı, ebeveyn eğitim durumu ve mesleği, evlerde iletişim aracına, internet bağlantısına sahip olup olmama ve internet bağlantı sıklığı değişkenlerinde farklılaşmalar tespit edilmiştir.

Asan, Bozdağ ve Çalışkan (2023) ise ortaöğretim öğrencilerinin dijital okuryazarlık becerilerinin incelenmek amacıyla bir çalışma gerçekleştirmişler. Bu çalışmada belirlenen değişkenler cinsiyet, sınıf seviyesi, bilgisayar kullanım deneyimi, öğrencilerinin kendilerince belirledikleri bilişim teknolojileri kullanma yeterlilik düzeyidir. Cinsiyet

değişkeni açısından öğrencilerin dijital okuryazarlık düzeylerinde anlamlı bir farklılık bulunmamış ancak diğer değişkenlerde anlamlı bir farklılık tespit edilmiş.

Gönültaş, Avcu, Taşdelen ve Hünerli (2023) öğrencilerin dijital okuryazarlık ve siber aylıklık düzeylerini belirlemek eğer varsa aralarındaki ilişkiyi ortaya koymak amacıyla bir çalışma yürütmüşler. 179 ortaokul öğrencisiyle yürütülen bu çalışmada yer alan öğrenciler aynı zamanda Bilim Sanat Merkezlerinde de öğretim gören öğrencilerdir. Çalışma sonucunda dijital okuryazarlık düzeyleri yüksek bulunurken siber aylıklık düzeyleri düşük olarak tespit edilmiş. Ayrıca söz konusu iki değişken için anlamlı bir ilişkinin olmadığı tespit edilmiş.

2.4.2. Uluslararası araştırmalar

Patchin ve Hinduja (2010) ortaokul öğrencilerinin siber zorbalık deneyimi ile özsaygıları arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla bir çalışma yürütmüş. Siber zorbalığa maruz kalan öğrencilerin (hem uygulayan hem de mağdur olan), siber zorbalık ile ilgili hiç deneyimi olmayan ya da deneyimi az olan öğrencilere göre daha düşük özsaygılarının olduğu tespit edilmiş. Sonuç olarak düşük benlik algısı ve siber zorbalık deneyiminin orta düzeyde anlamlı bir ilişkilerinin olduğu bulunmuş. %18,5 ile en yaygın mağduriyet şekli de “tanıdığınız birinden üzücü bir e-posta almak” iken en sık bildirilen siber zorbalık suçu biçimi, “başkalarını güldürmek için başka bir kişi hakkında çevrim içi bir şeyler paylaşmak” olarak ifade edilmektedir.

Menesini, Nocentini, Palladino, Frisén, Berne, Ortega-Ruiz ve diğerleri (2012) 11-17 yaşları arasındaki İtalyan, İspanyol, Alman, İsveçli, Estonyalı ve Fransız ergen ile yaptıkları çalışmada siber zorbalığı tanımlamak için bazı kriterler belirlemişler. Bu kriterler; “kasıtlılık, güç dengesizliği, tekrarlama, anonimlik, kamusal ve özel” şeklinde ifade edilirken “yazılı-sözlü, görsel, dışlama ve kimliğe bürünme” davranışlarını ile alan senaryoları kullanmışlar. Senaryolardaki davranışların siber zorbalık olup olmadığı katılımcılara sorulmuş ve elde edilen bilgilere göre birinci boyutta güç dengesizliği yer alırken ikinci boyutta kasıtlılık ve daha düşük bir düzeyde anonimlik yer almış. Davranışlar açısından dışlanma belirgin değil iken diğer davranışların iki boyutu desteklediği tespit edilmiş. Fransız katılımcıların olayları daha çok siber zorbalık olarak algıladıkları ortaya konmuş.

Kimbell-Lopez, Cummins ve Manning (2016) yaptıkları çalışma 9 haftalık dijital medya dersini izleme sürecini kapsamış. 36 öğrencinin yer aldığı çalışmada 7 ve 8. sınıfta okuyan öğrenciler bulunmuş. Birinci aşamada 2 ile 3 kişilik gruplardan Microsoft Paint, PowerPoint ve PhotoStory'yi kullanarak bir grup yaşam döngüsü projesi geliştirmeleri istenmiş. İkinci aşama, öğrencilerin otobiyografilerini oluşturmak için Microsoft PowerPoint ve PhotoStory'yi kullanmalarını içermiş. Üçüncü aşamada Microsoft Movie Maker tanıtılıp nasıl film çekilip kurgulanacağı konusunda bir grup çalışması yürütülmüş. Dördüncü ve son aşamada Microsoft Movie Maker'ın kullanıldığı bir parodi çalışması yapılmış. Bu çalışma sürecinde öğrenciler çeşitli dijital medyaları nasıl kullanacaklarını öğrenmenin yanı sıra yardıma ihtiyaç duyan bireylere de koçluk yapmayı da öğrenmişler. Birbirleri ile iletişimlerini kendilerini geliştirmelerine yardımcı olurken hem okuryazarlık hem de teknoloji ile ilgili süreçlerde içselleştirmelerinin olduğu tespit edilmiş.

Wang, Lei, Liu ve Hu (2016) çalışmalarının amacı Çinli ergenlerde ahlaki akıl yürütmenin ve cinsiyetin, ahlaki kopukluk ve siber zorbalık arasındaki ilişki üzerindeki düzenleyici etkilerini incelemekmiş. 417 ergenin katılımıyla gerçekleştirilen çalışmada Makyavelistlik, ahlaki kopukluk, ahlaki muhakeme ve siber zorbalık ölçekleri doldurulmuş. Makyavelizm kontrol altındayken de önemli ölçüde ahlaki kopukluk ile siber zorbalığın ilişkili olduğu ortaya konulmuş. Ahlaki muhakemenin bu ilişkiyi yönelttiği ifade edilmiş. Düşük düzeyde ahlaki muhakemeye sahip olan ergenlerden ahlaki kopukluğu yüksek olanların düşük olanlara göre daha fazla siber zorbalık puanı elde ettiği tespit edilmiş. Yüksek düzeyde ahlaki muhakemeye sahip olan ergenlerin ise ahlaki kopukluğu yüksek ya da düşük olsun siber zorbalıklarının daha düşük seviyede olduğu görülmüş. Ahlaki kopukluk ve siber zorbalık arasındaki ilişki erkeklerde kızlara göre daha yüksekmiş. Sonuç olarak daha yüksek ahlaki kopukluk daha fazla siber zorbalık ile ilişkilendirilmiş.

Pozzoli, Gini ve Thornberg (2016) yürüttükleri çalışma ile zorbalık ve savunma ile ahlakın hem örtülü hem de açık bileşenleri arasındaki ilişkiyi belirlemeyi amaçlamışlar. Açık bileşen olarak ahlaki kopukluk ve ahlaki değerlerin kişisel önemi, örtülü bileşen olarak ahlaki uyarılara karşı anında etki (IAMS) -ahlaki yargının bilinçte aniden ortaya çıkış ile ilişkili- ifade edilmiş. Çalışmada 279 ergen yer almış. Çalışma sonucunda yüksek IAMS seviyesinde ahlaki kopukluğun, zorbalık ve savunma ile ilişkili olduğunu ancak IAMS seviyesi düşük olduğunda ise bir ilişkinin olmadığını tespit etmişler. Ancak yüksek IAMS seviyesinde

ahlaki değerlerin kendisine önem vermenin hem zorbalık hem de savunma ile ilişkili olmadığı, seviye dūřtūęünde ise bu iki davranışla ilgili anlamlı bir ilişkisi olduğu bulunmuş. Bu sonuçlara dayanarak öğrencilerin ahlaki değerlere karşı hızlı, otomatik bir tepki gösterirlerse, zorbalık yaparlarken ahlaki kopukluktan o kadar fazla yararlandıkları ifade etmişler. Yařça küçük olanların zorbalık davranışında bulunma veya bir kurbanı savunmada ahlaki kopuşa ve ahlaki değerlerin kişisel önemine daha fazla ihtiyaçlarının olduğu dile getirilmiş. Sonuç olarak ahlaki kopukluk ile iki davranış arasındaki ilişki doğrulanmış, ahlaki değerlerin kimliklerindeki öneminin de bu iki davranış için umut verici olduğu, özellikle zorbalıkta ahlaki kopukluk ve ahlaki değerlerin kişisel öneminin önemli olduğu ortaya çıkarılmış.

Wang, Yang, L., Yang, J., Wang ve Lei (2017) alışmalarında verilerini 464 Çinli geç yetişkinden - yaşları 17 ile 25 arasında - “sürekli öfke, siber zorbalık, ahlaki kopukluk ve ahlaki kimliğe” ilişkin ölçekleri doldurarak elde etmişler. Çalışmanın amacı ise sürekli öfke ve siber zorbalık arasındaki ilişkide ahlaki kopuşun aracı, ahlaki kimliğin düzenleyici rolünü araştırmakmış. Hem sürekli öfke hem de ahlaki kopukluk siber zorbalıkla pozitif yönde ilişkiliymiş. Bunun aksine, ahlaki kimlik siber zorbalıkla negatif yönde ilişkiliymiş. Ayrıca sürekli öfke ahlaki kopuşla pozitif yönde ilişkiliyken, sürekli öfke ahlaki kimlikle negatif ilişkiliymiş. Ahlaki kopukluk ahlaki kimlikle negatif ilişkiliymiş. Yani sürekli öfke ve siber zorbalık pozitif anlamlı bir ilişkiye sahip ve ahlaki kopukluğun bu ilişkiye kısmen aracılık ettiği ayrıca doğrudan ya da dolaylı ilişkilerinde ahlaki kimliğin yönlendiricilik ettiği tespit edilmiş. Yüksek ahlaki kimliğe sahip bireylerde sürekli öfkenin siber zorbalığa etkisinin, sürekli öfke ile ahlaki kopukluk arasındaki ilişkinin önemsiz olduğu hatta sürekli öfkenin ahlaki kopukluk üzerindeki etkisinin ahlaki kimlik tarafından düzenlendiği ifade edilmiş. Ancak düşük ahlaki kimliğe sahip bireyler için ise daha yüksek sürekli öfke düzeyinin, daha yüksek düzeyde siber zorbalıkla ilişkili olduğu ortaya çıkarılmış.

Lee ve Shin (2017) yürüttükleri çalışma ile Kore’de yaşayan ergenler arasındaki siber zorbalığın yaygınlığını ve bu zorbalıktaki faktörleri belirlemeyi amaçlamışlar. 4000 ergenle yürütülen bu çalışmada çocuklar 7-12. sınıflarda eğitim görenlerden tercih edilmiş. Öğrencilerin %34’ünün dağılımına bakıldığında bunlardan sadece %6,3’nde siber zorbalık, %14,6’sında siber mağduriyet ve %13,1’inde de siber zorba ve siber mağduriyetin ikisinin birden olduğu tespit edilmiş. Erkek ğrenciler daha fazla siber zorbalık gösterirken kız öğrenciler ise daha fazla siber mağduriyet bildirmişler. Siber zorbalığın en yüksek olduğu

sınıf 10. sınıf iken siber mağduriyetin en yüksek olduğu sınıf ise 11. sınıf olarak tespit edilmiş. Dijital ortamda en çok 8. sınıf öğrencileri hem siber zorba hem de siber mağduriyet yaşayanlar olarak belirtilmiş. Sırasıyla en yaygın siber zorbalık davranışları; birini sohbet odası dışında bırakmak, çevrim içi oyunlarda hakaret ve sohbet odalarında hakaret olarak ifade edilmiş. Son üç ay içinde siber zorbalık davranışı gerçekleştiren öğrenciler çalışmaya katılanların %19,4'ünü oluşturmuş. Erkeklerin kızlardan daha fazla interneti kullandıkları tespit edilmiş. Ancak kızların erkeklere oranla daha fazla dışlama eyleminde bulundukları belirtilmiş. Kişisel bilgilerin ifşa edilmesi en çok yaşanan siber mağduriyet olarak tespit edilmiş. Çevrim içi oyunlarda erkekler kızlara göre daha çok siber mağdur edilirken çevrim içi arkadaşlık reddi ve sohbet odalarına katılmada kızlar erkeklere oranla daha fazla siber mağdur edilmiş.

Porat, Blau ve Barak (2018) gerçekleştirdikleri çalışmada ortaokul öğrencilerinin dijital okuryazarlıklarını incelemişler. Öğrencilerin dijital okuryazarlık düzeylerini, öğrencilerinin dijital okuryazarlık becerilerini nasıl algılarını ve bu iki değişken arasındaki ilişkiyi araştırmışlar. Öğrencilerin gerçek performanslarının vasattan düşüğe doğru olmasına rağmen öz değerlendirmelerinin yüksek olduğunu ve aşırı bir güvene sahip olduklarını tespit etmişler. Sosyal görevlerdeki gerçek performansın en düşük olduğunu vurgulamışlar.

Patmanthara ve Hidayat (2018) meslek lisesi öğrencileri ile gerçekleştirdikleri çalışmada amaçlarını geleneksel modelleri uygulayan kontrol sınıfları ile harmanlanmış öğrenme modelini uygulayan deneysel sınıfların dijital okuryazarlıklarında anlamlı bir farklılık olup olmadığını tespit etmek olarak ifade etmişler. Bu çalışmada 3 kontrol 3 deney grubu yer almış. Grupların dijital okuryazarlıklarında anlamlı bir farklılığın olduğu ve harmanlanmış öğrenme yöntemi ile öğrencilerin dijital okuryazarlık becerilerinin geliştirebileceği ifade edilmiş.

Perdana, Yani, Jumadi ve Rosana (2019) Yogyakarta'da eğitim alan 10 ve 11. sınıf öğrencileri ile gerçekleştirdikleri çalışmada öğrencilerin dijital okuryazarlık seviyelerini ve bu seviyelerinin sınıf düzeyine göre farklılaşıp farklılaşmadığını incelemişlerdir. Çalışmada öğrencilerin dijital okuryazarlık becerilerinin yetersiz düzeyde olduğunu ve sınıf düzeyine göre becerilerinin farklılaştığını yani dijital okuryazarlık becerilerinin eğitim seviyesinden etkilendiğini tespit etmişler. Öğrencilerin en düşüğe en yükseğe beceri sıralaması: “bilgi edinme, hipermetinsel gezinme, içerik oluşturma, web araması” şeklinde tespit edilmiş.

Baterna, Mina ve Rogayan (2020) STEM eğitimi alan lise son sınıf öğrencilerinin dijital okuryazarlıklarını belirlemek amacıyla bir çalışma gerçekleştirmişler. 130 katılımcı ile Filipinlerde gerçekleştirilen bu çalışmada veriler iki devlet lisesinden elde edilmiş. Cinsiyet, farklı yaş grupları değişkenler olarak belirlenmiş. STEM öğrencilerinin “bilgiye erişim ve bilgiyi değerlendirme, bilginin kullanımı ve yönetimi, medya analizi, medya ürünlerinin oluşturulması, teknolojinin etkili uygulanması ve teknoloji aracılığıyla etkileşim” konularında bir derece dijital okuryazar oldukları tespit edilmiş. STEM’in tüm alanları ile dijital okuryazarlığın orta düzeyde bir ilişkiye sahip olduğu belirlenmiş. B okulunun dijital okuryazarlık ortalamasının A okulunun dijital okuryazarlık ortalamasından yüksek olduğu tespit edilirken dijital okuryazarlıklarında anlamlı bir farklılık tespit edilememiş. Yaş grupları arasında STEM’in tüm alanlarında anlamlı bir farklılık tespit edilememiş. Cinsiyet değişkeni için “bilgi kullanımı, medya analizi, teknoloji uygulaması ve teknoloji aracılığıyla etkileşim açısından” dijital okuryazarlık boyutunda cinsiyete göre anlamlı bir farklılık bulunmaz iken “ürün yaratma” açısından erkeklerin kızlara göre daha yüksek bir dijital okuryazarlığa sahip olduğu tespit edilmiş. Sonuç olarak ise cinsiyet değişkeni için anlamlı bir farklılık olduğu ve erkek öğrencilerin daha yüksek düzeyde bir dijital okuryazarlığa sahip olduğu tespit edilmiş.

Tran, Ho, Pham vd. (2020) yürüttükleri çalışmada verileri UNESCO’nun “Digital Kids Asia Pacific (DKAP)” projesinden elde etmişler. Dijital okuryazarlık ve dijital dayanıklılık ile öğrencilerin sosyo-ekonomik durumu, ebeveyn eğitim düzeyleri, cinsiyeti ve okul konumu arasındaki ilişki tespit etmeyi amaçlayan bir çalışma yürütülmüş. 2002’den 2010’a kadar doğan ortaöğretim öğrencilerini dijital yerli olarak ifade eden bu çalışmada 1061 Vietnamlı öğrenci yer almış. Bu çalışmada ekonomik durum ve ebeveynlerin eğitim düzeyinin öğrencilerin dijital okuryazarlıkları ile pozitif yönde ilişkili olduğu, kızların erkeklere göre daha yüksek dijital okuryazarlık ve özellikle dijital dayanıklılığa sahip olduğu, kentsel okullardaki öğrencilerin dijital okuryazarlık düzeyinin kırsal kesimdeki akranlarına göre yalnızca biraz daha yüksek seviyede olması gerçeğine rağmen farklılığın anlamlı olmadığı, öğrencilerin dijital okuryazarlığı ile dijital dayanıklılıkları arasında pozitif bir ilişki olduğu ve öğrencilerin çevrim içi risklerden kendilerini koruyabilecekleri ifade edilmiş.

Huang, Zhang ve Yang (2020) bu çalışmada siber zorbalık deneyimi ve siber zorbalığa ilişkin düşünceleri, siber zorbalığa karşı ciddiye algısı, yardım etme davranışı, çevrim içi

engelleme (iyi huylu ve zarar veren) arasındaki ilişkiyi incelemişler. Ortaokul, lise ve üniversitede eğitim alan Çinli öğrenciler ile yürütülen bu çalışmada erkeklerin kızlara göre internette zorbalık yapma olasılığının daha yüksek olduğu hatta çevrim içi ortamda gerçek hayattan daha rahat bir şekilde zararlı davranış ortaya koyabilme algısına sahip oldukları ortaya konulmuş. Kızların senaryolardaki taciz ve aşağılanma davranışlarını zorbalık örneği olarak daha kolay fark ettikleri ve daha güçlü yargılara sahip olma eğiliminde bulundukları tespit edilmiş. Yardım etmede cinsiyet açısından bir farklılık tespit edilmemiş ancak ortaokul öğrencilerinin üniversite öğrencilerine göre mağdurları koruma düşüncelerinin daha yüksek olduğu tespit edilmiş.

Zhu, Huang, Evans ve Zhang (2021) ergenler ve çocuklar ile ilgili 2015 ve 2019 yılları arasında yapılan çalışmaları incelemişler. Çalışma sonucunda siber zorbalık yaygınlık oranları %6 ile %46,3 iken siber zorbalık mağduriyeti oranları %13,99 ile %57,5 arasında bulunmuş ve sözlü şiddet en yaygın siber yaygınlık türü olarak tespit edilmiş. Yaş, cinsiyet, çevrim içi davranış, etnik köken, sağlıklı ya da sağlıksız olma, daha önce mağduriyet yaşanıp yaşanmadığı ve dürtüsellik kişisel risk faktörü olarak bulunurken ailelerinin çocukları ile olan ilişkisi, bireylerarası ilişkiler ve yaşanan çevre diğer risk faktörleri olarak belirtilmiş. Son olarak elde edilen koruyucu faktörler empati, duygusal zeka, ailelerinin çocukları ile olan ilişkisi ve okul ortamı şeklinde ortaya konulmuş.

Kang, Kang ve Kim (2021) Kore'deki ortaokul öğrencileri arasında siber zorbalık davranışını etkileyen faktörleri incelemişler. “Çevrim dışı suç, saldırganlık ve hafta içi veya hafta sonları (1-3 saat) akıllı telefon kullanımı” faktörlerinin siber zorbalık ile ilişkili olduğunu tespit etmişler. Ayrıca cinsiyet (erkek), hafta sonları bilgisayar kullanma derecesi ve olumsuz ebeveynlik tarzları gibi faktörlerin de siber zorbalık olasılığını artırdığı ifade edilmiş.

Llorent, Diaz-Chaves, Zych, Twardowska-Staszek ve Marín-López (2021) yürüttükleri çalışma ile İspanya ve Polonya'daki zorbalığı, siber zorbalığı ve bunların sosyal, duygusal ve ahlaki yeterliliklerle ilişkisini incelemişler. Yani farklı zorbalıklara katılım rollerini ifade etmek ve karşılaştırmak, ahlaki ayrılma, sosyal ve duygusal yeterlilikler, ahlaki duygular ve empati gibi risk ve koruyucu faktörleri belirlemek bu çalışmanın amacını oluşturmuş. Polonya'da İspanya'ya göre daha fazla zorbalık ve siber zorbalığa katılımın olduğu tespit edilmiş. Her iki ülkede de ahlaki ayrılmanın önemli bir risk olduğu ayrıca düşük ahlaki

duyguların da bir risk faktörü olduğu tespit edilmiş. Farklı sosyal ve duygusal yeterliliğin her iki ülke için koruyucu faktör olduğu bulunmuş. Bu çalışma ile her iki ülke çocuklarını zorbalık ve siber zorbalıktan korumak için sosyal, duygusal ve ahlaki yeterliliklerin teşvikinin önemli olduğu ifade edilmiş.

Dashtestani ve Hojatpanah (2022) gerçekleştirdikleri karma yöntemli çalışma ile ortaokul öğrencilerinin dijital okuryazarlık seviyelerini tespit etmişler. Öğretmenlerin, öğrencilerin ve İran Eğitim Bakanlığı'nda çalışanların ortaokul öğrencilerinin dijital okuryazarlık düzeyleri ile ilgili görüşlerini de ele almışlar. Ölçek, öğrencilerin dijital okuryazarlık seviyelerinin düşük ile orta düzey arasında olduğunu gösterirken öğretmen ve öğrencilerin görüşlerine göre öğrencilerin kabul edilebilir dijital okuryazarlık seviyesine sahip oldukları bilgisine ulaşılmış. Onlara göre ortaokul öğrencileri teknolojiyi eğitim için değil daha çok eğlence amaçlı kullanmaktadırlar. Bakanlık çalışanları arasında bir fikir birliğinin olmadığını ve öğrencilerin dijital okuryazarlık seviyelerini yükseltmek adına bir planlarının olmadığını tespit etmişler.

Nguyen ve Habók (2022) Vietnam üniversitelerinde İngilizce eğitimi olan öğrencilerin dijital okuryazarlıklarını incelemişler. Kullandıkları ölçek ile öğrencilerin dijital teknolojileri kullanmaya yönelik bilgilerini, becerilerini, tutumlarını ve İngilizce öğrenimlerinde teknoloji kullanım sıklığını tespit etmişler. Çoğu öğrencinin evde ve okulda teknolojiye eriştiğini ancak teknolojik becerilerinin düşük ile orta düzey arasında değişiklik gösterdiğini tespit etmişler. Teknolojiye karşı olumlu tutumları olmasına rağmen eğitimlerinde teknolojiyi yoğun bir şekilde kullanmadıkları tespit edilmiş. Erkek öğrencilerin daha iyi dijital bilgi, beceriye sahip oldukları tespit edilmiş. Erkek öğrencilerin daha yoğun bir şekilde teknoloji kullanma eğiliminde olduğu belirtilmiş. Son sınıf öğrencileri ile 2. sınıf öğrencilerinin diğer iki gruba göre daha iyi dijital bilgiye sahip olduğu tespit edilirken en iyi grubunda son sınıflar olduğu ve son sınıf öğrencilerinin en iyi dijital bilgiye sahipken birinci sınıf öğrencilerinin en yüksek teknik beceri seviyesine sahip olduğu tespit edilmiş. Algılanan beceri ile ilgili olarak 1. sınıflar en yüksek iken son sınıf öğrencileri en düşük olarak ifade edilmiş. BİT kullanımına yönelik tutumları en olumlu olan grup son sınıf öğrencileri olarak tespit edilmiş. Öğrencilerinin İngilizce öğreniminde teknoloji kullanımına yönelik tutumlarına bakıldığında olumlu bir yaklaşıma sahip olan öğrencilerin daha çok 4 ve 3. sınıfta okuyanlar olduğu görülmüş.

Yang, Li, Gao ve Wang (2022) tarafından yürütülen 2407 Çinli gencin yer aldığı boylamsal çalışma 3 yıl sürmüştür. 1 yıl arayla akran baskısı, siber zorbalık uygulamaları, ahlaki kopukluk ve sosyoekonomik durumu ölçmüşler. Çalışmada potansiyel aracı olan ahlaki kopukluğu, akran baskısı ile ergenlerin siber zorbalık davranışı arasındaki ilişkiyi incelemişler ve akran baskısı, ahlaki kopukluk ve siber zorbalık davranışları arasında anlamlı pozitif ilişkiler tespit edilmiştir. Akran baskısının engellenmesi ile siber zorbalık davranışının engellenmesinde pozitif anlamlı ilişkinin varlığı tespit edilmiştir. Yani akran baskısı siber zorbalık davranışı için bir risk faktörü olarak bulunmuştur. Ahlaki kopuşun aracılık rolü ile akran baskısının siber zorbalık suçu üzerindeki yordayıcı etkisinin olduğu bulunmuştur. 3 zamanda da akran baskısı, ahlaki kopukluk ve siber zorbalıkla pozitif yönde ilişkiliymiş aynı şekilde 3 zamanda da ahlaki kopukluk, siber zorbalık suçuyla pozitif olarak ilişkilendirilmiştir. Aile sosyoekonomik durumu düşük olan ergenlerde yüksek olanlara göre akran baskısı ve ahlaki kopukluk arasında daha güçlü bir ilişki tespit edilmiştir. Erkeklerle göre yüksek akran baskısı yaşayan kızların daha sonraki zamanlarda yüksek akran baskısı yaşama olasılığı daha yüksek bulunmuştur. Erkeklerin kızlardan daha fazla siber zorbalık suçu işlediği tespit edilmiştir. Ancak siber zorbalık ile akran baskısı ilişkisinde cinsiyet farklılığı tespit edilememiştir.

Bautista, Cano-Escoriaza, Sánchez, Cebollero-Salinas ve Orejudo (2022) tarafından yürütülen çalışmanın amacı ergenlerin bir ahlaki ikilemle karşı karşıya kaldıklarında ahlaki akıl yürütmelerinin “Kollektif Zeka (CI)” ilkelerine göre tasarlanan bir platformla geliştirilip geliştirilemeyeceğini tespit etmekti. İspanyol Özerk Bölgesi Aragon’da 19 eğitim kurumdan 33 sınıfın katılımıyla toplam 793 öğrenci çalışmanın örneklemini oluşturmuştur. Tercih edilen Thinkhub platformu deney sırasında her katılımcı için 21 yanıt toplamda 16 653 sağladığından bu kadar açık uçlu yanıt incelemenin zorluğundan dolayı 793 katılımcıdan rastgele 100 (2100 yanıt) öğrencinin seçilmesine karar verilmiştir. Çalışmada CI oluşturmak için tasarlanan Thinkhub platformunun ergenlerin ahlaki akıl yürütme düzeylerini geliştirebileceği sonucuna ulaşılmıştır.

Farrington, Zych, Ttofi ve Gaffney (2022) Canada’da siber zorbalık ile ilgili gerçekleştirilen çalışmaları incelemişler. Siber zorbalık geniş kapsamlı anketlerde %24-26 yaygınlıkta iken mağduriyet %38-48 şeklinde bulunmuştur. Önemli bulgularından biri de siber zorbalık ile yüz yüze zorbalığın önemli ölçüde ilişkili olmasıdır. Çevrim içi harcanan zaman, arkadaş azlığı ve ebeveynlerin eğitim seviyelerinin düşüklüğü risk faktörü olarak ifade edilmiştir. Ayrıca düşük akademik başarı, intihar, depresyon, kaygı ve uyuşturucu kullanımı siber zorbalığın

sonuçları olarak gösterilmiş. Kızların ve etnik azınlık gruplarının daha fazla siber mağduriyet yaşadıkları ortaya konulmuş.

Macaulay, Betts, Stiller ve Kellezi (2022) yaptıkları çalışmada 11 ile 20 yaş arasındaki gençlerin siber zorbalık davranışlarına karşı ciddiyetlerini ve siber zorbalık ile ilişkili olan faktörlere nasıl yaklaştıklarını ele almışlar. Bu çalışmada 24 tane senaryo kullanılmış. Bu çalışma sonucunda karşılaştıkları tepkiler “olayı görmezden gelmek, zorbayı cesaretlendirmek, yetişkinlerden yardım istemek, arkadaş yardımı aramak, mağdura duygusal destek sağlamak ve zorbaya meydan okumak”tır. Siber zorbalık ile ilişkili “tanıtım, anonimlik, siber zorbalığın türü ve mağdurun tepkisi” faktörlerine farklı tepkilerin verildiği tespit edilmiş. Zorbanın kim olduğunun bilinmediği mağdurun ise üzgün olduğu halka açık senaryolarda algılanan şiddet daha yüksek bulunmuş. Mağdurun tepkisi gençlerin olaya nasıl tepki vereceğinde en etkili faktör iken olayın duyurulması, zorbanın anonimliği ve sınırlı bir siber zorbalık türü ona göre daha az etkili faktörler olarak ifade edilmiş.

Hu, Yu, Tzeng ve Zhong (2023) çalışmaların da 37’si deney 35’i kontrol grubunda olmak üzere 72 katılımcıya yer vermişler. Bir üniversitenin iş etiği dersinde avatar tabanlı bir dijital iş birliği platformu kullanılarak öğrencilerin akademik başarıları, öğrenme motivasyonları ve etik karar verme süreçleri geliştirilmek istenmiş. Platform olarak “Gather Town” tercih edilmiş. İş etiği dersinde bu platformun kullanmasıyla öğrencilerde daha yüksek öğrenme motivasyonu, daha iyi etik karar verme ve daha iyi akademik başarı gözlenmiş.

Ulusal ve uluslararası çalışmalar incelendiğinde değişken olarak genelde cinsiyet, sınıf düzeyi, internete erişim olanağı, ailenin ekonomik durumu, ailenin eğitim düzeyi, internet kullanım sıklığının tercih edildiği görülmektedir. Çalışmalarda dijital okuryazarlık ve siber zorbalık düzeyini belirleme, dijital okuryazarlık ile siber zorbalık ilişkisi, dijital okuryazarlık ile bilgi güvenliği farkındalığı ilişkisi ele alınmaktadır. Bunların dışında siber mağduriyet, akran baskısı, ahlaki akıl yürütme, ahlaki kopukluk, ahlaki değerler, sosyal medya kullanımı, siber zorbalık deneyimi ile öz saygı arasındaki ilişki, siber zorbalık ile ahlaki kopukluk arasındaki ilişki, ahlaki değerlere göre hızlı yanıt verilirse siber zorbalık esnasında daha fazla ahlaki kopukluğun olduğu, siber zorbalık davranışını etkileyen faktörler, siber zorbalığın sosyal, duygusal ve ahlaki yeterlilikle ilişkisi konularının çalışmalarda amaç olarak tercih edildiği dikkat çekmektedir. Farklı eğitim kademelerinde öğrenim gören öğrencilerin dijital okuryazarlıklarını, ahlaki değerlerini ve siber zorbalıklarını ele alan çalışmaların olduğu

görülmektedir ancak hepsini aynı anda alan bir çalışmanın varlığına rastlanmamıştır. Dolayısıyla literatüre katkı sağlamak amacıyla bu çalışmanın hedefi, ortaokul öğrencilerinin dijital okuryazarlıklarını, dijital ortamda ahlaki değerlere dönük algılarını ve siber zorbalık düzeylerini belirlemektir.

3. YÖNTEM

3.1. Araştırma Deseni

Bu araştırmada, ortaokul öğrencilerinin dijital okuryazarlıklarını, dijital ortamda ahlaki değerlere dönük algılarını ve siber zorbalık düzeylerini belirlemek için nicel araştırma desenlerinden betimsel tarama modeli tercih edilmiştir. Betimsel çalışmalarda bir durum belli kriterlere göre değerlendirilir ve incelenen durumda bir ilişki varsa bu ortaya çıkarılmaya çalışılır (Çepni, 2012).

3.2. Çalışma Grubu

Bu çalışmanın evrenini 2022-2023 eğitim öğretim yılında ortaokulda 5, 6, 7 ve 8. sınıflarda okuyan öğrenciler oluşturmaktadır. Araştırmanın çalışma grubunu ise 2022-2023 eğitim öğretim yılında ortaokulda okuyan toplam 553 öğrenci oluşturmaktadır. Öğrencilerin seçiminde seçkisiz örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Seçkisiz örnekleme yönteminde örneklemdaki bireyler çalışmaya rastgele dâhil edilir. Bu örnekleme yönteminde, örneklem büyüklüğünün evreni temsil edecek büyüklükte olmasına dikkat edilir (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Çalışma grubunun sınıflara göre dağılımına bakıldığında 90 öğrenci 5. sınıfta (%16,3), 187 öğrenci 6. sınıfta (%33,8), 164 öğrenci 7. sınıfta (%29,7) ve 112 öğrenci 8. sınıfta (%20,3) öğrenim görmektedir. Çalışma grubunun cinsiyete göre dağılımına bakıldığında ise 308 kız öğrencinin (%55,7) ve 245 öğrencinin (%44,3) de erkek olduğu görülmektedir. Çizelge 3.1’de ise çalışmaya katılan öğrencilerin sınıf ve cinsiyete göre dağılımı gösterilmektedir.

Çizelge 3.1. Çalışma Grubunun Sınıf ve Cinsiyete Göre Dağılımı

		Kız		Erkek		Toplam	
		N	%	N	%	N	%
Sınıf	5. Sınıf	51	56,7	39	43,3	90	100
	6. Sınıf	99	52,9	88	47,1	187	100
	7. Sınıf	92	56,1	72	43,9	164	100
	8. Sınıf	66	58,9	46	41,1	112	100
Toplam		308	55,7	245	44,3	553	100

3.3. Veri Toplama Araçları

Bu araştırmanın üç veri toplama aracı bulunmaktadır. Veriler, dijital okuryazarlık ölçeği, ortaokul öğrencilerinin dijital ortamda ahlaki değerlere dönük algıları ölçeği, siber zorbalık ölçeği ile toplanmıştır.

3.3.1. Dijital okuryazarlık ölçeği

“Dijital okuryazarlık ölçeği” Pala ve Başbüyük (2020a) tarafından literatüre kazandırılmıştır. Bu ölçek, ortaokul öğrencilerinin dijital okuryazarlık düzeylerini belirlemek amacıyla geliştirilmiştir. 21 madde ve 4 alt faktörden oluşan ölçek 5’li likert tipinde düzenlenmiştir. Alt faktörleri: “bilgi işlem”, “iletişim”, “güvenlik” ve “problem çözme” şeklinde ifade edilmiştir. Faktörler, toplam varyansın %50,75’ini açıklamıştır. 21 maddenin kapsam geçerlik indeksi 0,88 olarak hesaplanmıştır. 5’li likert tipindeki maddelerin puanlanması “her zaman (5), çoğu zaman (4), bazen (3), nadiren (2), hiçbir zaman (1)” şeklinde düzenlenmiştir. Ölçeğin KMO değeri 0.82, Bartlett Sphericity testi değeri 1117,603 şeklindedir. Bilgi işlem, iletişim, güvenlik, problem çözme faktörlerinin Cronbach’s Alpha değerleri sırasıyla 0.712; 0.736; 0.786; 0.751 şeklindedir. Ölçeğin Cronbach Alpha güvenirlik katsayısı 0.877’dir. Test tekrar test ile elde edilen korelasyon değeri 0.72’dir. Bu çalışma kapsamında toplanan verilerden dijital okuryazarlık ölçeğinin Cronbach's Alpha değeri 0.905 olarak hesaplanmıştır. Bilgi işlem, iletişim, güvenlik, problem çözme faktörlerinin Cronbach’s Alpha değerleri ise sırasıyla 0.685; 0.803; 0.757; 0.853 şeklindedir.

3.3.2. Ortaokul Öğrencilerinin Dijital Ortamda Ahlaki Değerlere Dönük Algıları

“Ortaokul öğrencilerinin dijital ortamda ahlaki değerlere dönük algıları ölçeği” Korkmaz, Kovancı ve Erdoğan (2021) tarafından literatüre kazandırılmıştır. Ortaokul öğrencilerinin, motivasyon, tutum gibi doğrudan gözlenmesi mümkün olmayan değerlerden hangilerine dijital ortamda ne düzeyde sahip olduklarını belirlemek amacıyla bu ölçek geliştirilmiştir. 17 madde ve üç faktörden oluşan ölçek, 5’li likert tipinde düzenlenmiştir. Alt faktörleri: “Hakkaniyet-Sorumluluk, Merhamet-Dürüstlük, Mahremiyet-Nezakat” şeklinde ifade edilmiştir. Birinci faktör 9 maddeden oluşurken diğer faktörler dörder maddeden oluşmuştur. Faktörler, toplam varyansın %46,116’sını açıklamıştır. 5’li likert tipindeki maddelerin

puanlanması “kesinlikle katılmıyorum (5), katılmıyorum (4), kararsızım (3), katılıyorum (2), kesinlikle katılıyorum (1)” şeklinde düzenlenmiştir. KMO değeri 0,873 ve Bartlett testi değeri $\chi^2=1929,631$; $sd=435$ ($p=0,000$) olduğundan açımlayıcı faktör analizi yapılabilmektedir. Çıkarılması gereken maddelerden sonra ölçeğin kapsam geçerliliğinin devam ettiği tespit edilmiştir. Yeni KMO değeri 0,858 ve Bartlett testi değeri ise $\chi^2= 1019,756$; $sd=136$ ($p=0,000$) olmuştur ve ölçeğin son hâli 17 maddeden oluşmuştur. Faktörlerin yüklerin değerlerinin 0,583 ile 0,736 arasında olduğu Varimax dik döndürme tekniği ile bulunmuştur. Faktörler, toplam varyansın %46,116’sını açıklamıştır. Faktörlerin faktör yükleri: “Hakkaniyet-Sorumluluk” için 0.736 ile 0.508 aralığında, “Merhamet-Dürüstlük” için 0,724 ile 0,593 aralığında, “Mahremiyet-Nezaket” için ise 0,746 ile 0,583 aralığında bulunmuştur. “Hakkaniyet-Sorumluluk”, “Merhamet-Dürüstlük” ve “Mahremiyet-Nezaket” faktörlerinin sırasıyla öz değerleri 4.637; 1,725; 1.478 ve genel varyansa katkıları %27,276; %10.149; %8.692 şeklinde bulunmuştur. Doğrulayıcı faktör analizi ile ölçeğin yapısının doğruluğu kontrol edilmiştir. 17 maddenin, madde-faktör korelasyon değerleri alt faktörler için sırasıyla 0,583 ile 0,710; 0,644 ile 0,737 ve 0,649 ile 0,725 aralıklarında bulunmuştur. Maddelerin ayırt edicilikleri için %27 üst grup ve %27 alt grup belirlenip bağımsız t-testi yapılmıştır. Madde ayırt edicilik değerleri 5,727 ile 13,113 arasında bulunmuştur. Ölçeğin tamamına ait t değeri ise 35,624 olarak bulunmuştur. Ölçeğin güvenirliği için Cronbach Alpha, Sperman Brown, Guttman Split-Half ve iki eş yarı korelasyon değerleri hesaplanmıştır. Alt faktörler için Cronbach Alpha ve Sperman Brown 0,700 ile 0,864 aralığında, Guttman Split-Half ve iki eş yarı korelasyon değerleri ise 0,674 ile 0,890 aralığında bulunmuştur. Ölçeğin tamamına ait güvenirlik değerleri ise Cronbach's Alpha 0,867; Sperman Brown 0,866; Guttman Split-Half 0,948 ve iki eş yarı korelasyonu 0,937 olarak hesaplanmıştır. Kararlılık için test tekrar test yöntemi uygulanmıştır. Maddelerin korelasyon değerleri 0,682 ile 0,972 aralığında, faktörlerin korelasyon değerleri 0,848 ile 0,962 aralığında ve faktörlerin toplamının korelasyon değeri ise 0,934 olarak hesaplanmıştır. Bu çalışma kapsamında toplanan verilerden ortaokul öğrencilerinin dijital ortamda ahlaki değerlere dönük algıları ölçeğinin Cronbach's Alpha değeri 0,861 olarak hesaplanmıştır. Hakkaniyet-Sorumluluk, Merhamet-Dürüstlük ve Mahremiyet-Nezaket faktörlerinin Cronbach's Alpha değerleri ise sırasıyla 0,881; 0,686 ve 0,384 şeklindedir.

3.3.3. Siber zorbalık ölçeği

“Siber zorbalık ölçeği” Arıcak, Kınay ve Tanrıku (2012) tarafından literatüre kazandırılmıştır. Bu ölçek, ergenlerin siber zorbalık davranışlarını ölçek amacıyla geliştirilmiştir. 24 madde ve tek faktörden oluşan ölçek 4’lü likert tipinde düzenlenmiştir. 4’lü likert tipindeki maddelerin derecelendirilmesi “her zaman (4), çoğu zaman (3), bazen (2), hiçbir zaman (1)” şeklinde düzenlenmiştir. Bu ölçekten en yüksek 96, en düşük 24 puan alınabilmektedir. KMO değeri 0,939 ve Bartlett Sphericity testi Ki-Kare değeri yaklaşık 9197,54 olarak bulunmuştur. Maddelerin faktör yük değerlerinin 0,49 ile 0,82 arasında olduğu bulunmuştur. Faktör, toplam varyansın %50,58’ini açıklamıştır. Faktörün öz değerleri de 12,139 olarak bulunmuştur. Ölçeğin Cronbach's Alpha güvenilirlik değeri 0,95 ve test-tekrar test güvenilirlik değeri ise 0,70 olarak hesaplanmıştır. Bu çalışma kapsamında toplanan verilerden siber zorbalık ölçeğinin Cronbach's Alpha değeri ise 0,979 olarak hesaplanmıştır.

3.4. Verilerin Toplanması

“Google Form” aracılığıyla 2023 yılı Şubat ile Haziran ayları arasında veriler toplanmıştır. Çalışmanın içeriği hakkında bilgiler formun ilk bölümünde sunulmuştur. Açık bir şekilde öğrencilerden samimi cevaplar beklendiği ve cevaplarının başka hiçbir yerde değerlendirilmeyeceği belirtilmiştir. Formun devamında “demografik bilgi” bölümü, “dijital okuryazarlık ölçeği” bölümü, “ortaokul öğrencilerinin dijital ortamda ahlaki değerlere dönük algıları ölçeği” bölümü ve “siber zorbalık ölçeği” bölümü yer almaktadır. Sırasıyla bu bölümler doldurularak form tamamlanmıştır.

3.5. Verilerin Analizi

Öğrencilerden elde edilen verilerin normal dağılım gösterip göstermediğini belirlemek için Kolmogorov-Smirnov ile çarpıklık ve basıklık testleri yapılmıştır. 553 veriden elde edilen çarpıklık ve basıklık değerlerine bakıldığında Kolmogorov-Smirnov (p) testi $p < 0.05$ (dijital okuryazarlık: 0,000; dijital ortamdaki ahlaki değerlere dönük algı: 0,000; siber zorbalık: 0,000), çarpıklık ve basıklık değerleri ise -3 ile +3 arasındadır (dijital okuryazarlık: -0,509 ve 0,103; dijital ortamdaki ahlaki değerlere dönük algı: -0,787 ve 0,014; siber zorbalık: 2,875 ve 2,141). Dijital okuryazarlık ve dijital ortamdaki ahlaki değerlere dönük algıları ölçeklerinin alt faktörlerinin normal dağılım gösterip göstermediğine bakıldığında ise tüm

alt faktörlerin de aynı ölçeğin tamamının gibi Kolmogorov-Smirnov testi sonuçlarının $p=0,000$ olduğu görülmektedir. Dijital okuryazarlık ölçeğinin bilgi işlem, iletişim, güvenlik, problem çözme faktörlerinin çarpıklık ve basıklık değerleri sırasıyla -0,686 ve 0,244 ; -0,233 ve -1,089; -1,360 ve 1,912; -0,192 ve -0,791 olarak hesaplanmıştır. Dijital ortamdaki ahlaki değerlere dönük algıları ölçeğinin Hakkaniyet-Sorumluluk, Merhamet-Dürüstlük ve Mahremiyet-Nezaket faktörlerinin çarpıklık ve basıklık değerleri sırasıyla -1,130 ve 0,906; -0,701 ve -0,554; -0,490 ve -0,016 olarak hesaplanmıştır. Kolmogorov-Smirnov testi sonucuna göre $p<0.05$ olduğu durumda normal dağılım göstermediği ancak çarpıklık ve basıklık değerlerinin -3 ile +3 arasında olduğu ve normal dağılıma uygun değerler olduğu görülmektedir (Groeneveld ve Meeden, 1984; De Carlo, 1997; Jondeau ve Rockinger, 2003). Ortaokul öğrencilerinin dijital okuryazarlık, dijital ortamdaki ahlaki değerlere dönük algıları ve siber zorbalıklarına ilişkin normallik testi sonuçları Çizelge 3.2’de özetlenmiştir.

Çizelge 3.2. Ortaokul öğrencilerinin dijital okuryazarlık, dijital ortamdaki ahlaki değerlere dönük algıları ve siber zorbalıklarına ilişkin normallik testi

Kolmogorov-Smirnova					
	Statistik	df	p	Çarpıklık	Basıklık
Bilgi işlem	0,097	553	0,000	-0,686	0,244
İletişim	0,117	553	0,000	-0,233	-1,089
Güvenlik	0,164	553	0,000	-1,360	1,912
Problem Çözme	0,074	553	0,000	-0,192	-0,791
Dijital Okuryazarlık Toplam	0,060	553	0,000	-0,509	0,103
Hakkaniyet-Sorumluluk	0,149	553	0,000	-1.130	0,906
Merhamet-Dürüstlük	0,143	553	0,000	-0,701	-0,554
Mahremiyet-Nezaket	0,098	553	0,000	-0,490	-0,016
Dijital Ortamdaki Ahlaki Değerlere Dönük Algi	0,122	553	0,000	-0.787	0,014
Siber Zorbalık Toplam	0,328	553	0,000	2,875	2,141

Veriler analiz edilirken aritmetik ortalama, standart sapma yani betimsel analiz, bağımsız örneklem t-testi, tek yönlü varyans analizi olan One-Way ANOVA, korelasyon testi ve regresyon analizi yapılmıştır. Farklılaşmanın hangi gruplar arasında olduğu belirleyebilmek

adına varyansların homojenliğinde Tukey, varyansların homojen olmadığı durumda ise Games-Howell testleri kullanılmıştır. Dijital ortamda ahlaki değerlere dönük algılarının “Hakkaniyet-Sorumluluk” ve “Mahremiyet-Nezaket” faktörlerinde farklılaşma olmadığı için devam analizleri yapılmamıştır. Ancak dijital okuryazarlık toplam puanı ve “Bilgi İşlem”, “İletişim”, “Problem Çözme” faktörleri ile dijital ortamda ahlaki değerlere dönük algı düzeyleri toplam puanı için Tukey testi kullanılmıştır. Ancak siber zorbalık toplam puanı, dijital okuryazarlığın “Güvenlik” faktörü, dijital ortamda ahlaki değerlere dönük algılarının “Merhamet-Dürüstlük” faktörü için Games-Howell testleri kullanılmıştır.

4. BULGULAR

4.1. Ortaokul Öğrencilerinin Dijital Okuryazarlıkları, Dijital Ortamda Ahlaki Değerlere Dönük Algıları Ve Siber Zorbalık Düzeyleri

Ortaokul öğrencilerinin dijital okuryazarlık, dijital ortamdaki ahlaki değerlerine dönük algı ve siber zorbalık düzeyleri Çizelge 4.1’de özetlenmiştir.

Çizelge 4.1. Ortaokul öğrencilerinin dijital okuryazarlıkları, dijital ortamda ahlaki değerlere dönük algıları ve siber zorbalık düzeylerinin betimsel istatistikleri

	N	Min.	Max.	$\bar{X}$	S.S.
F1. Bilgi İşlem	553	5,00	25,00	19,021	4,360
F2. İletişim	553	5,00	25,00	17,081	5,580
F3. Güvenlik	553	6,00	30,00	25,027	4,816
F4. Problem Çözme	553	5,00	25,00	16,994	5,225
Dijital Okuryazarlık Toplam	553	21,00	105,00	78,124	16,36
F1.Hakkaniyet-Sorumluluk	553	9,00	45,00	36,448	8,211
F2. Merhamet-Dürüstlük	553	5,00	20,00	15,868	3,838
F3. Mahremiyet-Nezaket	553	4,00	20,00	14,828	3,255
Dijital Ortamda Ahlaki Değerlere Dönük Algı Toplam	553	27,00	85,00	67,144	12,416
Siber Zorbalık Toplam	553	24,00	96,00	30,725	14,743

Çizelge 4.1 incelendiğinde toplam puanları açısından öğrencilerin dijital okuryazarlık düzeylerine ilişkin puanlarının 21 ile 105 arasında değiştiği ve ortalamasının 78,124 olduğu görülmektedir. Faktörler açısından incelendiğinde ise “Bilgi İşlem” faktöründe ortalamanın 19,021; “İletişim” faktöründe ortalamanın 17,081; “Güvenlik” faktöründe ortalamanın 25,027; “Problem Çözme” faktöründe ortalamanın 16,994 olduğu görülmektedir. Buna göre öğrencilerin dijital okuryazarlık düzeylerinin yüksek olduğu ve faktörlerin ortalamalarının ise benzer ve yüksek olduğu söylenebilir.

Dijital ortamda ahlaki değerlere dönük algı düzeylerine ilişkin toplam puanlarının 27 ile 85 arasında değiştiği ve ortalamasının 67,144 olduğu görülmektedir. Faktörler açısından incelendiğinde ise “Hakkaniyet-Sorumluluk” faktöründe ortalamanın 36,448; “Merhamet-Dürüstlük” faktöründe ortalamanın 15,868; “Mahremiyet-Nezaket” faktöründe ortalamanın

14,828 olduğu görülmektedir. Buna göre öğrencilerin dijital ortamda ahlaki değerlere dönük algı düzeylerinin orta olduğu ve faktörlere ait ortalamaların ise yüksek olduğu söylenebilir.

Siber zorbalık düzeylerine ilişkin puanların 24 ile 96 arasında değiştiği ve ortalamasının 30,725 olduğu görülmektedir. Buna göre öğrencilerin siber zorbalık düzeylerinin düşük olduğu söylenebilir.

4.2. Ortaokul Öğrencilerinin Cinsiyete Göre Dijital Okuryazarlıkları, Dijital Ortamda Ahlaki Değerlere Dönük Algıları Ve Siber Zorbalık Düzeyleri

Ortaokul öğrencilerin cinsiyetlerine göre dijital okuryazarlıkları, dijital ortamda ahlaki değerlere dönük algıları ve siber zorbalık düzeyleri Çizelge 4.2’de özetlenmiştir.

Çizelge 4.2. Ortaokul öğrencilerinin dijital okuryazarlıkları, dijital ortamda ahlaki değerlere dönük algıları ve siber zorbalık düzeyleri cinsiyete göre bağımsız örneklem t-testi sonuçları

	Cinsiyet	N	$\bar{X}$	S.S.	t	sd	p
Bilgi işlem	Kız	308	19,035	4,225	0,085		0,933
	Erkek	245	19,004	4,532			
İletişim	Kız	308	16,750	5,713	-1,568		0,117
	Erkek	245	17,498	5,390			
Güvenlik	Kız	308	25,061	4,615	0,187	551	0,852
	Erkek	245	24,983	5,067			
Problem Çözme	Kız	308	16,269	5,144	-3,700		0,000*
	Erkek	245	17,906	5,194			
Dijital Okuryazarlık Toplam	Kız	308	77,116	16,082	-1,626		0,105
	Erkek	245	79,391	16,666			
Hakkaniyet-Sorumluluk	Kız	308	37,107	8,136	2,122		0,034*
	Erkek	245	35,620	8,247			
Merhamet-Dürüstlük	Kız	308	16,292	3,760	2,934		0,003*
	Erkek	245	15,334	3,876			
Mahremiyet-Nezaket	Kız	308	14,863	3,154	0,287	551	0,774
	Erkek	245	14,783	3,384			
Dijital Ortamda Ahlaki Değerlere Dönük Algı Toplam	Kız	308	68,263	12,012	2,385		0,017*
	Erkek	245	65,738	12,792			
Siber Zorbalık Toplam	Kız	308	29,366	13,118	-2,379	551	0,018*
	Erkek	245	32,432	16,431			

Çizelge 4.2 incelendiğinde toplam puanları açısından ortaokul öğrencilerin dijital okuryazarlık düzeylerine ilişkin ortalamalarının kızlar için 77,116; erkekler için 79,391 olduğu görülmektedir. Bu durumda kızların ortalamasının erkeklerin ortalamasından düşük olduğu söylenebilir. Ancak erkekler ve kızlar arasında istatistiki olarak anlamlı bir fark görülmemektedir ($t_{(2-553)} = -1,626$; $p > 0,05$). Buna göre kız ve erkek öğrencilerin toplam puan açısından dijital okuryazarlık düzeylerinin benzer olduğu söylenebilir.

Ortaokul öğrencilerinin cinsiyete göre dijital okuryazarlık düzeyleri faktörler açısından incelendiğinde “Bilgi işlem” (kızlar için $\bar{X}=19,035$; erkek için $\bar{X}=19,004$) ve “Güvenlik” (kızlar için $\bar{X}=25,061$; erkek için $\bar{X}=24,983$) faktörlerinin ikisinde de kızların ortalamasının erkeklerin ortalamasından yüksek olduğu “İletişim” (kızlar için $\bar{X}=16,750$; erkek için $\bar{X}=17,498$) ve “Problem Çözme” (kızlar için $\bar{X}=16,269$; erkek için $\bar{X}=17,906$) faktörlerinin ikisi için ise kızların ortalamasının erkeklerin ortalamasından düşük olduğu söylenebilir. Ancak “Bilgi İşlem, Güvenlik, İletişim” faktörlerinde kızlar ve erkekler arasında istatistiki olarak anlamlı bir fark görülmemekte iken “Problem Çözme” faktöründe anlamlı bir fark olduğu görülmektedir (Bilgi işlem: $t_{(553)} = 0,085$; $p > 0,05$; Güvenlik: $t_{(2-553)} = 0,187$; $p > 0,05$; İletişim: $t_{(2-553)} = -1,568$; $p > 0,05$ ve Problem Çözme: $t_{(2-553)} = -3,700$; $p < 0,05$). Buna göre kız ve erkek öğrencilerin bilgi işlem, iletişim, güvenlik faktörleri açısından dijital okuryazarlık düzeylerinin benzer olduğu söylenebilir. Ancak kız öğrencilerin erkek öğrencilerine göre dijital okuryazarlık için gerekli olan problem çözme becerilerinin ise daha düşük olduğu söylenebilir.

Toplam puanları açısından ortaokul öğrencilerin dijital ortamda ahlaki değerlere dönük algı düzeylerine ilişkin ortalamalarının kızlar için 68,263; erkekler için 65,738 olduğu görülmektedir. Bu durumda kızların ortalamasının erkeklerin ortalamasından yüksek olduğu söylenebilir. Kızlar ve erkekler arasında dijital ortamda ahlaki değerlere dönük algıları düzeylerine ilişkin istatistiki olarak anlamlı bir fark olduğu görülmektedir ($t_{(2-553)} = 2,385$; $p < 0,05$). Buna göre kızların erkeklere göre dijital ortamda ahlaki değerlere dönük algılarının daha yüksek olduğu söylenebilir.

Ortaokul öğrencilerinin cinsiyete göre dijital ortamda ahlaki değerlere dönük algı düzeyleri faktörler açısından incelendiğinde “Hakkaniyet-Sorumluluk” (kızlar için $\bar{X}=37,107$; erkek için $\bar{X}=35,620$), “Merhamet-Dürüstlük” (kızlar için $\bar{X}=16,292$; erkek için $\bar{X}=15,334$) ve

“Mahremiyet-Nezakat” (kızlar için $\bar{X}=14,863$; erkek için $\bar{X}=14,783$) faktörlerinin üçünde de kızların ortalamasının erkeklerin ortalamasından daha yüksek olduğu görülmektedir. “Hakkaniyet-Sorumluluk” ve “Merhamet-Dürüstlük” faktörlerinin ikisinde de kızlar ve erkekler arasında dijital ortamda ahlaki değerlere dönük algı düzeylerinde istatistiki olarak anlamlı bir fark olduğu görülmekte iken “Mahremiyet-Nezakat” faktöründe ise anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir (Hakkaniyet-Sorumluluk: $t_{(2-553)} = 2,122$; $p<0,05$; Merhamet-Dürüstlük: $t_{(2-553)} = 2,934$; $p<0,05$; Mahremiyet-Nezakat: $t_{(2-553)} = 0,287$; $p>0,05$). Buna göre “Hakkaniyet-Sorumluluk” ve “Merhamet-Dürüstlük” faktörleri için kızların erkeklere göre dijital ortamdaki ahlaki değer algılarının daha yüksek olduğu ancak “Mahremiyet-Nezakat” faktörü için ise kızların ve erkeklerin dijital ortamda ahlaki değerlere dönül algı düzeylerinin benzer olduğu söylenebilir.

Toplam puanları açısından ortaokul öğrencilerin cinsiyetlerine göre siber zorbalık düzeylerine ilişkin ortalamalarının kızlar için 29,366; erkekler için 32,432 olduğu görülmektedir. Bu durumda kızların ortalamasının erkeklerin ortalamasından düşük olduğu söylenebilir. Kızlar ve erkekler arasında siber zorbalık düzeylerine ilişkin istatistiki olarak anlamlı bir fark olduğu görülmektedir ($t_{(2-553)} = -2,379$; $p<0,05$). Buna göre kızların siber zorbalık düzeylerinin erkeklere göre daha düşük olduğu söylenebilir.

4.3. Ortaokul Öğrencilerinin Sınıf Düzeylerine Göre Dijital Okuryazarlıkları, Dijital Ortamda Ahlaki Değerlere Dönük Algıları Ve Siber Zorbalık Düzeyleri

Ortaokul öğrencilerin sınıf düzeyine göre dijital okuryazarlıkları, dijital ortamda ahlaki değerlere dönük algıları ve siber zorbalık düzeylerine ilişkin betimsel istatistikler Çizelge 4.3’te özetlenmiştir.

Çizelge 4.3. Ortaokul öğrencilerinin dijital okuryazarlıkları, dijital ortamda ahlaki değerlere dönük algıları ve siber zorbalık düzeylerinin sınıflara göre betimsel istatistikleri

		N	$\bar{X}$	S.S
Bilgi işlem	5. sınıf	90	17,555	4,401
	6. sınıf	187	19,144	4,415
	7. sınıf	164	19,597	4,453
	8. sınıf	112	19,151	3,865
	Toplam	553	19,021	4,360
İletişim	5. sınıf	90	13,855	5,258
	6. sınıf	187	16,689	5,513

Çizelge 4.3. (devamı)

Güvenlik	7. sınıf	164	18,756	5,212
	8. sınıf	112	17,875	5,325
	Toplam	553	17,081	5,580
	5. sınıf	90	23,644	5,208
	6. sınıf	187	24,791	5,166
Problem Çözme	7. sınıf	164	25,798	4,547
	8. sınıf	112	25,401	3,982
	Toplam	553	25,027	4,816
	5. sınıf	90	14,788	5,234
	6. sınıf	187	16,673	5,223
Dijital Okuryazarlık	7. sınıf	164	18,201	5,157
	8. sınıf	112	17,535	4,741
	Toplam	553	16,994	5,225
	5. sınıf	90	69,844	16,307
	6. sınıf	187	77,299	16,710
Toplam	7. sınıf	164	82,353	15,671
	8. sınıf	112	79,964	14,281
	Toplam	553	78,124	16,368
Hakkaniyet-Sorumluluk	5. sınıf	90	37,288	8,106
	6. sınıf	187	36,604	8,646
	7. sınıf	164	35,475	8,168
	8. sınıf	112	36,937	7,559
	Toplam	553	36,448	8,211
Merhamet-Dürüstlük	5. sınıf	90	17,255	2,996
	6. sınıf	187	16,016	3,714
	7. sınıf	164	14,811	4,217
	8. sınıf	112	16,053	3,680
	Toplam	553	15,868	3,838
Mahremiyet-Nezaket	5. sınıf	90	15,000	3,104
	6. sınıf	187	14,828	3,307
	7. sınıf	164	14,865	3,466
	8. sınıf	112	14,633	2,989
	Toplam	553	14,828	3,255
Dijital Ortamda Ahlaki Değerlere Dönük Algı	5. sınıf	90	69,544	11,396
	6. sınıf	187	67,449	12,816
	7. sınıf	164	65,152	12,799
	8. sınıf	112	67,625	11,652
	Toplam	553	67,144	12,416
Siber Zorbalık Toplam	5. sınıf	90	26,922	8,292
	6. sınıf	187	30,989	16,081
	7. sınıf	164	32,817	15,729
	8. sınıf	112	30,276	14,513
	Toplam	553	30,725	14,743

Çizelge 4.3 incelendiğinde toplam puan açısından ortaokul öğrencilerin sınıf düzeyine göre dijital okuryazarlıkları, dijital ortamda ahlaki değerlere dönük algıları ve siber zorbalık düzeylerinin farklılık gösterdiği görülmektedir.

Toplam puanlar açısından ortaokul öğrencilerinin sınıf düzeylerine göre dijital okuryazarlık düzeyleri incelendiğinde 5. sınıf, 6. sınıf, 7. sınıf ve 8. sınıf öğrencilerinin ortalamalarının sırasıyla 69,844; 77,299; 82,353; 79,964 olduğu görülmektedir. “Bilgi İşlem”, “İletişim”, “Güvenlik” ve “Problem Çözme” faktörleri açısından da ortaokul öğrencilerinin sınıf düzeylerine göre dijital okuryazarlık düzeyleri incelendiğinde tüm faktörler için 5. sınıf, 6. sınıf, 7. sınıf ve 8. sınıf öğrencilerinin ortalamalarının farklılık gösterdiği görülmektedir. Buna göre ortaokul öğrencilerinin dijital okuryazarlık düzeyleri farklı sınıf düzeylerinde farklılık göstermektedir.

Toplam puanlar açısından ortaokul öğrencilerinin sınıf düzeylerine göre dijital ortamda ahlaki değerlere dönük algı düzeyleri incelendiğinde 5. sınıf, 6. sınıf, 7. sınıf ve 8. sınıf öğrencilerinin ortalamalarının sırasıyla 69,544; 67,449; 65,152; 67,625 olduğu görülmektedir. “Hakkaniyet-Sorumluluk”, “Merhamet-Dürüstlük” ve “Mahremiyet-Nezaket” faktörleri açısından da ortaokul öğrencilerinin sınıf düzeylerine göre dijital ortamda ahlaki değerlere dönük algı düzeyleri incelendiğinde tüm faktörler için 5. sınıf, 6. sınıf, 7. sınıf ve 8. sınıf öğrencilerinin ortalamalarının farklılık gösterdiği görülmektedir. Buna göre ortaokul öğrencilerinin dijital ortamda ahlaki değerlere dönük algı düzeyleri farklı sınıf düzeylerinde farklılık göstermektedir.

Toplam puanlar açısından ortaokul öğrencilerinin sınıf düzeylerine göre siber zorbalık düzeyleri incelendiğinde 5. sınıf, 6. sınıf, 7. sınıf ve 8. sınıf öğrencilerinin ortalamalarının sırasıyla 26,922; 30,989; 32,817; 30,276 olduğu görülmektedir. Buna göre ortaokul öğrencilerinin siber zorbalık düzeyleri farklı sınıf düzeylerinde farklılık göstermektedir.

Değişkenlerin sınıf düzeylerine göre farklılaşmasının anlamlı olup olmadığını anlamak için varyans analizi sonuçları Çizelge 4.4’te gösterilmektedir.

Çizelge 4.4. Ortaokul öğrencilerinin dijital okuryazarlıkları, dijital ortamda ahlaki değerlere dönük algıları ve siber zorbalık düzeylerinin sınıflara göre ANOVA sonuçları

		Karelerin Toplamı	Sd	Ortalama Karesi	F	p	Anlamlı Farklılık
Bilgi İşlem	Gruplar Arası	252,557	3	84,186	4,512	0,004	5 ile tüm sınıflar
	Gruplar İçi	10243,182	549	18,658			
	Toplam	10495,740	552				
İletişim	Gruplar Arası	1495,711	3	498,570	17,443	0,000	5 ile tüm sınıflar
	Gruplar İçi	15691,627	549	28,582			
	Toplam	17187,338	552				

Çizelge 4.4. (devamı)

Güvenlik	Gruplar Arası	295,825	3	98,608	4,327	0,005	5 ile 7
	Gruplar İçi	12510,768	549	22,788			5 ile 8
	Toplam	12806,593	552				
Problem Çözme	Gruplar Arası	728,676	3	242,892	9,295	0,000	5 ile tüm sınıflar
	Gruplar İçi	14346,307	549	26,132			6 ile 7
	Toplam	15074,984	552				
Dijital Okuryazarlık Toplam	Gruplar Arası	9609,993	3	3203,331	12,718	0,000	5 ile tüm sınıflar 6 ile 7
	Gruplar İçi	138278,397	549	251,873			
	Toplam	147888,391	552				
Hakkaniyet-Sorumluluk	Gruplar Arası	250,111	3	83,370	1,238	0,295	
	Gruplar İçi	36972,670	549	67,345			Yok
	Toplam	37222,781	552				
Merhamet-Dürüstlük	Gruplar Arası	364,471	3	121,490	8,585	0,000	5 ile 6
	Gruplar İçi	7768,893	549	14,151			5 ile 7
	Toplam	8133,363	552				6 ile 7 7 ile 8
Mahremiyet-Nezaket	Gruplar Arası	7,116	3	2,372	0,223	0,881	
	Gruplar İçi	5843,564	549	10,644			Yok
	Toplam	5850,680	552				
Dijital Ortamda Ahlaki Değerlere Dönük Algı Toplam	Gruplar Arası	1212,398	3	404,133	2,645	0,048	
	Gruplar İçi	83892,029	549	152,809			5 ile 7
	Toplam	85104,427	552				
Siber Zorbalık Toplam	Gruplar Arası	2054,855	3	684,952	3,189	0,023	5 ile 6
	Gruplar İçi	117933,366	549	214,815			5 ile 7
	Toplam	119988,221	552				

Çizelge 4.4 incelendiğinde sınıf düzeylerinin, ortaokul öğrencilerinin dijital okuryazarlık düzeyleri üzerinde hem toplam puan açısından ($F_{(3-549)} = 3,189$; $p < 0,05$) hem de tüm faktörler açısından (Bilgi işlem: $F_{(3-549)} = 4,512$; $p < 0,05$; İletişim: $F_{(3-549)} = 17,443$; $p < 0,05$; Güvenlik: $F_{(3-549)} = 4,327$; $p < 0,05$; Problem Çözme: $F_{(3-549)} = 9,295$; $p < 0,05$) anlamlı farklılaşmaya neden olduğu görülmektedir. Dijital okuryazarlık toplam puanı ile “Bilgi İşlem”, “İletişim”, “Problem Çözme” faktörleri için Tukey ve “Güvenlik” faktörü için yapılan Games-Howell testlerinin sonuçlarına göre dijital okuryazarlık toplam puanında farklılaşmanın 5. sınıf ile diğer tüm sınıflar arasında ve 6. sınıf ile 7. sınıf arasında olduğu görülmektedir. Faktörlerdeki farklılaşmanın hangi sınıf düzeyleri arasında olduğuna bakıldığında “Bilgi İşlem” faktöründe 5. sınıf ile diğer tüm sınıflar arasında, “İletişim” faktöründe 5. sınıf ile diğer tüm sınıflar arasında ve 6. sınıf ile 7. sınıf arasında, “Güvenlik” faktöründe 5. sınıf ile 7. sınıf; 5. sınıf ile 8. sınıf arasında, “Problem Çözme” faktöründe 5. sınıf ile diğer tüm sınıflar arasında ve 6. sınıf ile 7. sınıf arasında olduğu görülmektedir.

Yapılan analizler sonucunda dijital okuryazarlık düzeyi, sınıf düzeyinde 5. sınıf ile tüm sınıflar ve 6 ile 7. sınıf arasında anlamlı fark göstermiştir. Faktörlerde ise “Bilgi İşlem” için 5. sınıf ile tüm sınıflar; “İletişim” için 5. sınıf ile tüm sınıflar ve 6. sınıf ile 7. sınıf; “Güvenlik” için 5. sınıf ile 7. sınıf; 5. sınıf ile 8. sınıf; “Problem Çözme” için 5. sınıf ile tüm sınıflar ve 6. sınıf ile 7. sınıf arasında anlamlı fark bulunmuştur.

Sınıf düzeylerinin, ortaokul öğrencilerinin dijital ortamda ahlaki değerlere dönük algı düzeyleri üzerinde hem toplam puan açısından ($F_{(3-549)} = 2,645$; $p < 0,05$) hem de “Merhamet-Dürüstlük” faktörü açısından ($F_{(3-549)} = 8,585$; $p < 0,05$) anlamlı farklılaşmaya neden olduğu görülmektedir. Farklılaşmanın hangi gruplar arasında olduğunu tespit etmek için dijital ortamda ahlaki değerlere dönük algı düzeyleri toplam puan için Tukey, “Merhamet-Dürüstlük” faktörü için Games-Howell testleri kullanılmıştır. Test sonuçlarına göre dijital ortamda ahlaki değerlere dönük algı düzeyleri toplam puanında farklılaşmanın 5. sınıf ile 7. sınıf arasında, “Merhamet-Dürüstlük” faktörü için farklılaşmanın 5. sınıf ile 6. sınıf; 5. sınıf ile 7. sınıf; 6. sınıf ile 7. sınıf; 7. sınıf ile 8. sınıf arasında olduğu görülmektedir. Ancak sınıf düzeylerinin, ortaokul öğrencilerinin dijital ortamda ahlaki değerlere dönük algı düzeyleri üzerinde “Hakkaniyet-Sorumluluk” ($F_{(3-549)} = 1,238$; $p > 0,05$) faktörü ile “Mahremiyet-Nezakat” ($F_{(3-549)} = 0,223$; $p > 0,05$) faktörü açısından anlamlı bir farklılaşmaya neden olmadığı görülmektedir. Yapılan analizler sonucunda dijital ortamda ahlaki değerlere dönük algı düzeyi, sınıf düzeyinde 5 ile 7. sınıf arasında anlamlı fark göstermiştir. “Merhamet-Dürüstlük” faktörün de ise 5 ile 6 ve 7. sınıf düzeyleriyle; 6 ile 7. sınıf; 7 ile 8. sınıf düzeyleri arasında anlamlı fark bulunmuştur. Ancak “Hakkaniyet-Sorumluluk” ve “Mahremiyet-Nezakat” faktörlerinin sınıf düzeylerine göre anlamlı bir farklılık göstermediği bulunmuştur.

Sınıf düzeylerinin, ortaokul öğrencilerinin siber zorbalık düzeyleri üzerinde anlamlı bir farklılaşmaya neden olduğu görülmektedir ($F_{(3-549)} = 3,189$; $p < 0,05$). Farklılaşmanın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek için yapılan Games-Howell testi sonucuna göre farklılaşmanın 5. sınıf ile 6. sınıf; 5. sınıf ile 7. sınıf arasında olduğu görülmektedir. Buna göre ortaokul öğrencilerinin siber zorbalık düzeyleri 5. sınıf ile 6. sınıf ve 5. sınıf ile 7. sınıf düzeyleri arasında anlamlı farklılık göstermiştir.

4.4. Ortaokul Öğrencilerinin Dijital Okuryazarlıkları İle Dijital Ortamda Ahlaki Değerlere Dönük Algıları Arasındaki İlişki

Ortaokul öğrencilerinin dijital okuryazarlıkları ile dijital ortamda ahlaki değerlere dönük algıları arasındaki ilişki Çizelge 4.5’te özetlenmiştir.

Çizelge 4.5. Ortaokul öğrencilerinin dijital okuryazarlıkları ile dijital ortamda ahlaki değerlere dönük algıları arasındaki ilişki

		Bilgi İşlem	İletişim	Güvenlik	Problem Çözme	Dijital Okuryazarlık Toplam
Hakkaniyet-Sorumluluk	r	0,326**	0,086*	0,513**	0,203**	0,332**
	p	0,000	0,043	0,000	0,000	0,000
Merhamet-Dürüstlük	r	0,092*	-0,158**	0,166**	-0,089*	-0,009
	p	0,031	0,000	0,000	0,037	0,834
Mahremiyet-Nezaket	r	0,238**	0,189**	0,369**	0,212**	0,304**
	p	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000
Dijital Ortamdaki Ahlaki Değerlere Dönük Algı Toplam	r	0,307**	0,058	0,487**	0,163**	0,297**
	p	0,000	0,176	0,000	0,000	0,000
	N	553	553	553	553	553

Çizelge 4.5 incelendiğinde ortaokul öğrencilerinin dijital okuryazarlıkları ile dijital ortamda ahlaki değerlere dönük algıları arasında zayıf pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir ($r=0,297$; $p<0,05$). Dijital okuryazarlık ile dijital ortamda ahlaki değerlere dönük algı faktörlerinin ilişkisi incelendiğinde de dijital okuryazarlık ile “Hakkaniyet-Sorumluluk”($r=0,332$); “Mahremiyet-Nezaket” ($r=0,304$) faktörleri arasında orta pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu ($p<0,05$) ancak “Merhamet-Dürüstlük” ($r=-0,009$) faktörü ile zayıf negatif bir ilişki olmasına rağmen istatistiki olarak anlamlı bir ilişki olmadığı görülmektedir ($p>0,05$).

Dijital okuryazarlık faktörlerinin dijital ortamda ahlaki değerlere dönük algı toplam puanı ve faktörleri ile olan ilişkisi incelendiğinde “Bilgi İşlem” faktörü ile dijital ortamda ahlaki değerlere dönük algı toplam puanı ($r=0,307$); “Hakkaniyet-Sorumluluk” ($r=0,326$); “Merhamet-Dürüstlük” ($r=0,092$); “Mahremiyet-Nezaket” ($r=0,238$) arasında orta ve zayıf pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir ($p<0,05$).

“İletişim” faktörü ile dijital ortamda ahlaki değerlere dönük algı toplam puanı arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı ($r=0,058$; $p>0,05$) ancak “İletişim” faktörü ile “Hakkaniyet-Sorumluluk” ($r=0,086$); “Mahremiyet-Nezaket” ($r=0,189$) faktörleri arasında zayıf pozitif yönde, “Merhamet-Dürüstlük” ($r=-0,158$) faktörü ile ise zayıf negatif yönde anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir ($p<0,05$).

“Güvenlik” faktörü ile dijital ortamda ahlaki değerlere dönük algı toplam puanı ($r=0,487$); “Hakkaniyet-Sorumluluk” ($r=0,513$); “Merhamet-Dürüstlük” ($r=0,166$); “Mahremiyet-Nezaket” ($r=0,369$) faktörleri arasında zayıf ve orta pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir ($p<0,05$).

“Problem çözme” faktörü ile dijital ortamda ahlaki değerlere dönük algı toplam puanı ($r=0,163$) ve “Hakkaniyet-Sorumluluk” ($r=0,203$); “Mahremiyet-Nezaket” ($r=0,212$) faktörleri arasında zayıf pozitif yönde ancak “Merhamet-Dürüstlük” ($r=-0,89$) faktörü ile güçlü negatif yönde anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir ($p<0,05$).

4.5. Ortaokul Öğrencilerinin Dijital Okuryazarlık Düzeyleri İle Siber Zorbalık Düzeyleri Arasındaki İlişki

Ortaokul öğrencilerinin dijital okuryazarlıkları ile siber zorbalıkları arasındaki ilişki Çizelge 4.6’da özetlenmiştir.

Çizelge 4.6. Ortaokul öğrencilerinin dijital okuryazarlıkları ile siber zorbalıkları arasındaki ilişki

		Bilgi işlem	İletişim	Güvenlik	Problem Çözme	Dijital Okuryazarlık Toplam
Siber Zorbalık Toplam	r	-0,066	0,114**	-0,131**	0,126**	0,023
	p	0,122	0,007	0,002	0,003	0,588
	N	553	553	553	553	553

Çizelge 4.6 incelendiğinde ortaokul öğrencilerinin dijital okuryazarlıkları ile siber zorbalıkları arasında pozitif yönde bir ilişki olmasına rağmen bu ilişkinin istatistiki olarak anlamlı bir ilişki olmadığı görülmektedir ($r=0,023$; $p>0,05$). Dijital okuryazarlık faktörlerinin siber zorbalık ile olan ilişkisi incelendiğinde de “Bilgi İşlem” faktörü ile siber

zorbalık arasında negatif bir ilişki olmasına rağmen bu ilişkinin istatistiki olarak anlamlı bir ilişki olmadığı görülmektedir ($r=-,066$; $p>0,05$). Ancak “İletişim” ($r=0,114$) ve “Problem Çözme” ($r=0,126$) faktörleri ile siber zorbalık arasında zayıf pozitif yönde, “Güvenlik” ($r=-,131$) faktörü ile siber zorbalık arasında zayıf negatif yönde istatistiki olarak anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir ($p<0,05$).

4.6. Ortaokul Öğrencilerinin Dijital Ortamda Ahlaki Değerlere Dönük Algıları İle Siber Zorbalık Düzeyleri Arasındaki İlişki

Ortaokul öğrencilerinin dijital ortamda ahlaki değerlere dönük algıları ile siber zorbalıkları arasındaki ilişki Çizelge 4.7’de özetlenmiştir.

Çizelge 4.7. Ortaokul öğrencilerinin dijital ortamda ahlaki değerlere dönük algıları ile siber zorbalıkları arasındaki ilişki

		Hakkaniyet-Sorumluluk	Merhamet-Dürüstlük	Mahremiyet-Nezaket	Dijital Ortamdaki Ahlaki Değerlere Dönük Algı Toplam
Siber Zorbalık Toplam	r	-0,311 **	-0,463 **	-0,200 **	-0,401 **
	p	0,000	0,000	0,000	0,000
	N	553	553	553	553

Çizelge 4.7 incelendiğinde ortaokul öğrencilerinin dijital ortamda ahlaki değerlere dönük algıları ile siber zorbalıkları arasında orta negatif yönde istatistiki olarak anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmektedir ($r=-0,401$; $p<0,05$).

Dijital ortamda ahlaki değerlere dönük algı faktörlerinin siber zorbalık ile olan ilişkisi incelendiğinde de “Hakkaniyet-Sorumluluk” ($r=-0,311$); “Merhamet-Dürüstlük” ($r=-0,463$) ve “Mahremiyet-Nezaket” ($r=-0,200$) faktörleri ile siber zorbalık arasında orta ve zayıf negatif yönde istatistiki olarak anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir ($p<0,05$).

4.7. Ortaokul Öğrencilerinin Dijital Okuryazarlıkları, Dijital Ortamda Ahlaki Değerlere Dönük Algıları Ve Siber Zorbalık Düzeyleri Birbirlerini Yordaması

Ortaokul öğrencilerin dijital okuryazarlıklarının dijital ortamdaki ahlaki değerlere dönük algıları ve siber zorbalıkları tarafından yordanması Çizelge 4. 8’de özetlenmiştir.

Çizelge 4.8. Ortaokul öğrencilerin dijital okuryazarlıklarının dijital ortamdaki ahlaki değerlere dönük algıları ve siber zorbalıkları tarafından yordanması

Değişken	B	Standart Hata _B	β	T	p	İkili r	Kısmi r
Sabit	40,083	4,734	-	8,467	0,000	-	-
Dijital Ortamda Ahlaki Değerlere Dönük Algı	0,481	0,058	0,365	8,310	0,000	0,297	0,334
Siber Zorbalık	0,188	0,049	0,169	3,860	0,000	0,023	0,162
R=0,335, R ² =0,112 F(2, 550)= 34,693, p=0,000							

Çizelge 4.8’deki dijital ortamda ahlaki değerlere dönük algı ile siber zorbalık değişkenleriyle dijital okuryazarlık değişkeni arasındaki ikili ve kısmi korelasyon incelendiğinde dijital okuryazarlık ile dijital ortamda ahlaki değerlere dönük algı arasında pozitif ve düşük düzeyde bir ilişkinin ($r=0,297$) olduğu ancak diğer değişkenler kontrol edildiğinde ise iki değişken arasındaki korelasyonun $r=0,334$ olarak hesaplandığı görülmektedir. Dijital okuryazarlık ile siber zorbalık arasında pozitif ve düşük düzeyde bir ilişkinin ($r=0,023$) olduğu ancak diğer değişkenler kontrol edildiğinde ise iki değişken arasındaki korelasyonun $r=0,162$ olarak hesaplandığı görülmektedir.

Dijital ortamda ahlaki değerlere dönük algı ve siber zorbalık değişkenleri birlikte dijital okuryazarlık puanları ile düşük düzeyde ve anlamlı bir ilişki vermektedir ($R=0,335$; $R^2=0,112$; $p<0,01$). Bu iki değişken dijital okuryazarlıktaki toplam varyansın yaklaşık %11’ini açıklamaktadır (Regresyon Eşitliği = Dijital Okuryazarlık= 40,083 + 0,481 Dijital Ortamda Ahlaki Değerlere Dönük Algı + 0,188 Siber Zorbalık).

Ortaokul öğrencilerin dijital ortamdaki ahlaki değerlere dönük algılarının, dijital okuryazarlıkları ve siber zorbalıkları tarafından yordanması Çizelge 4.9’da özetlenmiştir.

Çizelge 4.9. Ortaokul öğrencilerin dijital ortamdaki ahlaki değerlere dönük algılarının, dijital okuryazarlıkların ve siber zorbalıkları tarafından yordanması

Değişken	B	Standart Hata _B	β	T	p	İkili r	Kısmi r
Sabit	59,574	2,405	-	24,772	0,000	-	-
Dijital Okuryazarlık	0,232	0,028	0,306	8,310	0,000	0,297	0,334

Çizelge 4.10'daki dijital okuryazarlık ile dijital ortamda ahlaki değerlere dönük algı değişkenleriyle siber zorbalık değişkeni arasındaki ikili ve kısmi korelasyon incelendiğinde dijital okuryazarlık ile siber zorbalık arasında pozitif ve düşük düzeyde bir ilişkinin ($r=0,023$) olduğu ancak diğer değişkenler kontrol edildiğinde ise iki değişken arasındaki korelasyonun $r=0,162$ olarak hesaplandığı görülmektedir. Dijital ortamda ahlaki değerlere dönük algı değişkeni ile siber zorbalık arasında negatif ve düşük düzeyde bir ilişkinin ($r=-0,401$) olduğu ancak diğer değişkenler kontrol edildiğinde ise iki değişken arasındaki korelasyonun $r=-0,427$ olarak hesaplandığı görülmektedir.

Dijital okuryazarlık ve dijital ortamda ahlaki değerlere dönük algı değişkenleri birlikte siber zorbalık puanları ile orta düzeyde ve anlamlı bir ilişki vermektedir ($R=0,428$; $R^2=0,183$; $p<0,01$). Bu iki değişken siber zorbalıktaki toplam varyansın yaklaşık %18'ini açıklamaktadır (Regresyon Eşitliği = Siber Zorbalık= $55,435 + 0,140$ Dijital Okuryazarlık - $0,531$ Dijital Ortamda Ahlaki Değerlere Dönük Algı).

5.TARTIŞMA

Ortaokul öğrencilerin dijital okuryazarlık düzeylerinin yüksek olduğu ve dijital okuryazarlığa ait “Bilgi işlem, İletişim, Güvenlik, Problem Çözme” faktörlerinin ortalamalarının da benzer ve yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ortaokul öğrencilerinin dijital okuryazarlık düzeylerinin yüksekliğinin hem okulda hem de evde daha fazla teknoloji kullanmalarından kaynaklandığı söylenebilir. Dijital okuryazarlık düzeyleri ile ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde Pala ve Başbüyük (2020b) 5. sınıf öğrencilerinin dijital okuryazarlık düzeylerini yüksek, Çelik ve Kılıçoğlu (2022) 5, 6 ve 7. sınıf öğrencilerinin dijital okuryazarlık düzeylerini yüksek, Aydoğdu (2022) 5, 6 ve 7. sınıf öğrencilerinin dijital okuryazarlık düzeylerini yüksek, Gönültaş, Avcu, Taşdelen ve Hünerli (2023) üstün yetenekli 179 ortaokul öğrencisinin dijital okuryazarlık düzeyi yüksek olarak ifade etmektedir ki bu çalışmanın sonucunu destekler niteliktedir. Bunun yanı sıra Dönmez (2019) lise öğrencilerinin dijital okuryazarlık düzeylerini iyi, Talan ve Aktürk (2021) ortaöğretim öğrencilerinin dijital okuryazarlık düzeylerini ortanın üstünde, Üstündağ (2021) 5, 6, 7 ve 8. sınıf öğrencilerinin dijital okuryazarlık düzeylerini orta, Dashtestani ve Hojatpanah (2022) ortaokul öğrencilerinin dijital okuryazarlık düzeylerini düşük ile orta arasında, Porat, Blau ve Barak (2018) ortaokul öğrencilerinin dijital okuryazarlık düzeylerinin vasattan düşüğe doğru, Perdana, Yani, Jumadi ve Rosana (2019) ise yetersiz düzeyde olduğunu ifade etmiştir. Çelik ve Kılıçoğlu’nun (2022) yaptıkları çalışmada dijital okuryazarlık düzeyleri faktörler açısından incelendiğinde “Bilgi İşlem” ve “Güvenlik” faktörleri için çok yüksek, “İletişim” ve “Problem çözme” için orta düzeyde şeklinde bir tespitin olduğu görülmektedir. Aydoğdu (2022) da çalışmasında dijital okuryazarlık faktörlerinin tümünde öğrencilerinin düzeylerini ortanın üzerinde olarak ifade etmiştir ve bu da çalışmanın sonucunu destekler niteliktedir.

Ortaokul öğrencilerin dijital ortamda ahlaki değerlere dönük algı düzeylerinin orta olduğu ve dijital ortamda ahlaki değerlere dönük algılarına ait “Hakkaniyet-Sorumluluk, Merhamet-Dürüstlük, Mahremiyet-Nezaket” faktörlerine ait ortalamalarının ise yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Kana (2023) çalışmasında ortaokul öğrencilerinin dijital ortamdaki ahlaki değerlerine dönük algılarını yüksek olarak tespit etmiştir. Kovancı (2021) da yüksek lisans çalışmasında ortaokul öğrencilerinin dijital dünyadaki ahlaki değer algı düzeylerini yüksek olarak tespit etmiştir ki alt faktörlerinin tamamında da öğrencilerin düzeyleri yüksek olarak ifade edilmiştir. Öztürk (2023) çalışmasında 4, 5, 6 ve 7. sınıf öğrencilerinin dijital ortamda ahlaki değerlere dönük algı düzeylerini toplam puan için yüksek, “Hakkaniyet-

Sorumluluk, Merhamet-Dürüstlük, Mahremiyet-Nezakat” faktörlerinde ise düzeylerini sırasıyla çok yüksek, orta ve yüksek olarak bulmuştur. Bu çalışma ile ilgili çalışmalar birlikte ele alındığında ortaokul öğrencilerin dijital ortamda ahlaki davranışlar sergiledikleri söylenebilir. Koçoğlu, Yanpar Yelken ve Kanadlı (2020) da ortaokul öğrencilerinin toplumsal değerlere yönelik algılarını ele alan benzer bir çalışma gerçekleştirmiş ve bu çalışmada öğrencilerin ahlaki değerlerini daha çok olumlu olarak algıladıklarını tespit etmiştir.

Ortaokul öğrencilerin siber zorbalık düzeylerinin düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonucun, ortaokul öğrencilerinin siber zorbalık eyleminde bulunmadıklarını ifade ettiği söylenebilir. Bolat ve Korkmaz (2021) ortaokul öğrencilerinin ve Öztürk (2019) ise 8.sınıf öğrencilerinin siber zorbalık düzeylerini düşük olarak tespit etmiş ve bu sonuçlar çalışmanın sonucunu desteklemektedir. Ayrıca Gürkan, Atabay ve Gezin (2022) de çalışmalarında lise öğrencilerinin siber zorbalık düzeylerini düşük olarak tespit etmişlerdir. Araştırmalardaki bu düşük seviye öğrencilerinin kendilerini siber zorba olarak görmemelerinden, siber zorbalığın kötü bir davranış olduğunu bildikleri için kendileri kötü göstermemek adına seviyelerini düşük göstermek istemelerinden kaynaklanmış olabilir.

Ortaokulda öğrenim gören kız ve erkek öğrencilerin dijital okuryazarlık düzeylerinin benzer olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Faktörler açısından yapılan analizlerde ise “Bilgi işlem, İletişim, Güvenlik” faktörlerinde kız ve erkek öğrencilerin dijital okuryazarlık düzeylerinin benzer olduğu ancak “Problem Çözme” faktöründe kız öğrencilerin erkek öğrencilerine göre dijital okuryazarlık düzeylerinin daha düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yılmaz ve Ersoy (2014) 5.sınıf öğrencilerinin, Dönmez (2019) lise öğrencilerinin, Kozan ve Bulut Özek (2019) BÖTE bölümü öğretmen adaylarının, Pala ve Başbüyük (2020b) ortaokul 5. sınıf öğrencilerinin, Erdoğan (2021) ortaokul 5. sınıf öğrencilerinin, Metin (2022) 5, 6, 7 ve 8. sınıfta öğrenim gören öğrencilerin, Asan, Bozdağ ve Çalışkan (2023) ise ortaöğretim öğrencilerinin dijital okuryazarlıklarının cinsiyete göre bir farklılık göstermediğini tespit etmiş ki bu çalışmanın sonucunu destekler niteliktedir. Bunun yanı sıra Yontar (2019) erkek öğretmen adaylarının daha yüksek bir dijital okuryazarlık seviyesine sahip olduğunu, Aslan ve Aybek (2020) 5, 6, 7 ve 8. sınıf öğrencileri, Çelik ve Kılıçoğlu (2022) 5, 6 ve 7.sınıf öğrencileri, Baterna, Mina ve Rogayan (2020) lise son sınıf öğrencileri, Nguyen ve Habók (2022) üniversite öğrencileri ile yürüttükleri çalışmalarda erkek öğrenciler lehine, Üstündağ (2021) ortaokul öğrencileri, Tran, Ho, Pham vd (2020) ise ortaöğretim öğrencileri ile

yürüttükleri çalışmalarda kızlar lehine anlamlı bir farklılık olduğu sonucuna ulaşmışlardır. “Bilgi İşlem, İletişim, Güvenlik” faktörlerinde kız ve erkek öğrencilerin dijital okuryazarlık düzeylerinin benzer olduğu ancak “Problem Çözme” faktöründe kız öğrencilerin erkek öğrencilerine göre dijital okuryazarlık düzeylerinin daha düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Çelik ve Kılıçoğlu (2022) yürüttükleri çalışmada “İletişim” faktöründe de kız öğrencilerin erkek öğrencilerine göre dijital okuryazarlık düzeylerinin daha düşük olduğu ifade ederken diğer tüm faktörler ile ilgili tespitleri bu çalışma ile benzerdir. Bu da çalışmanın faktörlerle ilgili elde edilen sonuçlarını destekler niteliktedir. Genel olarak kız ve erkek öğrencilerin dijital okuryazarlık düzeylerinin benzer olduğu söylenebilir.

Ortaokulda öğrenim gören kız ve erkek öğrencilerin dijital ortamda ahlaki değerlere dönük algı düzeyleri karşılaştırıldığında kızların erkeklere göre dijital ortamda ahlaki değerlere dönük algı düzeylerinin daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Benzer şekilde Kovancı (2021) ve Öztürk (2023) de çalışmasında kızlar lehine bir farklılık tespit etmiştir. Dolayısıyla dijital ortamda kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre daha fazla ahlaki davranışlar sergilediği söylenebilir. Bu çalışmada “Hakkaniyet-Sorumluluk” ve “Merhamet-Dürüstlük” faktörleri için kızların erkeklere göre dijital ortamdaki ahlaki değer algı düzeylerinin daha yüksek olduğu ancak “Mahremiyet-Nezakat” faktöründe düzeylerinin benzer olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Kovancı’nın (2021) çalışmasında ise tüm faktörlerde kızlar lehine anlamlı bir farklılaşma gerçekleşmiş. Ancak Öztürk’ün (2023) çalışmasında “Hakkaniyet-Sorumluluk” faktörü için kızlar lehine ve “Merhamet-Dürüstlük” faktörü için erkekler lehine farklılık tespit edilirken “Mahremiyet-Nezakat” faktörü için anlamlı bir farklılaşma tespit edilememiş. Çalışmalarda ortak olarak dile getirilenin “Hakkaniyet-Sorumluluk” için kızlar lehine bir farklılaşmanın söz konusu olmasıdır. Ayrıca Kana (2023) tarafından yapılan araştırmada “Hakkaniyet-Sorumluluk” için erkekler lehine bir farklılık bulunurken diğer faktörler için anlamlı bir farklılık tespit edilememiş.

Ortaokulda öğrenim gören kız öğrencilerin siber zorbalık düzeylerinin erkek öğrencilerden düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Çivilidağ ve Cooper (2013); Demir ve Seferoğlu (2016); Çiftçi (2018); Yiğit, Keskin ve Yurdugül (2018); Erdoğan (2021); Sezer ve Demirören (2021) tarafından gerçekleştirilen çalışmalar bu çalışma ile farklılık gösterse de Salı, Başak ve Akca (2015); Gencer (2017); Lee ve Shin (2017); Metli (2017); Toraman ve Usta (2018); Taştekin ve Bayhan (2018); Gönültaş (2019); Olutürk (2019); Öztürk (2019); Kaplan (2020); Huang, Zhang ve Yang (2020); Bolat ve Korkmaz (2021); Kang, Kang ve

Kim (2021); Yang, Li, Gao ve Wang (2022) çalışmalarında cinsiyet değişkeninin siber zorbalık için anlamlı farklılığa neden olduğunu tespit etmişlerdir ve bu çalışmanın sonucunu destekler niteliktedir.

Ortaokul öğrencilerinin dijital okuryazarlık, dijital ortamda ahlaki değerlere dönük algı ve siber zorbalık düzeylerinin farklı sınıf düzeylerinde anlamlı farklılık gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Alan yazında dijital okuryazarlık düzeyinin sınıf düzeyine göre farklılaştığını veya farklılaşmadığını ifade eden çalışmalara rastlanmaktadır. Bu çalışma gibi sınıf düzeyine göre dijital okuryazarlık düzeyinde farklılaşmanın olduğunu ifade eden çalışmalar Aydoğdu (2022); Çelik (2021); Üstündağ (2021); Kozan ve Bulut Özek (2019); Metin (2022); Perdana, Yani, Jumadi ve Rosana (2019) tarafından alan yazına kazandırılmıştır. Ancak Yontar (2019), Aslan ve Aybek (2020) çalışmalarında öğrencilerin dijital okuryazarlık düzeylerinin sınıf düzeyine göre farklılaşmadığını ifade etmişlerdir. Çalışmalardaki farklılığın kaynağı örneklem olabileceği gibi zaman ilerledikçe teknolojinin hayatımızda daha fazla yer almasından olabileceği düşünülebilir. Bu çalışmada ortaokul öğrencilerinin dijital okuryazarlık düzeylerinin 5. sınıf ile tüm sınıflar ve 6 ile 7. sınıf arasında anlamlı farklılık gösterdiği, faktörler açısından yapılan analizlerde ise “Bilgi İşlem” için 5. sınıf ile tüm sınıflar ; “İletişim” için 5. sınıf ile tüm sınıflar ve 6. sınıf ile 7. sınıf; “Güvenlik” için 5. sınıf ile 7. sınıf; 5. sınıf ile 8. sınıf; “Problem Çözme” için 5. sınıf ile tüm sınıflar ve 6. sınıf ile 7. sınıf arasında anlamlı fark olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yani bu çalışmada tüm faktörler için sınıf düzeyi değişkeni anlamlı bir farklılığa neden olmaktadır. Aynı sonucun Metin (2022) tarafından gerçekleştirilen çalışmada da ortaya çıktığı görülmektedir. Çelik ve Kılıçoğlu’nun (2022) çalışmasında ise “İletişim” faktörü dışındaki tüm faktörlerin sonuçları bu çalışma ile benzerlik göstermektedir. Aydoğdu’nun (2022) çalışmasında ise “Güvenlik” ve “Problem çözme” faktörleri için anlamlı farklılık varken “Bilgi İşlem” ve “İletişim” faktörleri için anlamlı farklılık yoktur.

Bu çalışmada ortaokul öğrencilerinin dijital ortamda ahlaki değerlere dönük algı düzeylerinde farklı sınıf düzeylerinde anlamlı farklılık tespit edilmişti ki bu farklılık 5 ile 7. sınıf arasında görülmüştür. Ancak Kovancı (2021), Kana (2023) ve Öztürk (2023) çalışmalarında sınıf düzeylerine göre farklılaşma olmadığını tespit etmişlerdir. Bu çalışmada faktörler incelendiğinde ise “Merhamet-Dürüstlük” faktörün de 5 ile 6 ve 7. sınıf düzeyleriyle; 6 ile 7. sınıf; 7 ile 8. sınıf düzeyleri arasında anlamlı farklılık ancak “Hakkaniyet-Sorumluluk ve Mahremiyet-Nezaket” faktörlerinde bir farklılık olmadığı

sonucuna ulaşılmıştır. Öztürk'ün (2023) çalışmasındaki faktör analizlerine bakıldığında “Hakkanîyet-Sorumluluk” ve “Merhamet-Dürüstlük” faktörlerinde farklılaşmanın olduğu ve “Mahremîyet-Nezakat” faktörü için ise bir farklılığın olmadığı tespit edilmiştir. İki çalışmanın da faktör sonuçlarına bakıldığında sadece “Hakkanîyet-Sorumluluk” faktörü için benzerlik olmadığı görülmektedir. Kovancı (2021) ve Kana'nın (2023) çalışmalarında ise sınıf düzeyi değişkeninde tüm faktörler için bir farklılaşmanın olmadığı sonucuna ulaşılmış. Dört çalışma karşılaştırıldığında ise “Mahremîyet-Nezakat” faktörü için sınıf değişkenine göre anlamlı bir farklılaşmanın olmaması benzerlik göstermektedir.

Ortaokul öğrencilerinin siber zorbalık düzeylerinin farklı sınıf seviyelerinde farklılık gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Siber zorbalığın 5. sınıf ile 6. sınıf ve 5. sınıf ile 7. sınıf arasında anlamlı farklılık gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Salı, Başak ve Akca (2015); Gencer (2017); Metli (2017); Lee ve Shin (2017); Toraman ve Usta (2018); Yiğit, Keskin ve Yurdugül (2018); Bolat ve Korkmaz (2021); Yorulmaz ve Karadeniz (2021) çalışmalarında sınıf değişkeninin siber zorbalık için farklılık oluşturduğunu bularak bu çalışmanın sonucu ile benzer sonuç elde etmişlerdir. Bunun yanı sıra Yaman ve Sönmez (2015); İğdeli (2018); Gönültaş (2019); Olutürk (2019); Gürkan, Atabay ve Gezgin (2022) çalışmalarında sınıf düzeyi değişkeninin siber zorbalık için anlamlı farklılık oluşturmadığı sonucuna ulaşmışlardır.

Ortaokul öğrencilerinin dijital okuryazarlıkları ile dijital ortamda ahlaki değerlere dönük algıları arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ortaokul öğrencilerinin dijital okuryazarlıkları ile dijital ortamda ahlaki değerlere dönük algılarına ait faktörlerin ilişkisi incelendiğinde ortaokul öğrencilerinin dijital okuryazarlıkları ile “Hakkanîyet-Sorumluluk” ve “Mahremîyet-Nezakat” faktörleri arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu ancak “Merhamet-Dürüstlük” faktörü ile negatif bir ilişki olmasına rağmen istatistiki olarak anlamlı bir ilişki olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Dijital okuryazarlık faktörlerinin dijital ortamda ahlaki değerlere dönük algı toplam puanı ve faktörleri ile olan ilişkisi incelendiğinde ise “Bilgi İşlem” faktörünün dijital ortamda ahlaki değerlere dönük algı toplam puanı ve tüm faktörleri ile arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. “İletişim” faktörünün dijital ortamda ahlaki değerlere dönük algı toplam puanı arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı ancak “Hakkanîyet-Sorumluluk; Mahremîyet-Nezakat” faktörleri arasında pozitif yönde, “Merhamet-Dürüstlük” faktörü ile ise negatif yönde anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

“Güvenlik” faktörünün dijital ortamda ahlaki değerlere dönük algı toplam puanı ve tüm faktörleri ile arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. “Problem Çözme” faktörünün dijital ortamda ahlaki değerlere dönük algı toplam puanı ve “Hakkaniyet-Sorumluluk” ve “Mahremiyet-Nezaket” faktörleri ile arasında pozitif yönde ancak “Merhamet-Dürüstlük” faktörü ile negatif yönde anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Alan yazında dijital okuryazarlık ve dijital ortamdaki ahlaki değerlere dönük algı ilişkisini ele alan çalışmalara rastlanamamıştır. İlerleyen süreçte ortaokul öğrencilerinin dijital ortamdaki ahlaki değerlerini ele alan çalışmaların artması ve bunun dijital okuryazarlık ile olan ilişkisinin ele alınması önemli görülmektedir.

Ortaokul öğrencilerinin dijital okuryazarlıkları ile siber zorbalıkları arasında pozitif yönde bir ilişki olmasına rağmen bu ilişkinin istatistiki olarak anlamlı bir ilişki olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Dijital okuryazarlık faktörlerinin siber zorbalık ile olan ilişkisi incelendiğinde de “Bilgi İşlem” faktörü ile siber zorbalık arasında negatif bir ilişki olmasına rağmen bu ilişkinin istatistiki olarak anlamlı bir ilişki olmadığı ancak “İletişim” ve “Problem Çözme” faktörleri ile siber zorbalık arasında pozitif yönde, “Güvenlik” faktörü ile siber zorbalık arasında negatif yönde istatistiki olarak anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Erdoğan (2021) ise çalışmasında dijital okuryazarlık ve siber zorbalık puanları arasında negatif yönlü ve anlamlı bir ilişki tespit etmiştir.

Ortaokul öğrencilerinin dijital ortamda ahlaki değerlere dönük algıları ile siber zorbalıkları arasında negatif yönde istatistiki olarak anlamlı bir ilişkinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Tüm dijital ortamda ahlaki değerlere dönük algı faktörlerinin de siber zorbalık ile negatif yönde istatistiki olarak anlamlı bir ilişkiye sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Wang, Lei, Liu ve Hu (2016) çalışmalarında ahlaki kopukluk ile siber zorbalığın ilişkili olduğunu ortaya koymuşlardır. Ahlaki muhakemenin bu ilişkiyi yönelttiği ifade edilmiş. Yüksek düzeyde ahlaki muhakemeye sahip olan ergenlerin ahlaki kopukluğu yüksek ya da düşük olsun siber zorbalık puanlarının daha düşük olduğu belirlenmiş. Sonuç olarak daha yüksek ahlaki kopukluk daha fazla siber zorbalık ile ilişkilendirilmiş. Bu sonuç, çalışmanın sonucunu destekler niteliktedir. Pozzoli, Gini ve Thornberg (2016) yürüttükleri çalışma ile zorbalık ve savunma ile ahlakın hem örtülü hem de açık bileşenleri arasındaki ilişkiyi belirlemeyi amaçlamışlar. Çalışma sonucunda ahlaki kopukluk ile zorbalık ve savunma arasındaki ilişki doğrulanmış. Öğrencilerin ahlaki değerlere karşı hızlı, otomatik bir tepki gösterirlerse,

zorbalık yaparlarken ahlaki kopukluktan o kadar fazla yararlandıklarını ifade etmişler. Metli (2017) tarafından insani değerlerin siber zorba ve siber mağduriyet durumları ile negatif yönde düşük bir ilişkisi bulunduğu tespit edilmiş. Kaplan (2020) siber zorba, siber mağdur olma davranışları ile hoşgörü ve öz güven değerleri arasında orta düzeyde anlamlı bir ilişki, siber zorbalık davranışı sergileme eğilimi artıkça değer düzeylerinin azaldığını tespit etmiş. Yiğit, Keskin ve Yurdugül (2018) öğrencilerin algıladıkları aile desteği artıkça siber zorbalık düzeylerinin azalacağı ifade etmişlerdir. Bundan yola çıkarak ailelerin çocuklarına ahlaki değerleri öğretmeleri, önemini vurgulamaları siber zorbalık davranışı sergilememeleri adına önemli bir yol olarak görülebilir. Wang, Yang, Yang, Wang ve Lei (2017) çalışmalarında hem sürekli öfke hem de ahlaki kopukluk siber zorbalıkla pozitif yönde, ahlaki kimlik ise siber zorbalıkla negatif yönde ilişki tespiti yapmışlar. Llorent, Diaz-Chaves, Zych, Twardowska-Staszek ve Marín-López (2021) çocukları zorbalık ve siber zorbalıktan korumak için sosyal, duygusal ve ahlaki yeterliliklerin teşvikinin önemli olduğunu ifade etmektedirler.

Dijital ortamda ahlaki değerlere dönük algı ve siber zorbalık değişkenlerinin birlikte dijital okuryazarlık ile düşük düzeyde; dijital okuryazarlık ve siber zorbalık değişkenlerinin birlikte dijital ortamda ahlaki değerlere dönük algı ile orta düzeyde; dijital okuryazarlık ve dijital ortamda ahlaki değerlere dönük algı değişkenlerinin birlikte siber zorbalık ile orta düzeyde anlamlı bir ilişkiye sahip olduğu ve bunların sırasıyla toplam varyansın yaklaşık %11 ; %25 ; %18'ini açıkladığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu üç değişkeni birlikte ele alan bir çalışmaya rastlanamamıştır. Benzer bir çalışmanın yapılıp bu sonuçların test edilmesinin literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

6.SONUÇ VE ÖNERİLER

6.1. Sonuçlar

Ortaokul öğrencilerinin dijital okuryazarlıklarının, dijital ortamdaki ahlaki değerlere dönük algılarının ve siber zorbalık düzeylerinin belirlenmesi için nicel araştırma desenlerinden betimsel tarama modeli tercih edilerek bu araştırma gerçekleştirilmiştir. Bu bölümde de söz konusu araştırma ile ilgili sonuçlar özetlenmiştir.

- Ortaokul öğrencilerin dijital okuryazarlık düzeylerinin yüksek olduğu ve dijital okuryazarlığa ait “Bilgi İşlem, İletişim, Güvenlik, Problem Çözme” faktörlerinin ortalamalarının da benzer ve yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
- Ortaokul öğrencilerin dijital ortamda ahlaki değerlere dönük algı düzeylerinin orta olduğu ve dijital ortamda ahlaki değerlere dönük algılarına ait “Hakkaniyet-Sorumluluk, Merhamet-Dürüstlük, Mahremiyet-Nezaket” faktörlerinin ortalamalarının ise yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
- Ortaokul öğrencilerin siber zorbalık düzeylerinin düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
- Ortaokulda öğrenim gören kız ve erkek öğrencilerin dijital okuryazarlık düzeylerinin benzer olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Faktörler açısından yapılan analizlerde ise “Bilgi İşlem, İletişim, Güvenlik” faktörlerinde kız ve erkek öğrencilerin dijital okuryazarlık düzeylerinin benzer olduğu ancak “Problem Çözme” faktöründe kız öğrencilerin erkek öğrencilerine göre dijital okuryazarlık düzeylerinin daha düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
- Ortaokulda öğrenim gören kız ve erkek öğrencilerin dijital ortamda ahlaki değerlere dönük algı düzeyleri karşılaştırıldığında kızların erkeklere göre dijital ortamda ahlaki değerlere dönük algı düzeylerinin daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Faktörler açısından yapılan analizlerde ise “Hakkaniyet-Sorumluluk” ve “Merhamet-Dürüstlük” faktörleri için kızların erkeklere göre dijital ortamdaki ahlaki değer algı düzeylerinin daha yüksek olduğu ancak “Mahremiyet-Nezaket” faktöründe dijital ortamda ahlaki değerlere dönük algı düzeylerinin benzer olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

- Ortaokulda öğrenim gören kız siber zorbalık düzeylerinin erkek öğrencilerden düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
- Ortaokul öğrencilerinin dijital okuryazarlık, dijital ortamda ahlaki değerlere dönük algı ve siber zorbalık düzeylerinin farklı sınıf düzeylerinde anlamlı farklılık gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır.
- Ortaokul öğrencilerinin dijital okuryazarlık düzeylerinin 5. sınıf ile tüm sınıflar ve 6 ile 7. sınıf arasında anlamlı farklılık gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Faktörler açısından yapılan analizlerde ise “Bilgi İşlem” için 5. sınıf ile tüm sınıflar ; “İletişim” için 5. sınıf ile tüm sınıflar ve 6. sınıf ile 7. sınıf; “Güvenlik” için 5. sınıf ile 7. sınıf; 5. sınıf ile 8. sınıf; “Problem Çözme” için 5. sınıf ile tüm sınıflar ve 6. sınıf ile 7. sınıf arasında anlamlı fark olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
- Ortaokul öğrencilerinin dijital ortamda ahlaki değerlere dönük algı düzeylerinin 5 ile 7. sınıf arasında anlamlı farklılık gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Faktörler açısından yapılan analizlerde ise “Merhamet-Dürüstlük” faktörün de 5 ile 6 ve 7. sınıf düzeyleriyle; 6 ile 7. sınıf; 7 ile 8. sınıf düzeyleri arasında anlamlı farklılık gösterdiği ancak “Hakkaniyet-Sorumluluk” ve “Mahremiyet-Nezaket” faktörlerinin sınıf düzeylerine göre anlamlı bir farklılık göstermediği sonucuna ulaşılmıştır.
- Ortaokul öğrencilerinin siber zorbalık düzeylerinin 5. sınıf ile 6. sınıf ve 5. sınıf ile 7.sınıf düzeyleri arasında anlamlı farklılık gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır.
- Ortaokul öğrencilerinin dijital okuryazarlıkları ile dijital ortamda ahlaki değerlere dönük algıları arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
- Ortaokul öğrencilerinin dijital okuryazarlıkları ile dijital ortamda ahlaki değerlere dönük algılarına ait faktörlerin ilişkisi incelendiğinde ortaokul öğrencilerinin dijital okuryazarlıkları ile “Hakkaniyet-Sorumluluk; Mahremiyet-Nezaket” faktörleri arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu ancak “Merhamet-Dürüstlük” faktörü ile negatif bir ilişki olmasına rağmen istatistiki olarak anlamlı bir ilişki olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Dijital okuryazarlık faktörlerinin dijital ortamda ahlaki değerlere dönük algı toplam puanı ve faktörleri ile olan ilişkisi incelendiğinde ise “Bilgi İşlem” faktörünün dijital ortamda ahlaki değerlere dönük algı toplam puanı ve tüm faktörleri ile arasında

pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. “İletişim” faktörünün dijital ortamda ahlaki değerlere dönük algı toplam puanı arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı ancak “Hakkaniyet-Sorumluluk; Mahremiyet-Nezakat” faktörleri arasında pozitif yönde, “Merhamet-Dürüstlük” faktörü ile ise negatif yönde anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. “Güvenlik” faktörünün dijital ortamda ahlaki değerlere dönük algı toplam puanı ve tüm faktörleri ile arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. “Problem Çözme” faktörünün dijital ortamda ahlaki değerlere dönük algı toplam puanı ve “Hakkaniyet-Sorumluluk; Mahremiyet-Nezakat” faktörleri ile arasında pozitif yönde ancak “Merhamet-Dürüstlük” faktörü ile negatif yönde anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

- Ortaokul öğrencilerinin dijital okuryazarlıkları ile siber zorbalıkları arasında pozitif yönde bir ilişki olmasına rağmen bu ilişkinin istatistiki olarak anlamlı bir ilişki olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Dijital okuryazarlık faktörlerinin siber zorbalık ile olan ilişkisi incelendiğinde de “Bilgi İşlem” faktörü ile siber zorbalık arasında negatif bir ilişki olmasına rağmen bu ilişkinin istatistiki olarak anlamlı bir ilişki olmadığı ancak “İletişim” ve “Problem Çözme” faktörleri ile siber zorbalık arasında pozitif yönde, “Güvenlik” faktörü ile siber zorbalık arasında negatif yönde istatistiki olarak anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
- Ortaokul öğrencilerinin dijital ortamda ahlaki değerlere dönük algıları ile siber zorbalıkları arasında negatif yönde istatistiki olarak anlamlı bir ilişkinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Tüm dijital ortamda ahlaki değerlere dönük algı faktörlerinin de siber zorbalık ile negatif yönde istatistiki olarak anlamlı bir ilişkiye sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
- Dijital ortamda ahlaki değerlere dönük algı ve siber zorbalık değişkenlerinin birlikte dijital okuryazarlık puanları ile düşük düzeyde ve anlamlı bir ilişkiye sahip olduğu ve iki değişkenin dijital okuryazarlıktaki toplam varyansın yaklaşık %11’ini açıkladığı sonucuna ulaşılmıştır.
- Dijital okuryazarlık ve siber zorbalık değişkenlerinin birlikte dijital ortamda ahlaki değerlere dönük algı puanları ile orta düzeyde ve anlamlı bir ilişkiye sahip olduğu ve iki değişkenin dijital ortamda ahlaki değerlere dönük algıdaki toplam varyansın yaklaşık %25’ini açıkladığı sonucuna ulaşılmıştır.

- Dijital okuryazarlık ve dijital ortamda ahlaki değerlere dönük algı değişkenlerinin birlikte siber zorbalık puanları ile orta düzeyde ve anlamlı bir ilişkiye sahip olduğu ve iki değişkenin siber zorbalıktaki toplam varyansın yaklaşık %18'ini açıkladığı sonucuna ulaşılmıştır.
- Dijital ortamda ahlaki değerlere dönük algı ve siber zorbalık değişkenlerinin birlikte dijital okuryazarlık ile düşük düzeyde; dijital okuryazarlık ve siber zorbalık değişkenlerinin birlikte dijital ortamda ahlaki değerlere dönük algı ile orta düzeyde; dijital okuryazarlık ve dijital ortamda ahlaki değerlere dönük algı değişkenlerinin birlikte siber zorbalık ile orta düzeyde anlamlı bir ilişkiye sahip olduğu ve bunların sırasıyla toplam varyansın yaklaşık %11 ; %25 ; %18'ini açıkladığı sonucuna ulaşılmıştır.

6.2. Öneriler

- Ortaokul öğrencilerine dijital ortamdaki ahlaki değerlerine ilişkin algılarını yükseltebilecekleri seminerler verilebilir. Kızların dijital ortamdaki ahlaki değerlere dönük algıları erkeklere göre daha yüksektir. Bu neden bu tür seminerlere erkek öğrencilerinin katılımını sağlamak daha da önemli arz etmektedir.
- Ortaokul öğrencilerine dijital ortamda da ahlaki değerlere önem vermenin gerekliliği seminer çalışmaları ile verilebilir.
- “Problem Çözme” faktöründe kız öğrencilerin erkek öğrencilerine göre dijital okuryazarlık düzeylerinin daha düşük olduğu tespit edilmiştir. Kız öğrencilerinin problem çözme becerilerini geliştirecek etkinlikler gerçekleştirilebilir.
- Ortaokul öğrencilerine yönelik hazırlanan öğretim programlarına dijital ortamda ahlaki değer ve bilişim etiği konularına yer verilebilir. Ayrıca müfredata bu dersler eklenebilir.
- Bu çalışma ortaokul düzeyinde gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmanın benzeri diğer kademelerde de yapılabilir.
- Benzer bir çalışma nitel araştırma yöntemleri de tercih edilerek gerçekleştirilebilir. Böylece elde edilen sonuçların nedenleri derinlemesine araştırılabilir.

KAYNAKLAR

- Akbaş, O. (2008). Değer eğitimi akımlarına genel bir bakış. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 6(18), 9-27
- Akgül, G. (2020). Siber zorbalığın nedenleri üzerine kuramsal açıklamalar. *Gelişim ve Psikoloji Dergisi*, 1(2), 149-167.
- Akman, Y. (2022). Siber zorbalık, sosyal yetkinlik ve sosyal ilişki unsurları arasındaki ilişkilerin incelenmesi. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 42(1), 787-816.
- Alexander, B., Adams Becker, S., Cummins, M., and Hall Giesinger, C. (2017). *Digital Literacy in Higher Education, Part II: An NMC Horizon Project Strategic Brief*. Texas: The New Media Consortium.
- Asan, R., Bozdağ, R. ve Çalışkan, E. (2023). Ortaöğretim öğrencilerinin dijital okuryazarlık becerilerinin incelenmesi. *International Journal of Active Learning*, 7(2) , 131-142.
- Aslan, S. ve Aybek, B. (2020). *Ortaokul Öğrencilerinin Dijital Okuryazarlık Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi*. 7. International Eurasian Educational Research Congress. Anı Yayıncılık.
- Arıcak, O. T., Kınay, H. ve Tanrıkulu, T. (2012). Siber zorbalık ölçeğinin ilk psikometrik bulguları. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(1), 101-114.
- Aydın, M. Z. (2003). Ailede ahlak eğitimi. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7(2), 125-158.
- Aydoğdu, Ö. U. (2022). *Ortaokul öğrencilerinin dijital okuryazarlık düzeylerinin incelenmesi*. Doktora Tezi, Kastamonu Üniversitesi, Kastamonu.
- Barlińska, J., Szuster, A. and Winiewski, M. (2013). Cyberbullying among adolescent bystanders: Role of the communication medium, form of violence, and empathy. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 23(1), 37-51.
- Baterna, H. B., Mina, T. D. G. and Rogayan Jr, D. V. (2020). Digital literacy of STEM senior high school students: Basis for enhancement program. *International Journal of Technology in Education*, 3(2), 105-117.
- Bautista, P., Cano-Escoriaza, J., Sánchez, E. V., Cebollero-Salinas, A. and Orejudo, S. (2022). Improving adolescent moral reasoning versus cyberbullying: An online big group experiment by means of collective intelligence. *Computers & Education*, 189, 104594.
- Bayra, E., ve Baysan, E. (2022). Gerçek yaşam durumu senaryolarıyla ortaöğretim öğrencilerinin bilişim etiği düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Gazi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 8(1), 82-107.
- Belsey, B. (2003). Always on always aware. *Cyberbullying*. URL: <https://cyberbullying.ca/>, Son Erişim Tarihi: 24.08.2023.

- Bolat, D. ve Korkmaz, Ö. (2021). Ortaokullarda ergenlik çağındaki öğrencilerin siber zorbalık davranışları, sosyal medya bağımlılıkları ve sosyal medya bozuklukları. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 25(1), 253-268.
- Boyd, D. M. and Ellison, N. B. (2007). Social network sites: Definition, history, and scholarship. *Journal of computer-mediated Communication*, 13(1), 210-230.
- Chase, Z., and Laufenberg, D. (2011). Embracing the Squishiness of Digital Literacy. *Journal of Adolescent & Adult Literacy*, 54(7), 535-537.
- Cyberbullying Research Center. "What is Cyberbullying?". *Cyberbullying*. URL: <http://www.cyberbullying.org>, Son Erişim Tarihi: 24.09.2023.
- Çalışkan, H. ve Yıldırım, Y. (2021). *Okul dışı ortamlarda değerler eğitimi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Çelik, H. (2021). *Ortaokul öğrencilerinin dijital okuryazarlık düzeylerinin belirlenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Çelik, H. ve Kılıçoğlu, G. (2022). Ortaokul öğrencilerinin dijital okuryazarlık düzeylerinin belirlenmesi. *Anadolu Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 6(1), 115-134.
- Çepni, S. (2012). *Araştırma ve proje çalışmalarına giriş* (6.Baskı). Trabzon: Celepler Matbaacılık.
- Çepni, O., Kılınç, A. Ç. ve Palaz, T. (2019). Ortaokul öğrencilerinin evrensel değerlere yönelik tutum düzeylerinin bir yordayıcısı olarak okul iklimi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 8(1), 608-623.
- Çetin, S. A. (2022). *Dijital ortamlarda okuduğunu anlama becerisini geliştirme*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Çiftçi, H. (2018). Siber zorbalık davranışları ve siber mağduriyet düzeylerinin karşılaştırılması. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(6), 887-897.
- Çivilidağ, A. and Cooper, H. T. (2013). Ergenlerde siber zorba ve öfkenin incelenmesi üzerine bir araştırma: Niğde ili örneği. *International Journal of Social Science*, 6(1), 497-511.
- Dashtestani, R. and Hojatpanah, S. (2022). Digital literacy of EFL students in a junior high school in Iran: voices of teachers, students and Ministry Directors. *Computer Assisted Language Learning*, 35(4), 635-665.
- DeCarlo, L.T. (1997). On the meaning and use of kurtosis. *Psychological Methods*, 2(3), 292.
- Demir, Ö. ve Seferoğlu, S. S. (2016). Bilgi okuryazarlığı, internet bağımlılığı, sanal aylıklık ve çeşitli diğer değişkenlerin sanal zorbalık ile ilişkisinin incelenmesi. *Online Journal of Technology Addiction and Cyberbullying*, 3(1), 1-26.

- Dönmez, G. (2019). *Lise öğrencilerinin bilgi güvenliği farkındalığı ile dijital okuryazarlığı arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Erdoğan, E. (2021). Dijital okuryazarlık ve siber zorbalık: ortaokul öğrencilerine yönelik bir ilişkisel tarama araştırması. *Uluslararası Alan Eğitimi Dergisi*, 7(2), 61-76.
- Er Vargün, G. ve Kızıltepe, R. (2023). Ergenlerde sanal zorbalık ile ilişkili ailesel ve bireysel faktörler: ebeveyn tutumları ve reaktif-proaktif saldırganlık. *Turkish Journal of Child & Adolescent Mental Health*, 30(2), 128-136.
- Farrington, D. P., Zych, I., Ttofi, M. M. and Gaffney, H. (2022). Cyberbullying research in Canada: a systematic review of the first 100 empirical studies. *Aggression and violent behavior*, 69, 101811.
- Gelmez, Ö. S. Ö. (2020). Ortaokul öğrencilerinin siber zorbalığa ilişkin duyarlılıklarının incelenmesi. *Gençlik Araştırmaları Dergisi*, 8(Özel Sayı), 75-95.
- Gencer, H. (2017). *Ortaokul öğrencilerinde internet bağımlılığı ve siber zorbalık davranışları ile ilişkili değişkenlerin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sivas.
- Gökçearslan, Ş. , Günbatar, M. S. ve Berikan, B. (2015). Ortaokul öğrencilerinde bilişim etiği: gerçek yaşam durumu senaryolarıyla bir değerlendirme. *Ege Eğitim Dergisi*, 16 (2) , 254-273.
- Gökçen Kaygısız, E. (2020). Şiddetin e-hali: Siber zorbalık. *Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Akademik Dergisi*, 4(5), 161-174.
- Gönültaş, M. (2019). *Üniversite öğrencilerinin siber zorbalık ve siber mağduriyet düzeylerinin problemleri internet kullanım düzeyleri ve demografik değişkenlere göre incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Gönültaş, A. , Avcu, Y. E. , Taşdelen, A. S. ve Hünerli, S. (2023). Examination of the relationship between digital literacy and cyberloafing levels of gifted students. *Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama*, 13(2), 415-439.
- Groeneveld, R.A. and Meeden, G. (1984). Measuring skewness and kurtosis. *Journal of the Royal Statistical Society: Series D (The Statistician)*, 33(4), 391-399.
- Gündüz, S. ve Odabaşı, F. (2004). Bilgi çağında öğretmen adaylarının eğitiminde öğretim teknolojileri ve materyal geliştirme dersinin önemi. *TOJET: The Turkish Online Journal of Educational Technology*, 3(1), 43-48.
- Gürkan, H., Atabay, E. ve Gezgın, D. M. (2022). Lise öğrencileri arasında dijital şiddet: siber zorbalık, akıllı telefon bağımlılığı ve medya okuryazarlık arasındaki ilişki. *Trakya Eğitim Dergisi*, 12(3), 1799-1820.

- Hamutoğlu, N. B. , Canan Güngören, Ö. , Kaya Uyanık, G. ve Gür Erdoğan, D. (2017). Dijital okuryazarlık ölçeği: Türkçe'ye uyarlama çalışması. *Ege Eğitim Dergisi*, 18(1), 408-429.
- Harrison, T. and Polizzi, G. (2022). (In) civility and adolescents' moral decision making online: drawing on moral theory to advance digital citizenship education. *Education and Information Technologies*, 27(3), 3277-3297.
- Hobbs, R. (2010). *Digital and Media Literacy: A Plan of Action*. Washington, DC: The Aspen Institute Communications and Society Program.
- Hu, Y. H., Yu, H. Y., Tzeng, J. W., and Zhong, K. C. (2023). Using an avatar-based digital collaboration platform to foster ethical education for university students. *Computers & Education*, 196, 104728.
- Huang, C. L., Zhang, S. and Yang, S. C. (2020). How students react to different cyberbullying events: Past experience, judgment, perceived seriousness, helping behavior and the effect of online disinhibition. *Computers in human behavior*, 110, 106338.
- İğdeli, F. (2018). *Üniversite öğrencilerinin siber zorbalık, siber mağduriyet ve siber zorbalık duyarlılıklarının çeşitli değişkenler bağlamında incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Jondeau E. and Rockinger M. (2003). Conditional volatility, skewness, and kurtosis: existence, persistence, and comovements. *Journal of Economic Dynamics & Control*, 27, 1699 - 1737.
- Juvonen, J. and Gross, E. F. (2008). Extending the school grounds?-Bullying experiences in cyberspace. *Journal of School health*, 78(9), 496-505.
- Kabadayı, M., Akgün, S., Yılmaz, A. K. ve Bostancı, Ö. (2022). Ortaokul öğrencilerinin sosyal medya tutumları ile siber zorbalık düzeylerinin incelenmesi. *Herkes için Spor ve Rekreasyon Dergisi*, 4(2), 28-34.
- Kana, F. (Editör) (2023). *Türkçe Eğitiminde Güncel Araştırmalar*. Çanakkale: Holistence Publications.
- Kang, K. I., Kang, K., and Kim, C. (2021). Risk factors influencing cyberbullying perpetration among middle school students in Korea: Analysis using the zero-inflated negative binomial regression model. *International journal of environmental research and public health*, 18(5), 2224.
- Kapkın, B., Çalışkan, Z. ve Sağlam, M. (2018). Türkiye'de 1999-2017 yılları arasında değerler eğitimi alanında yapılmış lisansüstü çalışmaların incelenmesi. *Değerler eğitimi dergisi*, 16(35), 183-207.
- Kaplan, Y. (2020). *8. Sınıf öğrencilerinin Siber Zorba/kurban Davranışları ile Hoşgörü ve öz Güven Değerleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bursa.

- Karabacak, Z. İ. ve Sezgin, A. A. (2019). Türkiye’de dijital dönüşüm ve dijital okuryazarlık. *Türk İdare Dergisi*, 1(488), 319-343.
- Karataş, E. Ö. (2022). *Beden Eğitimi ve Sporda Değerler Eğitimi*. İstanbul: Efe Akademi Yayınları.
- Karoğlu, A. K., Kübra, B. A. L. ve Çimşir, E. (2020). Toplum 5.0 sürecinde Türkiye’de eğitimde dijital dönüşüm. *Üniversite Araştırmaları Dergisi*, 3(3), 147-158.
- Kaya, M. (2007). İlköğretim din kültürü ve ahlak bilgisi öğretim programlarındaki ahlaki konuların ahlak eğitimi açısından değerlendirilmesi. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 23(23), 23-50.
- Kaygısız, E. G. (2020). Şiddetin e-hali: Siber zorbalık. *Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Akademik Dergisi, TİHEK Akademik Dergisi, Şiddetin Önlenmesi Özel Sayısı*, 161-174.
- Keskin, İ. ve Yazar, T. (2018). Millî eğitim şuralarında değer, ahlak ve karakter eğitimi ile ilgili alınan kararların değerlendirilmesi. *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(8), 386-405.
- Kim, S. and Kim, R. (2002). A study of internet addiction: Status, causes, and remedies. *Journal of Korean Home Economics Association English Edition*, 3(1), 1-19.
- Kimbell-Lopez, K., Cummins, C. and Manning, E. (2016). Developing digital literacy in the middle school classroom. *Computers in the Schools*, 33(4), 211-226.
- Kirschenbaum, H. (1995). *100 Ways To Enhance Values and Morality in Schools and Youth Settings*. United States: Allyn & Bacon.
- Koçoğlu, A., Yanpar Yelken, T. ve Kanadlı, S. (2020). Ortaokul öğrencilerinin bilişim teknolojilerinden yararlanma düzeyleri ile toplumsal değerlere yönelik algıları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(2), 399-417.
- Korkmaz, Ö., Kovancı, Ö. ve Erdoğan, F. U. (2021). Ortaokul öğrencilerinin dijital ortamda ahlaki değerlere dönük algıları ölçeği geçerlilik ve güvenirlik çalışması. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23(2), 298-315.
- Kovancı, Ö. (2021). *Ortaokul öğrencilerinin dijital ve evrensel ahlaki değerler algısı: Bir ilişkisel çalışma*. Yüksek Lisans Tezi, Amasya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Amasya.
- Kozan, M. ve Bulut Özek, M. (2019). BÖTE bölümü öğretmen adaylarının dijital okuryazarlık düzeyleri ve siber zorbalığa ilişkin duyarlılıklarının incelenmesi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 29(1), 107-120.
- Kumar, V. L., and Goldstein, A. M. (2020). Cyberbullying and Adolescents. *Current Pediatrics Reports*, 8(3), 86-92.

- Kurudayıoğlu, M. ve Tüzel, A. G. M. S. (2010). 21. yüzyıl okuryazarlık türleri, değişen metin algısı ve Türkçe eğitimi. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, (28), 0-298.
- Lee, C. and Shin, N. (2017). Prevalence of cyberbullying and predictors of cyberbullying perpetration among Korean adolescents. *Comput. Hum. Behav.*, 68, 352-358.
- Llorent, V. J., Diaz-Chaves, A., Zych, I., Twardowska-Staszek, E. and Marín-López, I. (2021). Bullying and cyberbullying in Spain and Poland, and their relation to social, emotional and moral competencies. *School mental health*, 13(3), 535-547.
- Macaulay, P. J., Betts, L. R., Stiller, J. and Kellezi, B. (2022). Bystander responses to cyberbullying: The role of perceived severity, publicity, anonymity, type of cyberbullying, and victim response. *Computers in Human Behavior*, 131, 107238.
- Maden, S., Maden, A. ve Banaz, E. (2018). Ortaokul 5. sınıf türkçe ders kitaplarının dijital okuryazarlık bağlamında değerlendirilmesi. *Journal of International Social Research*, 11(55), 685-698.
- Martin, A., and Grudziecki, J. (2006). DigEuLit: Concepts and tools for digital literacy development. *Innovation in teaching and learning in information and computer sciences*, 5(4), 249-267.
- Maviş, V. (2021). Ceza hukuku boyutuyla siber zorbalık. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 29(3), 2455-2500.
- McLoughlin, C. (2011). What ICT-related skills and capabilities should be considered central to the definition of digital literacy?. In *EdMedia+ Innovate Learning. Association for the Advancement of Computing in Education*, 471-475.
- MEB (2018a). *Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı.
- MEB (2018b). *Matematik Dersi Öğretim Programı*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı.
- MEB. (2020). *Dijital Okuryazarlık Öğretmen Kılavuzu*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı.
- Menesini, E., Nocentini, A., Palladino, B. E., Frisén, A., Berne, S., Ortega-Ruiz, R. and Smith, P. K. (2012). Cyberbullying definition among adolescents: A comparison across six European countries. *Cyberpsychology, behavior, and social networking*, 15(9), 455-463.
- Metin, T. N. (2022). *Ortaokul öğrencilerinin dijital okuryazarlık düzeyleri ile öğrenme stilleri arasındaki ilişkinin belirlenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Aydın.
- Metli, G. ve Şirin, T. (2019). Ortaokul öğrencilerinin siber zorbalık, siber mağduriyet ve insani değerleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Ekev Akademi Dergisi*, (77), 179-200.
- Ng, W. (2012). Can we teach digital natives digital literacy?. *Computer and Education*. 59(3), 1065-1078.

- Nguyen, L. A. T. and Habók, A. (2022). Digital literacy of EFL students: An empirical study in Vietnamese universities. *Libri*, 72(1), 53-66.
- OECD (2021). *21st-Century Readers: Developing Literacy Skills in a Digital World*. Paris: OECD Publishing.
- Olutürk, N. Ş. (2019). *Ortaokul öğrencilerinde sanal zorbalık ve mağduriyetin internet aile stili ve diğer değişkenler açısından incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.
- O'Reilly, M., Levine, D. and Law, E. (2020). Applying a 'digital ethics of care' philosophy to understand adolescents' sense of responsibility on social media. *Pastoral Care in Education*, 39(2), 91-107.
- Özden, B. (2022). Dijital çağ ve ahlaki değerler üzerine bir inceleme. *Sosyal Medya ve Mahremiyet* 97-108. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları.
- Öztürk, C. (2019). *8. sınıf öğrencilerinin dijital vatandaşlık düzeyleri ile siber zorbalık eğilimleri arasındaki ilişki*. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.
- Öztürk, D. (2023). Student perceptions of moral values in a digital environment. *Türk Akademik Yayınlar Dergisi (TAY Journal)*, 7(Special Issue), 298-319.
- Pala, Ş. M. ve Başıbüyük, A. (2020). 10-12 yaş grubu öğrencileri için Dijital Okuryazarlık Ölçeği geliştirme çalışması. *Akdeniz Araştırmaları Dergisi*, 14(33), 542-565.
- Pala, Ş. M. ve Başıbüyük, A. (2020). Ortaokul beşinci sınıf öğrencilerinin dijital okuryazarlık düzeylerinin incelenmesi. *Cumhuriyet Uluslararası Eğitim Dergisi*, 9(3), 897-921.
- Patchin, J. W. and Hinduja, S. (2010). Cyberbullying and self-esteem. *Journal of school health*, 80(12), 614-621.
- Patmanthara, S. and Hidayat, W. N. (2018, June). Improving vocational high school students digital literacy skill through blended learning model. *In Journal of Physics: Conference Series*, 1028, 012076.
- Peng, D. and Yu, Z. (2022). A literature review of digital literacy over two decades. *Education Research International*, 2022, 1-8.
- Perdana, R., Yani, R., Jumadi, J. and Rosana, D. (2019). Assessing students' digital literacy skill in senior high school Yogyakarta. *JPI (Jurnal Pendidikan Indonesia)*, 8(2), 169-177.
- Peterson, J. and Densley, J. (2017). Cyber violence: What do we know and where do we go from here?. *Aggression and violent behavior*, 34, 193-200.
- Prensky, M. (2001). Digital natives, digital immigrants. *From On the Horizon MCB University Press*, 9(5), 1-6.

- Porat, E., Blau, I. and Barak, A. (2018). Measuring digital literacies: Junior high-school students' perceived competencies versus actual performance. *Computers & Education*, 126, 23-36.
- Pozzoli, T., Gini, G. and Thornberg, R. (2016). Bullying and defending behavior: The role of explicit and implicit moral cognition. *Journal of school psychology*, 59, 67-81.
- Prensky, M. (2001). Digital natives, digital immigrants part 1. *On the horizon*, 9(5), 1-6.
- Rodríguez-de-Dios, I., and Igartua, J. J. (2016). Skills of digital literacy to address the risks of interactive communication. *JITR*, 9(1), 54–64.
- Salı, J. , Başak, B. ve Akca, E. (2015). Türkiye'de ortaokul öğrencileri arasında siber zorbalık. *Anadolu Journal of Educational Sciences International*, 5(2), 109-130.
- Sarışık, S., Aydoğdu, M., Yamak, C., Dönmez, E. ve Kahya, İ. (2022). Ortaokul öğrencilerinin siber zorbalığa maruz kalma durumlarını etkileyen faktörlerin incelenmesi. *Muallim Rifat Eğitim Fakültesi Dergisi*, 4(2), 190-202.
- Sayın, V., Orbay, K., ve Şam, E. A. (2019). 5. sınıf matematik ders kitabının değerlerimiz açısından incelenmesi. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, Özel Sayı, 161-171.
- Sezer, B. ve Demirören, M. (2021). Tıp fakültesi öğrencilerinin sanal zorba ve sanal kurban olma durumlarının incelenmesi. *Tıp Eğitimi Dünyası*, 20(61), 106-118.
- Smith, P. K., Mahdavi, J., Carvalho, M., Fisher, S., Russell, S. and Tippett, N. (2008). Cyberbullying: Its nature and impact in secondary school pupils. *Journal of child psychology and psychiatry*, 49(4), 376-385.
- Spante, M., Hashemi, S. S., Lundin, M., and Algers, A. (2018). Digital competence and digital literacy in higher education research: Systematic review of concept use. *Cogent Education*, 5(1), 1519143.
- Sticca, F. and Perren, S. (2012). Is cyberbullying worse than traditional bullying? Examining the differential roles of medium, publicity, and anonymity for the perceived severity of bullying. *Journal of Youth and Adolescence*, 42(5), 739-750.
- Şimşek, H. ve Kara, T. (2021). Ortaokulun evrensel ahlâki değerlerine uyma düzeylerinin sınıf ve cinsiyet değişkinleri açısından incelenmesi. *Uluslararası İnsan ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 69-83.
- Talan, T. ve Aktürk, C. (2021). Orta öğretim öğrencilerinin dijital okuryazarlık ve bilgi güvenliği farkındalığı seviyelerinin incelenmesi. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(1), 158-180.
- Taştekin, E. ve Bayhan, P. (2018). Ergenler arasındaki siber zorbalığın ve mağduriyetin incelenmesi. *Online Journal of Technology Addiction and Cyberbullying*, 5(2), 21-45.
- TDK (Türk Dil Kurumu) (2022). *Genel Açıklamalı Sözlük*. Ankara: TDK Yayınları.

- Toraman, L. ve Usta, E. (2018). Ortaokul öğrencilerinin dijital yerli ve siber zorba olma durumlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Ondokuz Mayıs University Journal of Education Faculty*, 37(2) , 57-77.
- Tran, T., Ho, M. T., Pham, T. H., Nguyen, M. H., Nguyen, K. L. P., Vuong, T. T., ... and Vuong, Q. H. (2020). How digital natives learn and thrive in the digital age: Evidence from an emerging economy. *Sustainability*, 12(9), 3819.
- Turgut, Y. ve Aslan, A. (2020). *Dijital güvenlik: Riskler ve başa çıkma stratejileri*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- TÜİK, (2021). Çocuklarda Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması. URL: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Cocuklarda-Bilisim-Teknolojileri-Kullanim-Arastirmasi-2021-41132>, Son Erişim Tarihi: 23.11.2022.
- Türkşen, U. (2021). *Siber ansiklopedi: Siber ortama çok disiplinli bir yaklaşım*. Naci Akdemir ve Can Ozan Tuncer (Editörler). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Ulusoy, K. (2007). Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Tarih ve Ahlâk Eğitimi İlişkisi Üzerine Görüşleri (Sakarya İl Örneği). *Değerler Eğitimi Dergisi*, 5 (13), 155-177.
- Ulusoy, K. ve Dilmaç, B. (2020). *Değerler eğitimi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Umar, Ç. N. (2018). Özel Yetenekli Çocukların Evrensel Ahlaki Değer Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19(3), 344-361.
- UNICEF (2022). *Siber zorbalık: Nedir ve nasıl önlenir*, 9 Kasım 2024 tarihinde UNICEF: <https://www.unicef.org/turkiye/siber-zorbal%C4%B1k-nedir-ve-nas%C4%B1l-%C3%B6nlenir> adresinden alındı.
- Üstündağ, A. (2021). Covid 19 Pandemi Sürecinde Ortaokul Öğrencilerinin Dijital Okuryazarlık Düzeylerinin İncelenmesi. Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (39) , 1-26.
- Vergili, G. (2022). *Sosyal ağ firmalarında değer tespiti*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Wang, X., Lei, L., Liu, D., and Hu, H. (2016). Moderating effects of moral reasoning and gender on the relation between moral disengagement and cyberbullying in adolescents. *Personality and individual differences*, 98, 244-249.
- Wang, X., Yang, L., Yang, J., Wang, P., and Lei, L. (2017). Trait anger and cyberbullying among young adults: A moderated mediation model of moral disengagement and moral identity. *Computers in Human Behavior*, 73, 519-526.
- Yaman, E. ve Sönmez, Z. (2015). Ergenlerin siber zorbalık eğilimleri. *Online Journal of Technology Addiction and Cyberbullying*, 2(1), 18-31.

- Yang, J., Li, S., Gao, L. and Wang, X. (2022). Longitudinal associations among peer pressure, moral disengagement and cyberbullying perpetration in adolescents. *Computers in Human Behavior*, 137, 107420.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Yıldırım, S. G. ve Demirel, M. (2019). Türk tarihinde değerler ve değerler eğitimi üzerine bir inceleme. *Eğitim Kuram ve Uygulama Araştırmaları Dergisi*, 5(1), 92-99.
- Yılmaz, F. ve Ersoy, A. (2014). Beşinci sınıf öğrencilerinin bit erişim olanakları ve bit okuryazarlık düzeyleri arasındaki dijital bölünme. *Journal of Educational Science*, 2(2), 16-32.
- Yiğit, M. F., Keskin, S. ve Yurdugül, H. (2018). Ortaokullarda siber zorbalık ve aile desteği arasındaki ilişkinin cinsiyet, internet kullanımı ve öğrenim düzeyi bağlamında incelenmesi. *The Turkish Journal on Addictions*, 5(2), 249-284.
- Yontar, A. (2019). Öğretmen adaylarının dijital okuryazarlık düzeyleri. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 7(4), 815-824.
- Yorulmaz, D. S. ve Karadeniz, H. (2021). Ortaokul öğrencilerinin siber zorba ve siber mağdur olma durumunun belirlenmesi. *Halk Sağlığı Hemşireliği Dergisi*, 3(3), 154-170.
- You, S., and Lim, S. A. (2016). Longitudinal predictors of cyberbullying perpetration: Evidence from Korean middle school students. *Personality and Individual Differences*, 89, 172-176.
- Yurdakul, A. (2020). Değer kavramı ve değerler eğitimi. *Türk Medeniyet Dergisi*, (2), 14-20.
- Zengin, S. ve Kesgin, M. T. (2023). Lise öğrencilerinin sanal zorbalık farkındalıklarının yordayıcısı olarak algılanan sosyal yetkinlik, cinsiyet, günlük internet kullanım süresi ve ebeveyn kontrolü. *İzmir Katip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 8(1), 45-52.
- Zhu, C., Huang, S., Evans, R., and Zhang, W. (2021). Cyberbullying among adolescents and children: a comprehensive review of the global situation, risk factors, and preventive measures. *Frontiers in public health*, 9, 634909.

ÖZGEÇMİŞ

Adı-Soyadı : Meltem GÖNEN

Bilimsel Faaliyetler (Yayınlar, Bildiriler, Katıldığı Projeler)

1-) Gönen, M., and Korkmaz, O. (2022). Do students' STEM skill levels affect their math and science achievement? *International Journal of Technology in Education (IJTE)*, 5(4), 552-570. <https://doi.org/10.46328/ijte.293>.

2-) Gönen, M. ve Korkmaz. Ö. (2023, Aralık). Ortaokul Öğrencilerinin Dijital Okuryazarlık Düzeylerinin İncelenmesi. Sözlü sunum, 18. Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Kongresi, Ankara.